

Qorshaha Olmstead ee Qabyo-Qoraaleed

Shaxda Mawduucyada

Qorshaha Olmstead ee Qabyo-Qoraaleed	1
Shaxda Mawduucyada	1
Hordhac	2
Taariikhda <i>Go'aanka</i> Olmstead	3
Taariikhda Qorshaha Minnesota	4
Abuurista Qorshaha Olmstead ee 2026	5
Yaa ka Qayb Qaatay	5
Bayaanka Aragtida iyo Qiyamka Hagaya	8
Qiyamka Hagaya	10
Gaarista ujeeddada ugu weyn: Ka-mid ahaansho dhab ah.....	13
Doorka iyo Mas'uuliyadaha Guddiga Isbeddelka Nidaamyada Naafada (DSCC).....	15
Hadafka la cabbiri karo iyo istiraatiijiyada.....	15
Adeegyada Xaaladaha Degdegga ah.....	16
Waxbarashada	18
Shaqaaleynta.....	27
Caafimaadka iyo Badbaadada	32
Guriyeyn.....	36
Gaadiid sugid iyo gaadiid raac.....	40
Wareejin	47

Hadafyada iyo istaraatiijiyadaha ururinta xogta	56
Adeegyada Xaaladaha Degdegga ah.....	56
Waxbarashada	57
Shaqaaleynta.....	59
Caafimaadka iyo Badbaadada	61
Guriyeyn.....	63
Wareejin	67
Jadwalka cusboonaysiinta qorshaha 2026.....	77
2023-2024	77
2025	77
2026	78
Hirgelinta Qorshaha Olmstead	78
Cusboonaysiinta hadafyada iyo istaraatiijiyada	78
Mabaadi'da ka-qaybgalka bulshada	79
Hawlaha iyo Mas'uuliyadaha Xafiiska Fulinta ee Olmstead (Olmstead Implementation Office - OIO)...	81
Ka-qaybgalka bulshada.....	81
U hoggaansanaanta.....	81
Sahminta bulshada.....	82
Xiriirinta Hay'adaha iyo Ra'yi-celinta Hay'adaha	82
Gunaanad	83

Hordhac

“Xorriyadda waxay ka dhigan tahay inaad gacanta ku hayso noloshada. Taas waxaa ka mid ah inaad doorato meesha aad ku noolaanayso, shaqada aad qabanayso, sida aad waqtigaaga u isticmaali doonto, iyo cidda aad la qaadan doonto. Doorashadan waxay si qoto dheer ugu xiran tahay aqoonsiga, sharafta, iyo awoodda lagu leeyahay bulshada.”

Tani waa sida dadka naafada ah ee Minnesota ee ka caawiyay abuurista dukumintigaan ay u tilmaamayaan waxa ay u baahan yihiin si ay uga fican yihiin. Runahaan waxay wadaagaan dhammaanteen. Si kastaba ha noqotee, dadka naafada ah wali waxay la kulmaan caqabado ku saabsan doorashada wacyiga leh, xorriyadda, iyo ka mid noqoshada bulshada. Tani waa sababta, in ka badan 25 sano ka dib, go'aankii Maxkamadda Sare ee Maraykanka ee *Olmstead* uu u yahay mid muhiim ah sida uu waligiis ahaa.

Go'aanku wuxuu sheegay in kala soocida dadka naafada ah iyada oo aan sababo loo hayn ay tahay takoorka. Iyadoo la raacayo go'aanka *Olmstead* dawladda waxaa looga baahan yahay inay hubiyaan in dadka naafada ah ay ku raaxaystaan noloshu iyadoo ku nool deegaan isku dhafan. Qorshahani waa khariidadda waddankeena ee lagu buuxinayo shuruudaha.

Minnesota waxay ka go'an tahay in ay ka gudubto shuruudaha ugu yar. Fulfinta ruuxa go'aanka *Olmstead* waa Xiddigta Waqooyigeena. Tani waxay ka dhigan tahay in bulshooyinka aysan kaliya noqon kuwo isku dhafan, laakiin sidoo kale si buuxda isu-helaan. Tani waxay ka dhigan tahay in dadka naafada ah ay helaan xorriyad dhab ah iyo doorasho.

Qorshahan *Olmstead* waxaa hagaya bayaanka aragtida ee soo socda:

Dadka naafada ah waxay si buuxda u kobci doonaan iyadoo si dhab ah ugu noolaanaya noloshooda buuxda bulshooyinka iyo goobaha ay doortaan, iyadoo sharaf, ka-mid-noqosho, iyo caqabado la'aan la helayo.

Qorshahani ma noqon lahayn mid suurto gal ah haddii aanan haysan taageerada dadka naafada ah iyo xulafadooda. Iyaga ayaa sameeyay aragtida qorshahan, hadafyadiisa, iyo xeeladaha, iyadoo la shaqeynaya shaqaalaha hay'adaha dowladda. Tani waxaa loo yaqaanaa abuurista wadajirka ah. Abuurista wadajirka ah waxaa saldhig u ah manhajka u doodista naafada ee ah, "waxba nagu saabsan la'aanteen."

Intii lagu jiray abuurista wadajirka ah, dadka naafada ah waxay caddeeyeen in horumarinta tartiib-tartiib ah aysan ku filnayn. Fulfinta ruuxa go'aanka *Olmstead* waxay u baahan doontaa isbeddel ballaaran. Qorshahani wuxuu ka kooban yahay hadafyo la gaari karo oo la cabbiri karo sanadaha soo socda ee 1 ilaa 5 iyo qaab-dhismeed lagu hirgelinayo isbeddelka nidaamsan ka dib.

Qorshaha *Olmstead* ee Minnesota waa natiijada horumar dheer, istiraatiijiyad, iyo u doodis. Qorsheyaasha mustaqbalka waxay ku dhisi doonaan fahamka iyo abuurista wadajirka ah ee sameeyay qorshahan. Shaqadan waxay na geeyn doontaa inaan si dhow ugu soo dhaweyno Xiddigta Waqooyigeena ee jilalka hadda iyo kuwa mustaqbalka ee dadka naafada ah ee Minnesota.

Taariikhda *Go'aanka Olmstead*

Qorshaha *Olmstead* waa qorshe dowladeed oo lagu fulinayo waajibaadka ah in dadka naafada ah la siiyo fursad ay ku noolaadaan, ku shaqeeyaan, oo ku raaxaystaan nolol ku dhex jirta bulshada, iyadoo la raacayo deegaanka ugu isku dhafan. Magaca *Olmstead* waxaa laga qaaday go'aan uu gaadhay Maxkamadda Sare ee Maraykanka, *Olmstead v. L.C.*

Dacwad-oogayaasha ee go'aanka *Olmstead* waxay ahaayeen Lois Curtis iyo Elaine Wilson. Waxay ahaayeen labo haween ah oo qaba xanuun maskaxeed iyo naafonimo horumarineed oo lagu hayay xarun xannaaneynta ee Georgia. Dowladdu waxay sheegtay inay haysanayaan kheyraad ku filan oo ay ku guuraan bulshada. Lois iyo Elaine waxay la dagaallameen xuquuqdooda ah inay ku noolaadaan guryo ammaan ah oo la heli karo, ee ay doorteen. Xuquuqdan madaniga ah waxaa dammaanad qaaday Xeerka Maraykanka ee Naafada (ADA) ee la ansixiyay 1990-kii. Lois Curtis iyo Elaine Wilson waxay dacweyeen iyagoo adeegsanaya ADA.

June 22, 1999, Maxkamadda Sare waxay soo saartay go'aankeedii taariikhiga ahaa, *Olmstead v. L.C.* Go'aanku wuxuu sheegay in kala soocida dadka naafada ah iyada oo aan sabab sharci ah loo hayn ay tahay takoorka Sidoo kale, waxay sheegtay in hay'adaha dadweynaha ay tahay inay bixiyaan adeegyada ku jira deegaanka ugu isku dhafan ee ku habboon. Hay'adaha dadweynaha waxaa ka mid ah dowladaha gobollada iyo kuwa hoose iyo barnaamijyadooda. Go'aankan wuxuu khuseeyaa dadka qaba dhammaan noocyada naafonimada.

Xuddunta qorshaha *Olmstead* waxay ku saleysan tahay go'aan qaadashada Lois Curtis iyo Elaine Wilson. Awooddooda lama yareyn karo. Markii ay u dagaallameen xuquuqdooda madaniga ah, waxay sidoo kale fureen xorriyad malaayiin Maraykanka ah oo ku raaxaysan doona sanado badan oo soo socda.

Taariikhda Qorshaha Minnesota

Dhammaan dowladaha, oo ay ku jirto Minnesota, waxay leeyihiin taariikh ku saabsan dadka naafada ah ee lagu hayay xarumo daryeel. Hay'ado badan ayaa xiray tan iyo bartamihii qarnigii 20-aad. Si kastaba ha noqotee, kala soocida iyo noocyada kale ee haynta dadka naafada ah sida ku qeexan ADA weli waa ay sii soconayaan.

Qorshaha *Olmstead* ee ugu horreeya ee gobolka Minnesota waxaa la sameeyay *qayb ka mid ah* Heshiiska Xallinta *Jensen*. Heshiiska Xallinta *Jensen* waa natiijada dacwad ka dhan ah Waaxda Adeegyada Aadanaha (Department of Human Services - DHS) oo lagu soo oogay 2009-kii.

Dacwada waxay ku saabsaneed isticmaalka xannibaadda iyo go'doominta ee barnaamijka DHS ee loo yaqaan Ikhtiyaarrada Daawaynta la Kordhiyey ee Minnesota (Minnesota Extended Treatment Options). Waxaa la soo jeediyay eed ah in barnaamijku uu jebiyay sharciga iyo in uu ku xadgudbay xuquuqda madaniga ah ee dadka naafada ah. Hashiiska Xallinta *Jensen* wuxuu hagaajiyey daaweynta iyo daryeelka dadka naafada ah ee Minnesota.

Qorshaha *Olmstead* ee ugu horreeya ee Minnesota waxaa la ansixiyay 2015-kii. Maxkamad federaal ah ayaa kormeeray qorshaha ilaa Oktoobar 2020. Sanadkii 2023, Subkabinetka *Olmstead* ayaa go'aansaday in waqtigu uu yahay mid loogu baahan yahay cusboonaysiin dhamaystiran. Hay'adaha dowliga ah waxay sii wadeen soo gudbinta warbixinada ku saabsan hadafyadooda inta lagu jiro habka cusboonaysiinta.

Abuurista Qorshaha Olmstead ee 2026

Qorshaha Olmstead 2026 waxaa lagu sameeyay iskaashi lala yeeshay:

- Hogaamiyayaasha iyo shaqaalaha dowlad
- La-taliyayaasha leh waayo-aragnimo nololeed oo la xiriirta naafonimada
- La-taliyayaasha siyaasadeed ee heer qaran
- Dadka ku nool guud ahaan Minnesota

Yaa ka Qayb Qaatay

Olmstead Subcabinet iyo Leadership Forum

Golaha Hoosaadka Olmstead wuxuu ku jiraa jiritaanka iyadoo la raacayo Amar Fulineed. Waxay ka kooban tahay 12 hay'ado iyo hay'ado dowladeed, iyo sidoo kale Golaha Deegaanka ee Magaalada (Metropolitan Council). Xubnaha Subcabinet waxaa ka mid ah guddoomiyayaasha hay'adaha iyo hogaamiyayaasha. Waxay si wadajir ah uga shaqeeyaan horumarinta iyo hirgelinta Qorshaha Olmstead.

Madasha Hogaaminta (Leadership Forum) waxay ka kooban tahay hogaamiyayaasha hay'adaha iyo ku-xigeenada guddoomiyayaasha. Waxay soo jeedinayaan talooyin u gudbisa Golaha Hoosaadka.

Golaha Hoosaadka Olmstead waxaa ka mid ah:

- Waaxda Asluubta (Department of Corrections - DOC)
- Department of Education (Waaxda Waxbarashada - MDE)
- Waaxda Shaqada iyo Horumarinta Dhaqaalaha (Department of Employment and Economic Development - DEED)
- Golaha Horumarinta Naafonimada ee Guddoomiyaha (The Governor's Council on Developmental Disabilities - GCDD)
- Waaxda Caafimaadka (Department of Health - MDH)
- Waaxda Xuquuqda Aadanaha (Department of Human Rights - MDHR)
- Department of Human Services (Waaxda Adeegyada Dadweynaha ama DHS)
- Golaha Deegaanka ee Magaalada (Metropolitan Council)
- Hoyga Minnesota (Minnesota Housing)
- Xafiiska Ombudsman ee Caafimaadka Maskaxda iyo Naafonimada (Office of the Ombudsman for Mental Health and Developmental Disabilities - OMHDD)
- Waaxda Badbaadada Dadweynaha (Department of Public Safety - DPS)
- Waaxda Gaadiidka (Department of Transportation - MnDOT)
- Waaxda Arrimaha Halyeeyada (Department of Veterans Affairs - MDVA)

Hay'adda Daryeelka iyo Daaweynta Tooska ah (Direct Care and Treatment - DCT) iyo Waaxda Carruurta, Dhallinyarada, iyo Qoysaska (Department of Children, Youth, and Families - DCYF) waxay sidoo kale ka qayb qaateen dejinta yoolalka iyo istaraatiijiyada qorshahan.

Amar Fulineed (Executive Order), Habraacyada Subcabinet (Subcabinet Procedures), iyo Sharciga Madasha Hogaaminta (Leadership Forum Charter) waxay si faahfaahsan u sharxayaan waajibaadka Golaha Hoosaadka iyo Madasha Hogaaminta.

Xafiiska Fulinta ee Olmstead (Olmstead Implementation Office - OIO)

Xafiiska Fulinta ee Olmstead (Olmstead Implementation Office - OIO) wuxuu ka shaqeeyaa isgoyska u dhexeeya Golaha Hoosaadka Olmstead (Olmstead Subcabinet) iyo bulshada dadka naafada ah OIO waxaa la aasaasay 2013. Shaqadiisa waxay ka mid tahay:

- Taageeridda dadka naafada ah iyo hogaamiyeyaasha hay'adaha dowladda si ay uga wada qayb qaataan abuurista Qorshaha Olmstead
- Abuurista fursado dadka shacabka ah ay ku dhiiban karaan ra'yi ku saabsan qorshaha
- Baridda dadka ku saabsan Qorshaha Olmstead iyo horumarka yoolalka
- Wadaagista xogta ku saabsan Qorshaha Olmstead iyo isdhexgalka dadka naafada ah
- Kormeeridda cusboonaysiinta qorshaha iyo u hoggaansanaanta

Amar Fulineed (Executive Order), Habraacyada Subcabinet (Subcabinet Procedures), iyo Sharciga Madasha Hogaaminta (Leadership Forum Charter) waxay sidoo kale sharxayaan waajibaadka OIO.

La-taliyeyaasha Isku-darka

La-taliyeyaasha Isku-darka waa dad leh waayo-aragnimo nololeed oo la xiriirta naafonimada. Waayo-aragnimada nololeed waxaa ku jira dadka naafada ah iyo taageerayaashooda. Waxay shaqada bilaabeen 2025 si ay uga qayb qaataan abuurista Qorshaha Olmstead iyadoo kaashanaya shaqaalaha hay'adaha dowladda. OIO waxay la shaqeysay qandaraasle lagu magacaabo Dendros Group si ay u taageerto la-taliyeyaashan mushaarka qaata.

La-taliyeyaasha Isku-darka waxay keeneen aragtiyo kala duwan. Aragtiyadaan oo ay ka mid yihiin:

- Dadka midabka leh, oo ay ku jiraan dadka asaliga ah (Indigenous people) iyo xubnaha qabiilooyinka
- Dadka ku nool aagga metro iyo guud ahaan Minnesota
- Xubnaha bulshada LGBTQIA2S+
- Askarta hore (Veterans)
- Dad leh naafonimooyin kala duwan
- Dad leh waayo-aragnimo goobaha kala-soocan
- Waayeelka carruurta naafada ah

La-taliyeyaasha iyo shaqaalaha dowladda waxay tixgeliyeen aragtiyada bulshada intii ay qoreayeen yoolalka. Xubnaha bulshada waxay la wadaageen aragtiyahooda doodaha bulshada, sahanno, iyo wareysiyo.

La-taliyeyaasha Isku-darka waxaa ka mid ah:

- Abraham Tieman
- Adam Harrington
- Alesha Alexcee
- Angela Harper
- Bob Wagner
- Dee Martineau
- Ivory Taylor
- James Poteet
- Madam Robinson
- Ken Rodgers
- Kevine Pone
- Mao Yang
- Mercedes Elder
- Nikki Huelsman
- Rich Pennington
- Riss Leitzke
- Sandy'Ci M
- Taylor O'Shea

La-taliyeyaasha Siyaasadda

Iskaashiga Kaalmada Farsamo (Technical Assistance Collaborative - TAC) sidoo kale waxay taageertay cusboonaysiinta qorshaha. TAC waxay xushay La-taliyeyaasha Siyaasadda (Policy Consultants) si ay uga shaqeeyaan mowduucyo gaar ah oo la xiriira naafonimada. La-taliyeyaashan waxay ahaayeen il xogeed (resource) u ah kooxaha hay'adaha. Waxay la wadaageen macluumaad ku saabsan waxa dowladaha kale si wanaagsan u qabteen.

TAC waxay la shaqeysaa dowladaha si loo horumariyo adeegyada bulshada ku saleysan (community-based services) ee loogu talagalay dadka naafada ah. Waxay sidoo kale ka caawiyeen dowladaha kale inay abuuraan qorshayaasha Olmstead.

Si aad u aragto liiska buuxa ee La-taliyeyaasha Siyaasadda, fadlan eeg lifaaqa.

Jawaab-celinta Bulshada

Sanadka 2024, OIO waxay la falgashay dadka Minnesota ku nool si ay uga qayb qaataan cusboonaysiinta qorshaha. Qiyaastii 2,000 qof ayaa bixiyay jawaab celin. Dadkan waxaa ka mid ahaa dadka naafada ah, taageerayaashooda, bixiyeyaasha adeegyada, iyo shaqaalaha dowladda.

Dadaallada la falgalka bulshada waxaa ka mid ahaa:

- Sahanka heer gobol ee Isku-darka Naafonimada iyo Doorashada
- Doodo yar-yar oo bulshada dhexdeeda ah
- Sahanka Tayada Noloshaha
- Kulamo qof-qof ah
- Ka qaybgalka dhacdooyinka bulshada

Mowduucyada Guud ee Ka Soo Baxay Jawaab-celinta Bulshada

Jawaab-celinta qaarkeed waxay diiradda saartay mowduucyo gaar ah, sida gaadiidka iyo shaqada. Mowduucyada jawaab-celinta waxaa laga heli karaa lifaaqa (appendix).

Sidoo kale, xubnaha bulshada waxay si cad u sheegeen in qorshuhu uusan guulaysan doonin haddii aan la helin isku-dar dhab ah (true inclusion), ka-hortagga takoorka naafonimada (anti-ableism), iyo aragti isdhexgal ah.

- Isku-darka (Inclusion): Xubnaha bulshada waxay adkeeyeen in isdhexgalka kaliya uusan ku filnayn. Bulshooyinka iyo adeegyada waa in ay noqdaan kuwo si buuxda u wada-daran oo dhiirrigeliya dareenka ka-mid-noqoshada.
- Ka-hortagga Takoorka Naafonimada (Anti-ableism): Xubnaha bulshada waxay sheegeen in takoorka ku saleysan naafonimada uu yahay caqabad weyn oo hor istaagta isdhexgalka, isku-darka, iyo doorashada.
- Aragti Isdhexgal ah (Intersectionality): Xubnaha bulshada waxay sheegeen in dowladdu ay tahay inay wax ka qabato sinnaan la'aanta ku saleysan aqoonsiyo kale oo ay leeyihiin dadka naafada ah. Aqoonsiyadahan waxaa ka mid noqon kara: midabka, qowmiyadda, jinsiga, galmada, xaaladda dhaqaale, luqadda, iyo kuwo kale.

Faahfaahin qoto dheer oo ku saabsan erayadan waxaa laga heli karaa lifaaqa.

Bayaanka Aragtida iyo Qiyamka Hagaya

Qorshahan Olmstead wuxuu ku saleysan yahay aragtida iyo himilooyinka dadka naafada ah. Aragtidan soo socota waxay ku dhisan tahay:

- La falgal lala yeeshay in ka badan 2,000 qof sanadihii 2024 iyo 2025, taas oo ku jirtay in ka badan 50 doodood oo bulsho oo ka dhacay guud ahaan gobolka iyo laba sahanno.

- Warbixinta Meelaha Mudnaanta Leh (Focus Area Report) ee ay qoreen La-taliyeyaasha Isku-darka (Inclusion Consultants) guga 2025.

Warbixintooda Meelaha Diiradda la Saarayo, La-taliyeyaasha Isku-darka waxay ku qoreen: “Waxaan qiyaasaynaa adduun ay dhammaan hay’adaha dowladda Minnesota ay daneynayaan aragtideena, na dhageystaan, oo ay nala gaaraan go’aanno iyadoo la sameynayo iskaashi dhab ah, si aan ugu noolaan karno, wax ugu baran karno, uga shaqayn karno, uguna raaxaysan karno nolosha annagoo la mid ah dadka kale.”

Marka taas la gaaro:

Dadka naafada ah waxay si buuxda u kobci doonaan iyadoo si dhab ah ugu noolaanaya noloshooda buuxda bulshooyinka iyo goobaha ay doortaan, iyadoo sharaf, ka-mid-noqosho, iyo caqabado la’aan la helayo.

Sida lagu muujiyay Warbixinta Meelaha Diiradda la Saarayo ee La-taliyeyaasha Isku-darka, dadka naafada ah waxay u baahan yihiin:

- “Doorasho dhab ah oo badan.”
- “Xakameyn badan oo ku saabsan noloshooda.”
- “Xeerar iyo nidaamyo adag oo yar.”
- “Adeegyo ixtiraamaya dhammaan qaybaha aqoonsigooda.”
- “Hoggaan dhageysta — oo ficil qaada.”

Caqabado jireed, bulsho, aragtiyeed, iyo nidaamsan ayaa hor istaaga isku-dar buuxa. Sida ku cad Warbixinta Meelaha Diiradda la Saarayo, “caqabaduhu ma aha oo keliya dhismayaal aan la geli karin ama nidaamyo jaban—waxay sidoo kale la xiriiiraan aragtiyada dadka, sida in qof loo arko ‘ka hooseeya,’ iyo la kulanka eex xaddidaysa fursadaha ka hor inta aan wada hadalku xitaa bilaaban.” Takoorka ku saleysan naafonimada (ableism) iyo sumcad-xumo (stigma) ayaa horseeda caqabadaha bulsho iyo aragtiyeed.

Isku-dar (inclusion) iyo isdhexgal (integration) waxay faa’iido u leeyihiin qof kasta, ha ahaado qof naafonimo leh ama aan lahayn. Dugsiyada, ardayda aan naafada ahayn ee wax la bartay ardayda naafada ah waxay helaan horumar dhinacyada bulsho, shucuureed, iyo garasho. Astaamaha helitaanka fudud (accessible features), sida waddooyinka lugta oo leh meelaha hoos u janjeera (curb cuts), waxay abuuraan xaalado ammaan badan oo qof walba faa’iido u leh. Bulshooyinka loo dhan yahay waxay noqdaan kuwo xoog badan, firfircoon, oo cadaalad badan dhammaanteen.

Minnesota horumar muuqda ayay ka gaartay Qorshaha Olmstead ee hadda jira, laakiin gobolka weli wado dheer ayuu u leeyahay si loo gaaro isku-dar iyo isdhexgal dhab ah. Xubnaha bulshada waxay la wadaageen baahiyo degdeg ah oo ku saabsan hoyga, gaadiidka, shaqada, adeegyada, iyo dhinacyo kale oo muhiim u ah nolosha. Minnesota waa inay shaqadan sii waddaa, xitaa iyadoo ay jiraan xaalado siyaasadeed iyo dhaqaale oo isbeddelaya.

Qiyamka Hagaya

Minnesota waxay gaari doontaa aragtidan marka la gaaro qiyamka hagaya ee soo socda.

- Dadka naafada ah ee kala-soocid ama hay'ad-ku-hayn la kulma waxa ay heli doonaan waxa ay u baahan yihiin si ay ugu guuraan bulshada kuna barwaaqoobaan
- Dadka naafada ah waxay helaan adeegyo diiradda saaraya qofka kuwaas oo taageeraya dookha iyo aayo-ka-tashiga.
- Dadka naafada ah waxay ku noolyihiin bulshooyinka iyo goobaha ay doortaan iyaga oo aan caqabado la kulmin
- Dadka naafada ah si buuxda ayay uga qaybqaataan, ka-mid-ahaansho ayay helaan, kuna barwaaqoobaan waxbarasho tayo sare leh oo dhammaan ka qaybgalaysa
- Dadka naafada ah waxay ka qayb qaataan shaqo macno leh si ay noloshooda u horumariyaan, iyagoo aan ka baqayn inay lumiyaan faa'iidooyinka iyo taageerada ay helaan
- Dadka naafada ah ee Minnesota si dhab ah ayay uga qaybqaataan nolosha bulshada, ka-mid-ahaansho ayay helaan, ammaan-na way ku jiraan
- Dadka naafada ah waxay haystaan kheyraadka ay u baahan yihiin si ay u helaan caafimaad iyo nolol-wanaag ugu fiican

Dadka naafada ah ee kala-soocid ama hay'ad-ku-hayn la kulma waxa ay heli doonaan waxa ay u baahan yihiin si ay ugu guuraan bulshada kuna barwaaqoobaan

Go'aanka *Olmstead* asalkiisa wuxuu waajib ka dhigayaa in dadka naafada ah laga caawiyo inay ka guuraan goobaha hay'adeed iyo kuwa kala-soocan una guuraan bulshooyinka marka ay ku habboon tahay. Waxa kale oo ay ka dhigan tahay in dadka halista ugu jira inay galaan goobaha kala-soocan la siiyo adeegyada iyo taageerada ay u baahan yihiin si ay ugu sii nagaadaan bulshooyinka ay doortaan. Arrintani waxay u baahan tahay diyaar-garow iyo taageero jooqto ah, dhammaystiran, oo si wadajir ah loo maamulo gudaha bulshada. Sida ku qoran cutubka koowaad ee go'aanka *Olmstead*:

“... Xeerka Isku-dhafka” wuxuu farayaa in “hay ad dowladeed ay maamusho adeegyada, barnaamijyada, iyo hawlaha ... iyadoo lagu fulinayo goobta ugu isdhexgalka badan ee ku habboon baahiyaha dadka naafada ah ee u qalma.” 28 CFR § 35.130(d).

Dadka naafada ah waxay helaan adeegyo diiradda saaraya qofka kuwaas oo taageeraya dookha iyo aayo-ka-tashiga.

Sida ay sheegeen La-taliyeyaasha Isku-darka (Inclusion Consultants): “Mid ka mid ah fariimaha ugu cad ee aan ka maqalnay dadka naafada ah ee Minnesota waa tan: xorriyaddu waxay ka dhigan tahay inaad gacanta ku hayso noloshaada. Taas waxaa ka mid ah inaad doorato meesha aad ku noolaanayso, shaqada aad qabanayso, sida aad waqtigaaga u isticmaali doonto, iyo cidda aad la qaadan doonto.”

La-taliyeyaasha Isku-darka waxay sidoo kale sheegeen:

- “Ku kalsoonaada awoodda dadka inay go’aannadooda gaarka ah gaaraan.”
- “Adeegyadu waa kala go’an yihiin (siloed).”
- “Dadku waa inay si aad u adag ugu dagaallamaan helitaanka adeegyada aasaasiga ah.”

Guud ahaan, “...arrintu ma aha oo keliya in siyaasadaha wax yar laga beddelo. Waa in dib loo fikiraa sida nidaamyadu u shaqeeyaan—iyo cidda xaq u leh inay qaabeeyaan.” Waa muhiim in shaqaalaha dowladda ay garwaaqsadaan in takoorka ku saleysan naafonimada (ableism) uu aad u baahsan yahay, isla markaana dadka naafada ah ay iyagu ugu fiican yihiin ogaanshaha baahiyahooda.

Dadka naafada ah waxay ku noolyihiin bulshooyinka iyo goobaha ay doortaan iyaga oo aan caqabado la kulmin

Sida ay sheegeen La-taliyeyaasha Isku-darka: “Markii aan weydiinay dadka naafada ah ee Minnesota ku saabsan helitaanka adeegyada (access), dad badan waxay ka hadleen waxyaabaha aasaasiga ah—gelitaanka dhismayaasha, helitaanka turjubaano aqoon leh, helitaanka hoy, isticmaalka gaadiidka, ama si ammaan ah uga gudbidda waddada. Kuwani ma aha raaxo; waa saldhigga nolasha buuxda. Si kastaba ha ahaatee, inta badan goobaha, nidaamyada, iyo adeegyada loogu talagalay in ay taageeraan helitaanka ma aha kuwo joogto ah, ma dhammaystirna, ama gebi ahaanba ma jiraan—gaar ahaan meelaha miyiga ah, magaalooyinka yaryar, iyo xaafadaha dakhligoodu hooseeyo.”

Dadka naafada ah si buuxda ayay uga qaybqaataan, ka-mid-ahaansho ayay helaan, kuna barwaaqoobaan waxbarasho tayo sare leh oo dhammaan ka qaybgalaysa

Daraasado ayaa muujinaya in ardayda naafada ah ee wax ku barta fasallo isku dhafan (arday naafonimo leh iyo kuwa aan lahayn) ay helaan, waxbarasho (academic performance) oo ka wanaagsan, horumar bulsho oo wanaagsan, xirfado isgaarsiineed oo fiican iyo heer qalin-jabin oo ka sarreeya. Marka la barbar dhigo ardayda lagu kala sooco fasallo gaar ah. Abuuridda deegaan waxbarasho oo taageero leh oo qof walba ku dareemo inuu ka tirsan yahay waa arrin aad muhiim u ah.

Qaar ka mid ah ka qaybgalayaasha sahankii 2024 ee Ka Mid Ahaanshaha Naafada iyo Doorashada ee Olmstead waxay wadaageen:

- “Waxaan jeclaan lahaa in la yareeyo kala soocidda carruurta qaata adeegyada waxbarashada gaarka ah ee iskuullada. Carruurta aan naafada ahayn waxay baranayaan in ay dadka kale ka reebaan, sababtoo ah taas ayay iskuulka ku arkaan. Khibraddayda waxay muujisay in saaxiibbada fasalka wiilkayga ay yihiin kuwa ugu fiican ee helaya xal uu ku dhexgalo. Waa inaan joojinnaa abuurista caqabadaha habaysan.”

- “Iskuulladu waa inay qaataan tababar ku saabsan waxbarashada loo dhan yahay – macallimiinta iyo ardayduba. Ma ku dari kartid ardayda naafada ah fasallada caadiga ah adigoon si wanaagsan u maareynin. Cagajuglaynta (bullying) waxay ku qasbeysaa ardayda naafada ah inay dib ugu noqdaan kala soocid.”

Dadka naafada ah waxay ka qayb qaataan shaqo macno leh si ay noloshooda u horumariyaan, iyadoo aan ka baqayn inay lumiyaan faa’iidooyinka iyo taageerada ay helaan

Sida ay sheegeen La-taliyayaasha Isdhexgalka, “Dadka naafada ah ee ku nool Minnesota waxay rabaan wax ka badan inay kaliya noolaadaan—waxay rabaan inay horumaraan. Taasi waxay ka dhigan tahay inay helaan shaqo macno leh, mushahar cadaalad ah, iyo xorriyad ay ku doortaan sida ay u noolaanayaan, u baranayaan, uguna biirinayaan bulshada. Laakiin dad badan ayaa weli laga reebaa suuqa shaqada, waxay ku sii jiraan saboolnimo, ama waxaa lagu riixaa shaqooyin aan ka tarjumayn awooddooda ama yoolkooda Dadku sidoo kale waxay muujiyeen cabsi: haddii ay isku dayaan inay shaqeeyaan, waxay lumin karaan daryeelka caafimaadka ama guryaha ay ku tiirsan yihiin. Haddii ay shaqayn kari waayaan sababo la xiriira naafonimadooda, waxay dareemaan in nidaamku ku ciqaabayo iyaga oo ku khasbaya inay caddeeyaan inay ‘naafonimo ku filan’ leeyihiin si ay taageero u helaan. Tani ma aha sinnaan—waa dabin.”

Dadka naafada ah ee Minnesota si dhab ah ayay uga qaybqaataan nolosha bulshada, ka-mid-ahaansho ayay helaan, ammaan-na way ku jiraan

Sida ay tilmaameen La-taliyayaasha Isdhexgalka:

Shabakadaha bulsho ee la heli karo waa “shabakadaha, xiriirrada, hababka isgaarsiinta, iyo nidaamyada bulshada ee u oggolaanaya dadka inay si buuxda uga qayb qaataan nolosha bulshada. Kaabayaasha bulsho ee la heli karo macnaheedu ma aha oo kaliya in qofku galo dhisme, balse sidoo kale inuu awoodo inuu dhiso xiriirro, helo macluumaad, oo dareemo inuu ku xiran yahay bulshada.”

“Ka-mid ahaanshuhu ma aha oo kaliya in lagu daro qof; waa in qofka la rabo oo la taageero... waxay ka dhigan tahay in si buuxda loo aqbaloo lana qiimeeyo sida uu qofku yahay, isaga oo aan qararin ama beddelin naftiisa si uu ula qabsado. Waxay ka dhigan tahay in qofka la arko, la ixtiraamo, laguna daro nolosha bulshada—ma aha oo kaliya in loo oggolaado inuu ka qayb qaato, balse sidoo kale in loo baahdo oo la qiimeeyo.”

Meelaha Safe(r) waa “deegaanno ay dadku ku dareemaan ammaan jir ahaan, dareen ahaan, iyo bulsho ahaan—meelo ay ku muujin karaan naftooda sida ay yihiin iyadoo aan ka baqayn waxyeello, in la diido, ama in la ciqaabo. Xarafka ‘(r)’ wuxuu muujinayaa in meel kasta aan si buuxda loo dammaanad qaadi karin ammaan, laakiin waa in dadaal ula kac ah la sameeyo.”

Dadka naafada ah waxay haystaan kheyraadka ay u baahan yihiin si ay u helaan caafimaad iyo nolol-wanaag ugu fiican

Sida ay sheegeen La-taliyeyaasha Isdhexgalka, “Dadka naafada ah ee Minnesota waxay noo sheegeen in caafimaadku uu ka badan yahay kaliya helitaanka dhakhaatiir—wuxuu sidoo kale ku saabsan yahay in qofku jidhkiisa ku dareemo ammaan, in loola dhaqmo si sharaf leh, iyo in la helo kheyraad lagu bogsado dhaawacyada iyo dhibaataada maskaxeed (trauma). Ammaanku wuxuu ka dhigan yahay in laga ilaaliyo xadgudub iyo dayacaad, halka bogsashadu ay ka dhigan tahay helitaanka taageerooyin caafimaad oo jireed iyo maskaxeed oo tixgelinaya dhaqanka qofka, fahmaya dhaawacyada hore, kuna dhisan kalsooni. Dad badan oo ka mid ah waxay sidoo kale u arkaan inay muhiim tahay in hadalkooda la rumaysto.”

Gunaanad

Qiyamka hagaya arrimahan way is dul saaran yihiin oo way isku xiran yihiin. Shabakado bulsho oo xooggan iyo ka mid noqoshada bulshada ayaa aad muhiim ugu ah dareenka ka-mid ahaanshaha, bogsashada, iyo guud ahaan nolol-wanaagga. Si kastaba ha ahaatee, takooridda ku saleysan naafonimada (ableism) iyo yaraanta meelaha loo dhan yahay waxay keeni karaan in dadka naafada ah ay bulshada ka go’doomiyaan. Taas awgeed, isku-darka keliya (integration) ma aha mid ku filan.

Gaarista ujeeddada ugu weyn: Ka-mid ahaansho dhab ah

Himilada la gaari karo waxay aasaas u tahay qorshe Olmstead oo wax ku ool ah. Hay’adaha dowladda Minnesota waxay la kaashadeen La-taliyeyaasha Isdhexgalka si ay u qoraan yoolal kor u qaadaya horumar iyo hufnaan. Yoolashani waa kuwo gaar ah, la cabbiri karo, la gaari karo, khuseeya, isla markaana leh waqti go’an (SMART). Yoolalka qorshahan waxay matalayaan ballan-qaad sanadle ah oo u dhexeeya hal ilaa shan sano. Si kastaba ha noqotee, si loo gaaro isku-dar buuxa, waa in la sameeyaa isbeddel dhismeed.

La-taliyeyaasha Isdhexgalka waxay si joogto ah u taageereen isbeddelka nidaamyada u adeegaya dadka naafada ah. Yoolalka SMART keliya ma xaqiijin doonaan in Minnesota ay buuxiso ruuxa Olmstead. Gaadhista “Xiddigta Waqooyi” — ka-mid ahaansho buuxda — waxay u baahan tahay hal-abuurnimo iyo maalgelin muddo dheer ah.

Gobolku waa inuu tixgeliyo isbeddellada aasaasiga ah ee ah sida ay u taageerto islamarkaana ugu adeegto reer Minnesotada naafada ah. Minnesota waxay leedahay barnaamijyo iyo adeegyo muhiim ah oo ay tahay inay sii socdaan. Haseyeeshee, kamid noqoshada dhabta ah waxay u baahantahay barnaamij iyo isbeddel siyaasadeed.

Si loo bilaabo nidaamkaas, gobolku waxa uu abuuri doonaa Golaha Beddelka Nidaamyada Naafada ee gobolka oo dhan (Disability Systems Change Council, DSCC). DSCC ayaa qorshayn doonta islamarkaana hagi doonta hirgelinta isbeddellada aragtida iyo nidaamka.

DSCC waxay diiradda saari doontaa arrimaha ay soo jeediyaan Lataliyayaasha Iskudhafka ah iyo bulshada naafada ah, sida:

- Adeegyada naafada ma dhammaystirna, hakad ayaa ku yimid, iyo iskuma dubbaridna. Tani waxay dadka ka dhigeysaa inay ku dhibtoonayaan helista iyo haysashada taageerada.
- Dadka naafada ah inta badan waa inay kala doortaan shaqada iyo haysashada dheefaha. Dheefaha iyo adeegyada badan waxaa kamid ah xadka dakhliga. Marka dadku bilaabaan inay helaan mushahar nololeed, waxaa suurtagal ah inay waayaan dheefahooda.
- Dawladdu waxay inta badan u aragtaa oo ula dhaqantaa dadka naafada ah “wax ka yar” mise fakar dambe. Nidaamyada iyo qaab dhismeedyadu waa inay kobciyaan xaqiiqada, lahaanshaha, iyo ka qaybgalka bulshada oo dhan.

Arrimahan waxay u baahan yihiin wax ka badan isbeddel yar-yar. Waxay u baahan yihiin isbeddelo aasaasi ah oo ku saabsan sida dowladdu u adeegto dadka naafada ah ee Minnesota.

Golahani waxa uu horumarin doonaa wada shaqaynta:

- Dadka naafada iyo saaxiibada
- Dowladda gobolka, oo ay ku jiraan Gola-hoosaad Olmstead, Maamulka iyo Miisaaniyadda Minnesota (Minnesota Management and Budget), iyo Xafiiska Guddoomiyaha
- Dowladda fadaraalka
- Dowlad deegaanka
- Ummadaha Qabaa'ilka
- Dadka adeegga siiya naafada

Guddiga wuxuu wax ka qaban doonaa arrimahan:

- Shaqo ka badan shan sano
- Isbeddel weyn oo ku yimaada maalgelinta iyo kheyraadka, iyo/ama helitaanka maalgelin iyo kheyraad cusub
- Isbeddelka sharciga gobolka iyo suurtagalnimada sharciga federaalka
- Wada-shaqeyn istiraatiijiyadeed

Minnesota horey ayay u leedahay hay'ado la mid ah. Tusaalooyinka waxaa ka mid ah Golaha Carruurta (Children's Cabinet) iyo Golaha Talobixinta ee Ka Jawaabista Cudurka Safmarka ah ee Opioid-ka (Opioid Epidemic Response Advisory Council) DSCC waxay isticmaali doontaa hab ku saleysan natiijooyinka. Xubnuhu waxay si wadajir ah u shaqeyn doonaan si ay u aqoonsadaan, u mudnaanti siiyaan, una waafajiyaan istiraatiijiyadaha, kheyraadka, iyo mashaariicda.

Inkasta oo tani ay tahay dadaal guud oo heer gobol ah, baahiyaha iyo helitaanka adeegyada way ku kala duwan yihiin gobollada. Tusaale ahaan, hagaajinta gaadiidka dadweynaha waxay u baahan tahay habab kala duwan Greater Minnesota marka loo eego metro-ga. DSCC waxay la shaqeyn doontaa la-hawlgalayaasha maxalliga ah si ay uga xalliyaan dhibaatooyinka heer gobol.

Doorka iyo Mas'uuliyadaha Guddiga Isbeddelka Nidaamyada Naafada (DSCC)

DSCC waxay:

- Tilmaamo ka heli doontaa Gole Hoosaadka
- Warbixin ka qori doontaa hannaanka iyo hawlaha
- Samayn doontaa talobixin
- Ku dari doontaa shaqaalaha gobolka, reer Minnesotada naafada ah, iyo danwadaagta kale

Xafiiska OIO wuxuu taageeri doonaa oo fududeyn doonaa shaqada DSCC.

DSCC waxaa la abuuri doonaa Maarso 30, 2027.

DSCC waxay daabici doontaa warbixinteedii ugu horreysay Maarso 30, 2028.

Hadafka la cabbiri karo iyo istiraatiijiyada

Hadafka la cabbiri karo waxay aasaas u yihiin qorshe Olmstead oo wax ku ool ah. Kuwani waa yoolal gaar ah, la cabbiri karo, la gaari karo, khuseeya, isla markaana leh waqti go'an (SMART). Waxay muhiim u yihiin in hay'adaha dowladda lagu xisaabtamo si loo gaaro isku-dar buuxa iyo ka-mid ahaanshaha dadka naafada ah. Hadafka la cabbiri karo waxaa loo habeeyey mowduucyada soo socda:

- Adeegyada Xaaladaha Degdegga ah
- Waxbarashada
- Shaqaaleynta
- Caafimaadka iyo Badbaadada
- Guriyeyn
- Gaadiid sugid iyo gaadiid raac
- Kala-guurka

Hadafka waxaa ka mid ah:

- Hal jumlad oo kooban oo soo koobaysa Hadafka
- Hay'adda ama hay'adaha hoggaaminaya ee mas'uulka ka ah Hadafka
- Qayb cinwaankeedu yahay "Hadafkani muxuu ku saabsan yahay?" oo bixisa faahfaahin dheeraad ah oo ku saabsan Hadafka
- Qayb cinwaankeedu yahay "Muxuu hadafkan muhiim u yahay?" oo sharxaysa sababta hadafku muhiim u yahay
- Qayb cinwaankeedu yahay "Sida aan u raadraacno horumarkeena" oo bixisa macluumaad ku saabsan bartilmaameedyada la cabbiri karo
- Istaraatiijiyado sharxaya sida hay'addu u gaari doonto Hadafka

Adeegyada Xaaladaha Degdegga ah

Yoolka Adeegyada Xaaladaha Degdegga ah 1: Carruur iyo dhalinyaro yar oo ku jira daryeelka korinta ayaa la kulmi doona meelaynta hay'adaha.

Hay'adda hoggaamineed: Waaxda Carruurta, Dhalinyarada, iyo Qoysaska (Department of Children, Youth, and Families – DCYF)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay carruurta iyo dhalinyarada ku jira daryeelka banaanka guriga (out-of-home care). Daryeelka banaanka guriga waxaa ka mid ah daryeelka lagu bixiyo guryaha qoysaska iyo hay'adaha. Carruurta naafada ah ee ku jira daryeelka korinta waxay u badan tahay in lagu meeleeyo xarumaha daryeelka. Yoolku waa in carruurta 17 jir iyo ka yar ee ku jira daryeelka korinta aan lagu meeleyn xarumo daryeel.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Daryeelka banaanka guriga waa xaalad culus qof kasta. Khibradahan waxay waxyeello u geysan karaan caafimaadka iyo nololaha carruurta muddada gaaban iyo middada dheer. Lagu meeleeyo hay'ad waxay noqon kartaa mid si gaar ah u culus. Waxaa ugu wanaagsan in carruurta sii joogaan bulshooyinkooda. Buuxinta baahiyaha carruurta gudaha bulshada waxay ka hortagi kartaa isticmaalka daryeelka banaanka guriga. Hadafkani sidoo kale wuxuu muhiim u yahay wax ka qabashada sinnaan-la'aanta ku salaysan isirka. Carruurta midabka leh waxay u badan tahay in lagu meeleeyo daryeelka banaanka guriga marka loo eego carruurta caddaanka ah.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo:

- Marka la gaaro 2027, tirada diiwaangelinta cusub ee machadka waxay hoos u dhici doontaa 3% (mise 2,296 oo diiwaangelin daryeel)
- Marka la gaaro 2028, tirada diiwaangelinta cusub ee machadka waxay hoos u dhici doontaa 3%
- Sanadka 2029, tirada meeleynta cusub ee hay'adaha ayaa hoos u dhici doonta 4%
- Marka la gaaro 2030, tirada diiwaangelinta cusub ee machadka waxay hoos u dhici doontaa 4%
- Marka la gaaro 2031, tirada diiwaangelinta cusub ee machadka waxay hoos u dhici doontaa 5%

Barta bilawga (asaaseed): Sanadka 2024, guud ahaan waxaa jiray 8,904 meeleyn daryeelka banaanka guriga (out-of-home placements) ee carruurta. Tan waxaa ka mid ahaa 2,368 meeleyn hay'adeed. 71% meeleynta hay'adaha waxaa ku jiray carruur naafada ah. Dhanka kale, 30% meeleynta guryaha qoysaska waxaa ku jiray carruur naafada ah.

Macnaha xogta:

- Inta badan meeleynta hay'adaha waxaa lagu sameeyaa barnaamijyo hoy joogto ah ama guryo kooxeed (residential programs or group homes).
- 30% carruurta lagu meeleyay hay'adaha waxay ahaayeen carruurta Afrikaan/Madow (African American/Black children).
- 35% carruurta lagu meeleyay hay'adaha waxay ahaayeen carruurta Asaliga ah ee Ameerika/Alaska Native (American Indian/Alaskan Native children).

Ku saabsan bartilmaameedkan: Bartilmaameedkan wuxuu ka tarjumayaa isbeddelada DCYF si macquul ah u samayn karto. Hadafka iyo Istaraatiijiyado hay'addu waxay diiradda saarayaan tallaabooyinka ay DCYF gacanta ku hayso. Istaraatiijiyadan waxay qaadan doonaan waqti si ay u sameeyaan isbeddel, sidoo kalena waxay dhisayaan aasaas loogu talagalay dhimista meeleynta hay'adaha mustaqbalka.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timid DCYF's Nidaamka Macluumaadka Adeegyada Bulshada (Social Services Information System - SSIS). Xogta daryeelka korsashada (foster care data) sidoo kale waxaa loo gudbiyaa dowladda federaalka. Waxay la socotaa tirada meeleynta, ma aha tirada carruurta helaysa meeleynta. Isla ilmaha waxaa laga yaabaa inuu helo meeleynta hay'adeed oo badan isla sanadka.

Istaraatiijiyado

DCYF waxay Hadafkan gaari doontaa iyadoo diiradda saaraysa ka-hortagga (prevention). Tani waxaa kamid ah tababar isdhaafsiga ee xoogga shaqada si ay u ogaadaan dhammaan taageerada ay heli karaan carruurta. Noocyadan taageerada ah waxay kaa caawin karaan in ilmaha laga ilaaliyo in la geliyo machad. Qoysaska carruurta la galiyay machadka waxay inta badan wadaagaan in aanay goor hore heli karin taageerada saxda ah.

Faragelinta Xaaladaha Degdegga ah ee Dhalinyarada ku Jira nidaamka caddaaladda dhallinyarada (juvenile justice system)

DCYF waxay la shaqayn doontaa MDH si loo fuliyo Istaraatiijiyadon. DCYF iyo MDH waxay:

- Samayn doontaa nidaam taageero islamarkaana iskudubbarida oo loo yaqaan Daryeelka Joogtada ah ee Caafimaadka Dhimirka ee Cadaaladda Carruurta (Juvenile Justice Mental Health Continuum of Care). Tani waxay ka caawin doontaa xarumaha cadaaladda ee dhallinta iyo shaqaalaha safka hore inay wax ka qabtaan dhibaatooyinka caafimaadka dhimirka.
- Hogaamin doontaa dadaallada tababarka gobolka oo dhan ee ku saabsan caafimaadka dhimirka. Hal hindise ayaa ku saabsan daryeelka ka warqabka jahwareerka. Halka mid kalena uu ku saabsan yahay ka hortagga iskhaarjinta. Tababarradan ayaa diyaar ku ah xarumaha caddaaladda ee dhallinta, danwadaagta daryeelka carruurta, shaqaalaha dugsiga, iyo kuwa kale ee la shaqeeya dhallinyarada.

Tababar isdhaafsiga ee xoogga shaqada

DCYF waxay la shaqayn doontaa DHS si loo fuliyo Istaraatiijiyadan Waxay:

- Samayn doonaa tabobar isdhaafsi loogu talagalay daryeelka carruurta, caafimaadka dhimirka carruurta, iyo shaqaalaha kiis ka cafinta carruurta iyo adeeg bixiyeyaasha dadka deegaanka ah. Tababarradani waxay diiradda saari doonaan u adeegidda carruurta qabta baahiyaha adag. Waxay xoogga saari doonaan kahortagga hore iyo in naxariis loo muujiyo carruurta iyo qoysaska.
- Abuuri doonaan habdhaqanka ugu wanagsan ee wadashaqaynta iyo isuduwidada adeegyada oo dhan.
- Abuuri doonaan taageerooyinka gobolada iyo qabaa'ilka ku geedaaman kahortagga hore iyo taageerada guriga dhexdiisa.

Kahortagga bulshada

DCYF waxay la shaqayn doontaa MDE iyo MDH si loo kordhiyo tixraacyada adeegyada faragelinta hore. Waxay:

- Wax bari doonaan ismaamullada, Qabaa'ilka, iyo ururada bulshada ee ku saabsan muhiimada ay leedahay baaritaanada korriinka hore iyo joogtada ah.
- Abuuri doonaa habdhaqanka ugu wanaagsan ee u gudbinta carruurta la kulma xadgudubka iyo dayaca. Hagayaashaasi waxay hubin doonaan in ay yihiin kuwo ku habboon dhaqanka.

Waxbarashada

Yoolka Waxbarashada 1: Arday badan oo naafo ah ayaa wax ku baran doonta fasallo isku dhafan.

Hay'adda hoggaamineed: Waaxda Waxbarashada ee Minnesota (Minnesota Department of Education - MDE)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay ardayda leh Barnaamijyada Waxbarashada ee Shakhsiyaysan (Individualized Education Programs - IEPs). Ujeeddadu waa in arday badan oo kujira IEP-yada ay wax ku bartaan goobaha waxbarasho ee ugu isku-dhafka badan.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Cilmi-baaris ayaa muujisay in fasallada waxbarashada ee loo dhan yahay (inclusive classrooms) ay faa'iido u leeyihiin dhammaan ardayda wax baranaysa. Ardayda naafada ah waxay helaan natiijooyin ka wanaagsan dhinacyada:

- Waxbarashada
- Xirfadaha bulshada

- Xiriirka asxaabta
- Isdhexgalka bulshada ee nolosha oo dhan
- Iyo waxyaabo kale oo badan.

Ardayda aan naafada ahayn sidoo kale way ka faa'iidaystaan.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Ilaa Janaayo 1, 2027, ugu yaraan 65.3% ardayda naafada ah waa in lagu baro goobta waxbarasho ee ugu isdhexgalka badan.

Barta aan ka bilownay (asaaseed): Sanadkii 2024, 63.14% ardayda naafada ah ayaa lagu baray goobta ugu isdhexgalka badan. Taas micnaheedu waa 91,377 ka mid ah 144,720 arday oo naafada ah oo ku sugan Minnesota ayaa ku jiray goobta ugu isdhexgalka badan.

Ku saabsan bartilmaameedkan: Bartilmaameedkaan waxaa lagu dhisay talo bixinta daneeyayaasha. Waa qayb ka mid ah Qorshaha Waxqabadka Gobolka Minnesota ee waxbarashada gaarka ah. Qorshahan waxaa looga baahan yahay sharciga federaalka ee waxbarashada gaarka ah (federal special education law).

Ku saabsan xogta: Hadafkani wuxuu ku jiraa ardayda leh Barnaamij Waxbarasho Gaar ah (Individualized Education Programs – IEPs). Dugsiyadu waxay xogtan u gudbiyaan Waaxda Waxbarashada Minnesota (MDE). Gobolka Minnesota waxaa waajib ku ah inuu xogtan u gudbiyo dowladda federaalka.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolkan, MDE waxay:

- Maamulayaasha dugsiga u tababari doontaa habdhaqammo waxtar u leh ee waxbarasho loo dhan yahay
- Macalimiinta u tababari doontaa qaabaynta tilmaamaha si ay u daboolaan baahiyaha ardayda
- Xirfadlayaasha u tababari doontaa si ay ardayda si wax ku ool ah u caawiyaan ardayda si ay wax ugu bartaan jawiga ugu wanaagsan ee isku dhafan.
- Dugsiyada ku taageei doontaa inay u isticmaalaan nidaamka ugu wanaagsan ee waxbarashada loo wada dhanyahay
- Ardayda iyo shaqaalaha dugsiga u tababari doontaa arrimo ku saabsan naafanimada iyo kamid noqoshada
  - Tan waxaa ku jira in la xoojiyo fikradda ah in ku daridda iyo u fududeynta ardayda naafada ah ay tahay mas'uuliyadda qof walba

Yoolka Waxbarashada 2: Dugsiyadu waxay si fiican u dhexgali doonaan qoysaska ardayda naafada ah.

Hay'adda hoggaamineysa: MDE

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Yoolkan wuxuu khuseeyaa qoysaska carruurta kujira IEP-yada. Ujeeddadu waa in qoysas badan ay soo sheegaan in dugsiyadu fududeeyaan ka-qaybgalka qoysaska.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Ka-qaybgalka qoysaska waa arrin aad muhiim ugu ah in ardayda naafada ah ay horumar gaaraan. Ka-qaybgal macno leh oo qoysasku yeeshaan wuxuu ka caawin karaa ardayda inay helaan adeegyada iyo taageerada ku habboon. Taageeradan waxay kor u qaadaan ka-mid ahaanshaha iyo awoodda ardayga inuu go'aanno naftiisa ku saabsan qaato. Ardayda naafada ah ee qoysaskoodu si firfircoon uga qayb qaataan waxbarashadooda waxay sidoo kale u badan tahay inay gaaraan hadafyadooda. Sidoo kale waxay u badan tahay inay si guul leh ugu gudbaan noloshu qaangaarka.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Marka la gaaro Febraayo 1, 2027, ugu yaraan 72% qoysaska carruurta leh IEPs waxay soo sheegi doonaan in dugsiyadu fududeeyaan ka-qaybgalka qoysaska.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sannadkii 2022–23, qiyaastii 69.8% qoysaska ayaa soo sheegay in dugsiyadu fududeeyeen ka-qaybgalka qoysaska. Taas macnaheedu waa 127 ka mid ah 182 qof oo ka jawaabay sahanka ayaa sheegay in dugsiyadu fududeeyeen ka-qaybgalka qoysaska.

Ku saabsan bartilmaameedkan: Bartilmaameedkaan waxaa lagu dhisay talo bixinta daneeyayaasha. Waa qayb ka mid ah Qorshaha Waxqabadka Gobolka Minnesota ee waxbarashada gaarka ah. Qorshahan waxaa looga baahan yahay sharciga federaalka ee waxbarashada gaarka ah (federal special education law).

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaaddaa Sahanka Ka-qaybgalka Qoysaska ee sannadlaha ah ee MDE. Sannad kasta qoysas kala duwan oo ka kala yimaada gobolka ayaa ka qayb qaata sahanka. Qoysaska carruurta iyo dhalinyarada leh IEPs ayaa ka qayb qaadan kara. MDE waxay natiijooyinka u gudbisaa Xafiiska Federaalka ee Barnaamijyada Waxbarashada Gaarka ah.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolkan, MDE waxay:

- Hagaajin doontaa wacyigelinta qoysaska ka soo jeeda bulshooyinka aan la matalin
  - Tani waxaa ku jira qoysaska ku hadla luqadaha aan ahayn Af-Ingiriisiga, Af-Hmong, Af-Soomaali, iyo Af-Isbaanishka
- Ku tababar shaqaalaha dugsiga dhaqamada ka qaybgalka qoyska ee dhaqan ahaan ka jawaabaya
- Sahanka ku bixin doontaa siyaabo badan, oo ay ku jiraan barta onlaynka, warqad, iyo telefoon
- Ka caawiyaan dugsiyada inay si wanaagsan u dhexgalaan qoysaska iyadoo loo marayo Iskuduwayaasha Hawlgelinta Qoyska ee heer gobol
- Isticmaali doontaa natiijooyinka sahanka si ay ugu hagto qorsheynta hagaajinta dugsiyada heer degmo iyo heer gobol

Yoolka Waxbarashada 3: Arday yar oo naafo ah ayaa la xannibi doonaa islamarkaana laga eryl doonaa dugsiga.

Hay'adda hoggaamineysa: MDE

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Yoolkan wuxuu khuseeyaa dugsiyada degmooyinka ee si aan loo wada sinnayn u ciqaaba ardayda naafada ah.

- “Ardayda naafada ah” waxaa loola jeedaa ardayda leh Barnaamijyada Waxbarashada ee Shakhsiyaysan (Individualized Education Programs - IEPs)
- “Ciqaab” waxaa loola jeedaa joojinta dugsiga in ka badan 10 maalmood ama ka saaridda dugsiga
- “Si ka badan inta caadiga ah” waxaa loola jeedaa heer ka sarreeya celceliska gobolka

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Ardayda naafada ah badanaa waxaa laga joojiyaa ama laga saaraa dugsiga si ka badan ardayda aan naafada ahayn. ticmaalka taageerooyin wanaagsan oo togan ayaa ka caawin kara ardayda inay ku sii jiraan fasalka. Ardayda la kulma ciqaab badan oo ka saaraysa fasalka waxay halis weyn ugu jiraan:

- Ku lug lahaanshaha nidaamka caddaaladda dhallinyarada (juvenile justice system)
- Shaqo la'aan
- Degenaansho la'aan guri
- Dhibaatooyin ku saabsan ka-qaybgalka bulshada

Hadafkani sidoo kale wuxuu muhiim u yahay wax ka qabashada sinnaan-la'aanta ku salaysan isirka. Ardayda midabka leh ee naafada ah waxay ka badan tahay suurtagalnimada in lagu sameeyo ciqaab ka saaraysa fasalka marka loo eego ardayda caddaanka ah ee naafada ah.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Marka la gaaro Febraayo 1, 2027, 3.55% degmooyinka dugsiyada iyo dugsiyada charter-ka ayaa lagu aqoonsan doonaa inay si aan sinnayn u ciqaabaan ardayda naafada ah. Taasi waxay qiyaastii noqonaysaa 17 degmo dugsiyeed iyo dugsiyo charter ah.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): In Sannad-dugsiyeedkii 2022–2023, 5.99% degmooyinka dugsiyada iyo dugsiyada charter-ka ayaa lagu aqoonsaday inay si aan sinnayn u ciqaabaan ardayda naafada ah. Taasi waa 29 ka mid ah 484 degmo dugsiyeed iyo dugsiyo charter ah.

Ku saabsan xogta: Dhammaan degmooyinka dugsiyada iyo dugsiyada charter-ka waxay xogta ciqaabta dugsiya u soo gudbiyaan MDE.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolkan, MDE waxay:

- Kordhin doontaa isticmaalka Wax ka qabadka iyo Taageerada Dabeecad Wanaagga (Positive Behavioral Interventions and Supports, PBIS) gobolka oo dhan
- Bixi tababar ku saabsan dhaqamada xog-ogaalnimada dhaawaca, farsamooyinka hoos u dhigista, iyo maaraynta fasalka dhaqan ahaan ka jawaaba
- U baahan doontaa dugsiyadu inay dhammeeyaan dib u eegista iyo qorshayaasha waxqabadka sixitaanka
- Si firfircoon u taageeri doontaa dugsiyada u wajahan heerarka edbinta aan habboonayn ee ardayda naafada ah
- Ballaarin doontaa adeegyada caafimaadka dabeecadda ee ka jira dugsiyada

Yoolka Waxbarashada 4: Shaqaale badan ayaa loo qalabayn doonaa si ay u taageeraan carruurta naafada ah daryeelka hore iyo waxbarashada (ECE).

Hay'adda hoggaamineysa: DCYF

Hay'adaha taageeraya: MDE, Waaxda Caafimaadka ee Minnesota (Minnesota Department of Health - MDH), Waaxda Adeegyada Aadanaha (Department of Human Services - DHS)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkan wuxuu ku saabsan yahay tababarka shaqaalaha ECE. Tababarka noocan wuxuu ka caawin doonaa shaqaalaha inay si fiican u taageeraan carruurta naafada ah. Yoolku wuxuu hiigsanayaa in barnaamijyada ECE uu ka dhigo mid aad ay ugu wada dhan yihiin carruurta naafada ah.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Barnaamijyada ECE ee loo dhan yahay waxay faa'iido u leeyihiin carruurta naafada ah iyo kuwa aan naafada ahayn labadaba. Faa'iidooyinka waxaa ka mid ah natiijooyin waxbarasho iyo bulsho oo ka wanaagsan. Carruurta naafada ah ee ka qayb qaata barnaamijyada ECE ee loo dhan yahay sidoo kale waxay u yar tahay inay la kulmaan kala-soocid mustaqbalka noloshooda.

Qoysaska leh carruur naafada ah badanaa way ku adag tahay inay helaan barnaamijyo ECE oo loo dhan yahay. Carruurta naafada ah sidoo kale waxaa laga joojiyaa ama laga saaraa barnaamijyadan heer ka sarreeya carruurta aan naafada ahayn. Minnesota gudaheeda, sharci ahaan waa mamnuuc in carruurta laga joojiyo ama laga saaro barnaamijyada preschool iyo pre-K, marka laga reebo xaalado gaar ah oo sharcigu tilmaamay. Si kastaba ha ahaatee, joojin ama ka saarid aan rasmi ahayn ayaa weli dhacda. Barnaamijyada ECE mararka qaarkood waxay yiraahdaan:

- "Fadlan maanta carruurtaada hore u kaxee."
- "Aan isku dayno nus maalmood toddobaadyada soo socda".
- "Barnaamijkan kuma habboona ilmahaaga."

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Marka la gaaro 2029, 40% ama ka yar shaqaalaha daryeelka iyo waxbarashada hore (early care and education) ayaa sheegi doona inay u baahan yihiin taageero ama tababar dheeraad ah oo ku saabsan maareynta dabeecadda

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sannadkii 2023, 48% shaqaalaha daryeelka iyo waxbarashada hore (early care and education) ayaa sheegay inay u baahan yihiin taageero ama tababar dheeraad ah oo ku saabsan maareynta dabeecadda.

Ku saabsan bartilmaameedka: DCYF waxay rabtaa inay cabbirto imaanshaha iyo ka-mid ahaanshaha carruurta naafada ah ee ku jira barnaamijyada ECE. Si kastaba ha ahaatee, DCYF hadda ma hayso xogtaas. Hay'addu waxay ka shaqayn doontaa sidii ay u heli lahayd xogtaas, waxaana laga yaabaa in mustaqbalka loo isticmaalo hadaf ka mid ah Qorshaha Olmstead.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaaddaa Daraasadda Shaqaalaha Carruurnimada Hore (Early Childhood Workforce Study) ee Minnesota Daraasaddan waxay dhacdaa saddexdii sano mar. Waxaa la sameeyay 2023 waxaana mar kale la sameyn doonaa 2026. Sannadkii 2023, 1,050 macallin ayaa ka jawaabay sahanka. Tani waa muunad xooggan oo macallimiin ah. Waxaa lagu qiyaasaa in Minnesota ay ku jiraan qiyaastii 40,000 macallin oo carruurnimada hore ah.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolkan, DCYF waxay:

- shaqaalayn doontaa cilmi baare si uu u daraasad ugu sameeyo soo xaadiritaanka barnaamijyada ECE. Tani waxa ku jiri doona kala saaridda naafada.
- Waxay maalgelinaysaa balaarinta Barnaamijka Horumarinta Hoggaanka Carruurnimada Hore ee Xarunta Iskudhufan ee Xannaanada Carruurta (Center for Inclusive Child Care's Early Childhood Leadership Development Program). Tani waxay u ogolaan doontaa shaqaale badan oo ECE ah oo gobolka oo dhan ah inay iska diiwaangeliyaan barnaamijka. Barnaamijku wuxuu kaloo bixin doonaa ilo badan.
- Waxay abuuri doontaa qaab-dhismeed lagu waafajinayo tababarka iyo taageerada shaqaalaha ee barnaamijyada kala duwan ee ECE. Qaab dhismeedku wuxuu siin doonaa shaqaalaha inay helaan tababar iyo agabyo tayo sare leh.
- Waxay barnaamijyada ECE u sahmin doontaa nidaam wanaagsan si ay u helaan oo ay ula socdaan tababarrada. Nidaamka cusub ayaa bixin doona islamarkaana la socon doona xogta koorsooyinka ku saabsan ka mid noqoshada carruurta naafada ah.

DCYF waxay taageero uga baahan doontaa hay'ado kale si loo gaaro yoolkan. DCYF waxay la shaqeyn doontaa:

- MDE, si loo kordhiyo xirfadaha hoggaamineed ee shaqaalaha ECE iyada oo loo marayo modules waxbarasho, tababaro, iyo webinars. Tani waxa ku jira taageerada la iskudubbariday ee nidaamka COMPASS (COMPASS system).
- DHS, si loo kordhiyo helitaanka tababar iyo higid ku saabsan hababka fahmaya dhaawaca maskaxeed (trauma-informed)
- DHS, si loo taageero adeegyada caafimaadka maskaxda ee dhallaanka iyo carruurta
- MDH, si loo kordhiyo helitaanka tababar ee shaqaalaha ECE ee ku saabsan taageeridda baahiyaha caafimaad ee carruurta naafada ah.

Yoolka Waxbarashada 5: Arday yar oo naafada ah ayaa dugsiga kala kulmi doona si xun loola dhaqmay.

Hay'adda hoggaamineysa: MDE

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkan wuxuu ku saabsan yahay ardayda:

- Leh Barnaamijyada Waxbarashada ee Shakhsiyaysan (Individualized Education Programs - IEPs)
- Oo la aqoonsaday isla markaana la xaqiijiyay inay yihiin dhibanayaal xadgudub ama dayacaad

Ku xadgudubka waxaa ka mid noqon karaa dayacaad, dacadi jireed, ama xadgudub galmo oo ka dhaca dugsiga.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Qof walba wuxuu xaq u leeyahay inuu dugsiga ku dareemo ammaan, ixtiraam, iyo taageero. Ardayda naafada ah waxay ka badan tahay suurtagalnimada inay la kulmaan xadgudub marka loo eego ardayda aan naafada ahayn.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Marka la gaaro Juun 30, 2027, tirada ardayda naafada ah ee la aqoonsaday lana xaqiijiyay inay yihiin dhibanayaal xadgudub waxay hoos u dhici doontaa ugu yaraan laba arday (taasoo noqonaysa 26 arday ama ka yar). Tani waxay noqon doontaa hoos u dhac ugu yaraan 0.001% tirada guud ee ardayda naafada ah.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sannadkii 2023, 28 arday oo naafada ah ayaa la aqoonsaday oo la xaqiijiyay inay yihiin dhibanayaal xadgudub la kulmay. Waxay matalaan 0.018% tirada guud ee ardayda naafada ah.

Ku saabsan bartilmaameedka: Tiradan bartilmaameedka ah waxay ku saleysan tahay tirada kiisaska xadgudubka ardayda ee la soo sheegay, la baaray, lana xaqiijiyay, ma aha oo kaliya kiisaska la soo sheegay.

Ku saabsan xogta: Dhammaan shaqaalaha dugsiyada waa inay u soo sheegaan MDE tuhun kasta oo xadgudub ama dayacaad ah. Xogta waxaa la soo sheegaa 24 bilood kadib marka sannad dugsiyeedku dhammaado. Sababtaas waa in qaar ka mid ah kiisaska ay qaataan waqti dheer in la xalliyo, gaar ahaan haddii ay ku lug leeyihiin dacwado dembiyeed.

Istaraatiijiyado

Si loo buuxiyo yoolkan, MDE waxay:

- Aqoonsan doontaa dugsiyada leh kiisaska badan ee si xun ula dhaqanka ardayda naafada ah. Dabagali doontaa waxa ku jiri doona tababarka iyo kaalmada farsamo.
- Sii wadi doontaa oo ballaarin doontaa tababarka shaqaalaha dugsiyada ee ku saabsan:
  - Si xun ula dhaqanka ilmaha
  - Shuruudaha warbixinta waajibka ah

- Wax-ka-qabadka iyo Taageerada Dhaqanka Tooska ah (Positive Behavioral Interventions and Supports - PBIS)
- Habraacyada la xannibay
- Eedaabta ardayga
- Siyaasadaha aargoosi la'aanta ee shaqaalaha sameeya warbixinta
- Hubin doontaa in shaqaalaha dugsiyada ee gobolka oo dhan ay helayaan tababaradan

Yoolka Waxbarashada 6: Arday yar oo naafada ah ayaa la kulmi doona nidaamyo xaddidan.

Hay'adda hoggaamineysa: MDE

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkan wuxuu ku saabsan yahay ardayda:

- leh IEPs
- kuwa la kulma isticmaalka degdegga ah ee hababka xaddidan.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

In qof lagu dhaqmo sharaf iyo ixtiraam waa qayb muhiim ah oo ka mid ah tayada nolosha. La kulanka hababka xaddidan waxay dhaawac nafsiyeed u keeni kartaa qaar ka mid ah ardayda. Taageerooyin wanaagsan ayaa ka wax ku ool badan hababka xaddidan marka la yareynayo dhaqamada waxyeellada leh.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Marka la gaaro Juun 30, 2027, 1.7% ama ka yar ardayda naafada ah ayaa la kulmi doona isticmaalka degdegga ah ee hababka xaddidan ee dugsiya.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sannadkii 2024, 1.8% ardayda naafada ah ama ka yar ayaa la kulmay isticmaalka degdegga ah ee hababka xaddidan ee dugsiya. Taas micnaheedu waa 2,932 arday oo naafada ah oo ka mid ah 144,720 arday ayaa la kulmay habab xaddidan.

Ku saabsan bartilmaameedka: Bartilmaameedkan waxaa loo sameeyay qayb ka mid ah sharciga gobolka ee “Heerarka Habraacyada Xannibaadda (Standards for Restrictive Procedures)”

Ku saabsan xogta: Dhammaan degmooyinka dugsiyada iyo dugsiyada charter-ka waxay u soo gudbiyaan MDE xog ku saabsan hababka xaddidan.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolkan, MDE waxay:

- Xogta u isticmaali doontaa si ay u falanqeyso waxtarka xeeladaha taageerada togan

- Shaqaalaha dugsiga u tababari doontaa dhimista isticmaalka habraacyada xaddidan
- Si fagaare ah ula wadaagi doontaa macluumaad ku saabsan sida loo yareeyo isticmaalka hababka xaddidan.

Shaqaaleynta

Yoolka Shaqada 1: Dad badan oo naafo ah ayaa shaqooyin ka heli doona bulshada dhexdeeda.

Hay'adaha hoggaaminayso: Waaxda Shaqada iyo Horumarinta Dhaqaalaha (Department of Employment and Economic Development - DEED), Waaxda Waxbarashada ee Minnesota (Minnesota Department of Education - MDE), Waaxda Adeegyada Aadanaha (Department of Human Services - DHS)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Yoolkan wuxuu ku saabsan yahay in dad badan oo naafo ah ay helaan shaqo loo tartamo oo isku-dhahan (competitive, integrated employment, CIE). Yoolkani wuxuu leeyahay saddex qaybood oo kala duwan. Qaybahaas waa:

- Yoolka 8A: Dadka helaya Adeegyada Baxnaaninta Shaqeed (Vocational Rehabilitation Services - VRS) ama Adeegyada Gobolka ee Dadka Indhoolayaasha ah (State Services For The Blind - SSB) (VRS/SSB)
- Yoolka 8B: Dadka helaya labadaba adeegyada Medicaid waiver iyo adeegyada VRS/SSB
- Yoolka 8C: Ardayda da'doodu tahay 16 sano iyo ka wayn ee leh Barnaamijyada Waxbarashada ee Shakhsiyaysan (Individualized Education Programs - IEPs)

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Shaqada waa waddo dhamaan dadka ay ku kasbadaan lacag kuna noqdaan kuwo isku filan. Dad badan oo, shaqooyinka macne iyo qanacsanaan nololeed il ka noqon karaan. Shaqooyinka sidoo kale dadka way caawin karaan:

- Inay bulshada la falgalaan oo saaxiibo sameystaan
- Aqoonta iyo hibada kuwa kale la wadaagaan
- Bulshada dhexdeeda ka qaybgalaan
- Inay bartaan xirfado cusub

Dadka naafonimada leh waxay inta badan leeyihiin heerar shaqo la'aan oo ka sarreeya dadka aan naafonimada lahayn. Taasi waa sababta oo ah dadka naafonimada leh waxay la kulmaan caqabadaha shaqo ka badan. Caqabadaha waxaa ka mid ah:

- Adeegyo iyo taageero la'aan, sida lataliyayaasha shaqada
- Cunsuriyad iyo takoor ka timaadda loo shaqeeyayaasha iyo asxaabta shaqada

- Caqabadaha hortaagan helitaanka adeegyada tixgelinta gaarka ah
- Gaadiid la'aan
- Cabsi laga qabo in faa'iidooyinka lagama maarmaanka ah la waayo.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Yoolka Shaqada 1A: VRS/SSB

Hadaf la cabbiri karo: ilaa Diseembar 31, 2030, 45% dadka adeegaan VRS/SSB waa inay helaan shaqo tartan leh oo bulshada dhexdeeda ah CIE.

Barta aan ka bilownay (asaaseed): sanadka maaliyadeed ee gobola 2025, 41.5% dadka ay adeegaan VRS/SSB oo ka baxay barnaamijyada ayaa helay shaqooyin isku dhafan oo tartan leh (CIE) Taas micnaheedu waa 2,098 ka midka ah 5,052 qof oo ay adeegaan VRS/SSB ayaa helay shaqooyin bulshada dhexdeeda ah.

Ku saabsan bartilmaameedka: Helidda shaqo tartan leh oo isku dhafan (CIE) waxay qaadan kartaa waqti dheer. Helidda shaqo bulshada dhexdeeda ah iyada oo loo marayo VRS/SSB waxay ka dhigan tahay in qofka:

- Codsaday adeegyada,
- Loo aqoonsaday inuu u qalmo adeegyada, oo
- Dhammaystiraan qorshe shaqo oo gaar ah.
- Helay adeegyo gaar ah sida la-talin, tababar, raadinta shaqo, iyo taageerooyin

Habkan badanaa wuxuu qaataa qiyaastii laba sano, mararka qaarkoodna wuu ka sii dheeraadaa. Taasi waxay xaddideysaa sida degdegga ah ee VRS/SSB u kordhin karto tirada dadka helaya shaqo. Intaa waxaa dheer, VRS/SSB dhawaan waxay la kulmeen dhimista miisaaniyadda. Waaxda waxay u badantahay linay yeelato kheyraad xaddidan dhowrka sano ee soo socda.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaadaa keydka maareynta kiiska DEED.

Yoolka Shaqada 1B: VRS/SSB iyo Adeegyada Medicaid Waiver

Hadaf la cabbiri karo: marka la gaaro Diseembar 31, 2030, 45% dadka helaya Medicaid iyo adeegyada VRS/SSB waxay yeelan doonaan shaqo tartan leh oo isku dhafan (CIE).

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): sanad maaliyadeed ee gobolka 2025, 38% dadka helay labadaba adeegyada Medicaid waiver iyo adeegyada VRS/SSB waxay la haayeen CIE. Taas micnaheedu waa 530 ka mid ah 1,400 qof oo laga adeegay labada barnaamij ay lahaayeen CIE.

Ku saabsan bartilmaameedka: Helidda shaqo tartan leh oo isku dhafan (CIE) waxay qaadan kartaa waqti dheer. Helidda shaqo bulshada dhexdeeda ah iyada oo loo marayo VRS/SSB waxay ka dhigan tahay in qofka:

- Codsaday adeegyada,
- Loo aqoonsaday inuu u qalmo adeegyada, oo
- Dhammaystiraan qorshe shaqo oo gaar ah.
- Helay adeegyo gaar ah sida la-talin, tababar, raadinta shaqo, iyo taageerooyin

Habkan badanaa wuxuu qaataa qiyaastii laba sano, mararka qaarkoodna wuu ka sii dheeraadaa. Taasi waxay xaddideysaa sida degdegga ah ee VRS/SSB u kordhin karto tirada dadka helaya shaqo. Intaa waxaa dheer, VRS/SSB dhawaan waxay la kulmeen dhimista miisaaniyadda. Waaxda waxay u badantahay linay yeelato kheyraad xaddidan dhowrka sano ee soo socda.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaadaa keydka maareynta kiiska DEED.

Yoolka Shaqada 1C: Ardayda da'doodu tahay 16 sano iyo ka weyn ee leh IEPs

Hadaf la cabbiri karo: Marka la gaaro Juun 30, 2030, 100% ardayda naafada ah waxay yeelan doonaan qorshe dhameystiran oo kala-guur waxbarasho kadib (postsecondary transition planning) oo ku jira IEP-yadooda.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sannad dugsiyeedkii 2023–2024, 70.73% ardayda naafada ah waxay lahaayeen qorshe dhameystiran oo kala-guur waxbarasho kadib oo ku jira IEP-yadooda.

Ku saabsan bartilmaameedka: Bartilmaameedkan waa tilmaame waafaqsanaanta waxbarashada gaarka ah ee federaalka iyo gobolka. Waxay cabbirtaa boqolkiiba ardayda naafada ah ee da'doodu tahay 16 sano iyo ka weyn ee leh IEP ay ku jiraan yoolal waxbarasho kadib oo ku habboon oo la cabbiri karo kuwaas oo: a) La cusboonaysiiyo sanad kasta, b) Ku saleysan qiimeyn iyo adeegyo ku habboon da'da ardayga ee kala-guurka, c) Ku jira koorsooyin waxbarasho oo si macquul ah uga caawin kara ardayga inuu gaaro yoolalkiisa waxbarasho kadib, iyo d) La xiriira baahiyaha adeegyada kala-guurka ee ardayga.

Istaraatiijiyado

Yoolka Shaqada 1A: VRS/SSB

Si loo gaaro hadafkan, DEED waxay:

- Kordhin doontaa natiijooyinka shaqo iyadoo la adeegsanayo habab la xaqiijiyay iyo habab rajo leh
- Taageeri doontaa mashaariicda meelaynta iyo Taageerada Shakhsiyadeed (Individualized Placement and Support, IPS) hadda jira iyo tababbarka Shaqaalaynta gaarka (Customized Employment) ah ee MN
- Qiimayn doontaa suurtagalnimada iyo wixtarka Shaqaalaysiinta Horusocod (Progressive Employment) leh iyadoo loo marayo deeqda Sanduuqa Innovation Innovation (Disability Innovation Fund, DIF)

- Tabobar tayo leh siin doontaa adeeg bixiyayaasha adeegyada shaqo bixinta
- Taageeri doontaa ganacsiyada iyadoo:
  - Abuuraysa iskaashi si loo kordhiyo shaqaaleynta dadka naafada ah
  - Horumarinaysa qorista, shaqaaleynta, iyo haynta dadka naafada ah
  - La shaqaynaysa rugaha ganacsiga ee deegaanka iyo hay'adaha kale ee ku saabsan shaqaaleynta dadka naafada ah
  - La bixiyo tababar wacyigelin naafonimo

Yoolka Shaqada 1B: Adeegyada Waiver iyo adeegyada VRS/SSB

Si loo gaaro hadafkan, DEED, MDE, iyo DHS waxay si wadajir ah u shaqeyn doonaan si ay u:

- Ka dhigidda habka doorashada ee la ogaysiiyay mid si hufan ugu shaqeeya shaqaalaha mushaharka yar iyo dhallinyarada ee ka fakaraya shaqadan
- Wax ka qabashada caqabadaha kahor istaagaya ka qaybgalayaasha BIPOC ka cafinta inay helaan adeegyada shaqada
- Xaqiijinta in dhallinyaro badan ay helaan khibrad CIE ah kahor qalinjabinta
- Kordhiyaan boqolkiiba ardayda leh IEP-yadooda oo leh yoolal ku saabsan nolosha kadib dugsiga sare

Yoolka Shaqada 1C: Ardayda leh IEPs

Si loo buuxiyo yoolkan, MDE waxay:

- Horumarin doontaa adeegyada kala guurka ee dugsiyada gobolka oo dhan iyadoo loo marayo barnaamijyada sida Kooxda Dhisidda Awoodda Shaqaalaynta (Employment Capacity Building Cohort) iyo ku dhaqanka bulshooyinka
- Kordhin doontaa in qoysaska helaan macluumaadka ku saabsan adeegyada kalaguurka iyadoo loo marayo Xarunta PACER
- Kordhin doontaa fursadaha tababarka ee ku saabsan adeegyada kalaguurka iyo qorshaynta shaqaalaha waxbarashada gaarka ah
- Taageeri doontaa ballaarinta adeegyada caafimaadka dhimirka ee degmooyin dugsiyeedka iyo caafimaadka ku saleysan dugsiga
- La shaqeyn doontaa DEED si loo taageero fursadaha tababarka shaqo ee ardayda naafada ah

Yoolka Shaqada 2: Halgamaa badan oo naaf ah ayaa shaqooyin ka heli doona bulshada dhexdeeda.

Hay'adda hoggaamineysa: Waaxda Arrimaha Halyeeyada ee Minnesota (Minnesota Department of Veterans Affairs - MDVA)

Hay'adda taageeraysa: DEED

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay kordhinta tirada askarta hore ee:

- Naafonimo la xiriirta adeega ay haystaan
- Ka qayb qaata barnaamijka Adeegyada Shaqaalayta ee Halyeeyada (Veteran Employment Services - VES) ee DEED
- Hela shaqo

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Shaqada waa il muhiim ah oo dakhliga iyo xiriirka bulshada. Halyeeyadu waxay inta badan la kulmaan caqabado badan marka ay shaqo raadinayaan marka loo eego dadka aan halyeeyo ahayn. Sabab mid ka mid ah waa in khibrada militarigu aysan mar walba la jaanqaadi karin shuruudaha shaqo ee aan militariga ahayn. Halyeeyada naafada ah waxay la kulmaan heer shaqo la'aan oo ka sarreeya. Adeegyada shaqo waxay ka caawin karaan Halyeeyada inay helaan shaqo macno leh.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo:

- Marka la gaaro Juun 30, 2027, 178 Halyeeyo naafada ah ayaa helaya shaqo iyada oo loo marayo barnaamijka Adeegyada Shaqaalayta ee Halyeeyada (Veteran Employment Services - VES) ee DEED.
- Marka la gaaro Juun 30, 2031, 223 Halyeeyo naafada ah ayaa helaya shaqo iyada oo loo marayo barnaamijka Adeegyada Shaqaalaynta ee Ciidamadii Hore (Veteran Employment Services) ee DEED.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sannadka 2025, 556 Halyeeyo ayaa ku jiray barnaamijka Adeegyada Shaqaalayta ee Halyeeyada (Veteran Employment Services - VES) ee DEED. Kooxdan, 315 qof (57%) waxay lahaayeen naafonimo la xiriirta adeeg militari ama naafonimo caqabad ku ah helidda shaqo.

Dadka 315 Halyeeyo naafada ah, 151 qof ayaa ka baxay barnaamijka iyaga oo si guul leh u shaqeeya. Waxay matalayaan 48% guud ahaan Halyeeyada naafada ah ee ku jiray barnaamijka.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaadaa barnaamijka Adeegyada Shaqaalayta ee Halyeeyada (Veteran Employment Services - VES) ee DEED.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolka, MDVA waxay:

- La shaqee nidaamyada caafimaadka ee guud ahaan gobolka si loo kordhiyo aqoonsiga Veteranka, isla markaana loo ballaariyo gaarsiinta adeegyada Halyeeygaas ee aan ka faa'iidaysan nidaamka Arrimaha Halyeeyada ee Federaalka (Federal Veterans Affairs - VA)

- Isticmaali doontaa tilmaamaha daryeelka caafimaadka si aad uga caawiso askarta halgamaaga naafada ah inay helaan oo ay helaan adeegyada
- La shaqee mashruuca Wacyigelinta Dijitaalka ah ee Shabakadda Bulshada ee VetResources (VetResources Community Network Digital Outreach project) si loo kordhiyo wacyiga ku saabsan kheyraadka iyo adeegyada Halyeeyada.
- Dhexgali doontaa bulshada si ay ula wadaagto macluumaadka ku saabsan agabka askarta Halgamaaga
- Taageeri doontaa awoodda bulshada ee xeeladaha ka hortagga iskhaarjinta ee halgamaaga
- Kordhn doontaa taageerada askarta Halgamaaga naafada ah si ay u helaan waxbarasho jaamacadeed.
- Hubi in dhammaan Veteranka naafada ah ee ku jira Barnaamijyada Guryaha ama Degnaanshaha (Homes or Domiciliary programs) ee MDVA la qiimeeyo xiriirka adeegga, oo ay ku jiraan Veteranka ku jira liiska sugitaanka ee barnaamijyadan.

Caafimaadka iyo Badbaadada

Yoolka Caafimaadka 1: Halyeeyo ciidan oo badan oo naafada ah ayaa heli doona magdhowga naafonimada.

Hay'adda hoggaamineysa: Waaxda Arrimaha Halyeeyada ee Minnesota (Minnesota Department of Veterans Affairs - MDVA)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay kordhinta tirada askarta hore ee:

- Naafonimo la xiriirta adeega ay haystaan
- Soo gudbiya sheegashooyin naafada la xiriira adeegga iyagoo adeegsanaya Xafiiska Adeegyada Halyeeyada ee Degmada (County Veterans Service Office - CVSO)
- Helaya magdhowga sheegashooyinkooda

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Faa'iidooyinka waa il muhiim ah oo kheyraad u ah askarta hore Laakiin qaar ka mid ah askarta hore waxay la kulmaan caqabado helitaanka faa'iidooyinkan. Caqabadahaas waxaa ka mid noqon kara:

- Ogaansho la'aan ku saabsan faa'iidooyinka iyo adeegyada la heli karo
- Habraacyo codsi oo dheer ama jahawareer leh
- Kalsooni darro ku saabsan adeegyada dowladda

La dagaalanka caqabadahan waxay ka caawin doontaa in askarta hore ee badan ay helaan faa'iidooyinka iyo adeegyada.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo:

- Marka la gaaro Juun 30, 2027, 108,736 Askarta halgamaaga naafada ah waxay heli doonaan magdhowga naafada.
- Marka la gaaro Juun 30, 2031, 111,456 Askarta halgamaaga naafada ah waxay heli doonaan magdhowga naafada.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sanadka 2023, 102,200 askarta hore ayaa helay magdhowga naafada. Tani waxay ka dhigan tahay 35.8% dadka askarta hore ee Minnesota.

Ku saabsan xogta: Xogta sheegashooyinka magdhowga naafada waxay ka timaadaa Maamulka Dheefta Halyeeyada (Veteran Benefits Administration - VBA). CVSOs waxay ka caawiyaan askarta hore inay gudbiyaan sheegashooyinka faa'iidooyinka. VBA ayaa dib u eegta oo oggolaata sheegashooyinka.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolka, MDVA waxay:

- La shaqee nidaamyada caafimaadka ee guud ahaan gobolka si loo kordhiyo aqoonsiga Veteranka, isla markaana loo ballaariyo gaarsiinta adeegyada Halyeeygaas ee aan ka faa'iidaysan nidaamka Arrimaha Halyeeyada ee Federaalka (Federal Veterans Affairs - VA).
- Isticmaali doontaa tilmaamaha daryeelka caafimaadka si aad uga caawiso askarta halgamaaga naafada ah inay helaan oo ay helaan adeegyada.
- La shaqee mashruuca Wacyigelinta Dijitaalka ah ee Shabakadda Bulshada ee VetResources (VetResources Community Network Digital Outreach project) si loo kordhiyo wacyiga ku saabsan kheyraadka iyo adeegyada Halyeeyada.
- Dhexgali doontaa bulshada si ay ula wadaagto macluumaadka ku saabsan agabka askarta Halgamaaga.
- Taageeri doontaa awoodda bulshada ee xeeladaha ka hortagga iskhaarjinta ee halgamaaga
- Kordhn doontaa taageerada askarta Halgamaaga naafada ah si ay u helaan waxbarasho jaamacadeed.
- Hubi in dhammaan Veteranka naafada ah ee ku jira Barnaamijyada Guryaha ama Degnaanshaha (Homes or Domiciliary programs) ee MDVA la qiimeeyo xiriirka adeegga, oo ay ku jiraan Veteranka ku jira liiska sugitaanka ee barnaamijyadan.

Yoolka Caafimaadka 2: Dad yar oo naafonimo leh ayaa la kulmi doona tacaddi iyo dayacaad.

Hay'adda hoggaamineysa: MDH

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkani wuxuu leeyahay saddex qaybood.

Yoolka Caafimaadka 2A

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay kiisaska la xaqiijiyay ee xadgudubka iyo dayacaadda ee ka dhaca xarumaha ay MDH ruqsad siiso Tusaalooyinka xarumahan waxaa ka mid ah:

- Guryaha daryeelka dadka waayeelka ah
- Guryaha caawinta nolol-maalmeedka
- Xarumo daryeel oo loogu talagalay dadka leh naafonimada garaadka
- Isbitaallo

Yoolka Caafimaadka 2B

Ujeedadan waxay ku saabsan tahay dadka waaweyn ee naafada ah ee la kulma rabshad galmo.

Yoolka Caafimaadka 2C

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay carruurta naafada leh ee la kulma xadgudub iyo dayacaad.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Qof walba waa inuu ka xoroobaa xadgudub iyo dayacaad. Dadka naafada leh waxay ka badan yihiin dadka aan naafada ahayn marka ay timaado la kulanka xadgudub iyo dayacaad. Khibradahani waxay sababi karaan waxyeello waqti dheer ah oo ku timaada caafimaadka jireed iyo kan maskaxeed.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Yoolka Caafimaadka 2A

Hadaf la cabbiri karo: Ilaa Diseembar 31, 2027, tirada warbixinnada la xaqiijiyay ee xadgudubka iyo dayacaadda ee ka dhaca xarumaha ay MDH ruqsad siiso waxay hoos u dhici doontaa 2%, oo gaari doonta 107.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sanadka 2025, waxaa jiray 110 warbixin oo la xaqiijiyay oo ku saabsan xadgudub iyo dayacaad oo ka dhacay xarumaha ay MDH ruqsad siiso.

- 2,717 (14%) warbixin ayaa loo baaray u hoggaansanaanta shuruucda
- 862 (5%) warbixin ayaa loo baaray xadgudub ama dayacaadma
  - 110 (13%) waa la xaqiijiyay
  - 259 (30%) lama xaqiijin
- 12,416 (67%) waxaa lagu go'aamiyay in aan wax tallaabo ah loo baahnayn
- 1,494 (8%) waxaa loo gudbiyay hay'ad kale

Ku saabsan xogta: Xogtan waxaa laga soo ururiyay eedeymaha xadgudubka iyo dayacaadda ee laga helay guryaha daryeelka waayeelka, guryaha assisted living, isbitaallada, iyo xarumaha daryeelka ee loogu talagalay dadka leh naafonimada garaadka.

Yoolka Caafimaadka 2B

Hadaf la cabbiri karo: Ilaa Janaayo 1, 2031, boqolleyda dadka waaweyn ee naafada leh ee la kulma rabshado galmo ama rabshado ka yimaada lammaanaha dhow waxay hoos ugu dhici doontaa 17%.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sanadka 2024, 19% dadka waaweyn ee naafada leh ayaa sheegay inay la kulmeen rabshado galmo. Marka la barbar dhigo, 8.8% dadka waaweyn ee aan naafada lahayn ayaa sheegay inay la kulmeen rabshado galmo.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaadaa Nidaamka Ilaalinta Waxyaabaha Sababa Khatarta Hab-dhaqanka (Behavioral Risk Factor Surveillance System - BRFSS). Xarunta Federaalka ee Xakamaynta Cudurrada (CDC) ayaa sameysa sahankan. Su'aalaha lagu daray gobolka waxay ku xiran yihiin maalgelinta iyo xulashada isku-duwayaasha sahanka lamana dammaanad qaadayo. Sahan ayaa ururiya xog ku saabsan dadka ku nool gobol kasta. Hadafkani wuxuu isticmaalaa boqolleyda dadka waaweyn ee naafada leh ee Minnesota ee ka jawaabay "haa" su'aasha ah: "Ma jirtaa qof kugu qasbay, kugu khiyaaneeyay, ama kugu cadaadiyay inaad sameyso wax galmo ah?"

Yoolka Caafimaadka 2C

Hadaf la cabbiri karo: Ilaa Janaayo 1, 2032, boqolleyda ardayda naafada leh ee soo sheega inay la kulmeen xadgudub ama dayacaad waxay hoos ugu dhici doontaa 42%.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sanadka 2024, 44.8% ardayda fasalka 9aad iyo 11aad ayaa sheegay inay la kulmeen xadgudub ama dayacaad. Marka la barbar dhigo, 17.4% ardayda aan naafada lahayn ayaa sheegay inay la kulmeen xadgudub ama dayacaad.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaadaa Sahanka Ardayda Minnesota. Tani waa sahanno ikhtiyaari ah oo la siiyo ardayda fasallada 5aad, 8aad, 9aad, iyo 11aad. Sanadka 2025, in ka badan 55,800 arday oo fasalka 9aad iyo 11aad ah ayaa ka qayb qaatay sahankan. Fadlan ka eeg lifaaqa liiska buuxa ee su'aalaha sahanka ee loo adeegsaday yoolkan.

Istaraatiijiyado

Yoolka Caafimaadka 2A

Si loo gaaro yoolkan, MDH waxay:

- Sii wadi doontaa inay daryeel bixiyeyaasha ayaa horumariya siyaasadaha xadgudubka iyo dayaca.

- Sii wadi doontaa samaynta qorshooyinka ka hortagga xadgudubka oo leh tashiilaad nololeed oo la caawiyay
- Si aan qarsoonayn u wadaagi doontaa xogta ku saabsan xadgudubka iyo kiisaska dayaca ee xarumaha shatiga leh ee MDH (MDH-licensed)
- La socon doontaa bixiyeyaasha ay MDH ruqsad siisay marka la xaqiijiyo kiisaska xadgudubka iyo dayacaadda si loo sameeyo qorshayaal ka hortag

Yoolka Caafimaadka 2B

Si loo gaaro yoolkan, MDH waxay:

- Tababari doontaa daryeelka caafimaadka iyo daryeel bixiyeyaasha kale sidii ay ku aqoon lahaayeen islamarkaana ka warbixin lahaayeen xadgudubka iyo dayaca
- Kordhin doontaa waxbarashada galmada ee dadka naafada ah, daryeel bixiyeyaasha, iyo taageerayaasha
- Uruurin doontaa oo falanqeyn doontaa xogta ku saabsan rabshadaha galmada iyo lammaanaha
- Sahamin doontaa suurtagalnimada dalbashaa in dadka da' kasta ha jiraanee loo helo goob loo ballaarin karo
- Isku dubbaridi doontaa jawaabta gobolka oo dhan ee ku saabsan ka hortagga ka faa'iideysiga galmada ee dadka waaweyn ee da'doodu tahay 18–25

Yoolka Caafimaadka 2C

Si loo gaaro yoolkan, MDH waxay:

- Tababari doontaa daryeelka caafimaadka iyo daryeel bixiyeyaasha kale sidii ay ku aqoon lahaayeen islamarkaana ka warbixin lahaayeen xadgudubka iyo dayaca
- Kordhin doontaa waxbarashada galmada ee dadka naafada ah, daryeel bixiyeyaasha, iyo taageerayaasha
- Isku dubbaridi doontaa jawaabta gobolka oo dhan ee ka hortagga ka faa'iideysiga galmada ee dhallinyarada da'doodu tahay 25 jir iyo ka yar

Guriyeyn

Yoolka Guriyeynta 1: Dadka naafada ah waxay heli doonaan guryo la heli karo iyo guryo muddo dheer kiro ah oo la awoodi karo islamarkaana ay weheliso adeegyo taageero ah.

Wakaaladda hoggaamineysa: Hay'adda Guriyeynta Minnesota (Minnesota Housing)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay kordhinta tirada guryaha la heli karo (accessible housing units) ee Minnesota. Hadafku wuxuu diiradda saarayaa horumarinta guryaha ee ay maalgeliso Hay'adda Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing). Hadafkani wuxuu leeyahay laba qaybood.

Yoolka Guriyeynta 1A: Naqshadeyn Caalami ah

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay kordhinta helitaanka guryaha buuxiya heerarka universal design.

Yoolka Guriyeynta 1B Guriyayn joogto ah oo taageero leh (permanent supportive housing - PSH)

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay kordhinta tirada unugyada guriyayn joogto ah oo taageero leh (permanent supportive housing - PSH) ee inta badan loogu talagalay dadka naafada leh. Noocan guri wuxuu leeyahay kirro aad u jaban oo ay weheliyaan adeegyo taageero.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Hubinta in dadka naafada leh ay ku noolaan karaan goobaha ugu isdhexgalka badan waa arrin muhiim u ah Olmstead. Guryaha isku-dhafan waa tallaabada ugu horreysa ee loo baahan yahay si bulshada loogu noolaado loona raaxeysto nolosha. Si kastaba ha ahaatee, guryo la awoodi karo oo la heli karo dadka naafada ah way ku adkaan kartaa in la helo.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Yoolka Guriyeynta 1A: Naqshadeyn Caalami ah

Hadaf la cabbiri karo: Inta u dhaxaysa 2027 iyo 2031, Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay dooran doontaa maalgelinta ugu yaraan 2,500 unug guryo kirro ah oo cusub oo buuxiya heerarka universal design, iyadoo celcelis ahaan lagu darayo 500 unug sanadkii.

Laga bilaabo 2021 ilaa 2025, waxay doorteen maalgelinta inta u dhaxaysa 500 iyo 1,000 guri oo cusub oo kiro ah sanad walba. Xulashada waxay dhacday iyadoo loo marayo codsiga soo-jeedinta ee hay'adda. Tirada guryaha ee sannad walba la dhiso waxay kuxirantahay helitaanka maalgelinta. Waxay sidoo kale kuxirantahay inta soo jeedin ee guriyeynta cusub iyo dayactirka guryaha jira.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaadaa soo koobidda Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) ee unugyada loo doortay maalgelinta.

Yoolka GUriyeynta 1B: Unugyo loogu talagalay dadka naafada leh

Hadaf la cabbiri karo: Inta u dhaxaysa 2027 iyo 2031, Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay dooran doontaa maalgelinta ugu yaraan 1,000 unug oo unugyada guryaha joogtada ah (permanent supportive housing PSH) ah oo inta badan loogu talagalay dadka naafada leh, iyadoo celcelis ahaan lagu darayo 200 unug sanadkii.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Our starting point (asaaseed): Intii u dhaxaysay 2021 ilaa 2025, Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay dooratay maalgelinta u dhaxaysa 200 ilaa 500 unug PSH sanadkii. Xulashada waxay dhacday iyadoo loo marayo codsiga soo-jeedinta ee hay'adda. Tirada guryaha sanad kasta way is beddeshaa iyadoo ku xiran helitaanka iyo nooca maalgelinta. Sidoo kale waxay ku xiran tahay inta PSH ee ku jirta codsiyada la soo gudbiyo sanad kasta. Dhamaadka sanadka 2025, kaydka guryaha ee Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) wuxuu gaaray qiyaastii 7,000 unug PSH ah.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaadaa soo koobidda Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) ee unugyada loo doortay maalgelinta. Waxay ku jirtaa PSH u adeegta laba kooxood: 1. Guryo si gaar ah loogu talagalay dadka naafada leh. 2. Dadka la kulma hoy la'aan (badanaa leh naafonimo isla markaana la kulma hoy la'aan muddo dheer).

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro hadafkan, Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay:

- Ku dhiirrigelin doontaa isticmaalka universal design habka xulashada ee ay Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) u adeegsato maalgelinta guryaha cusub ee la awoodi karo
- Ku dhiirrigelin doontaa dhismaha iyo dayactirka guriyayn joogto ah oo taageero leh (permanent supportive housing - PSH) oo bixiya kirro aad u jaban oo ay weheliyaan adeegyo taageero oo loogu talagalay dadka naafada leh
- U doodaysa maalgelin dheeraad ah oo loogu talagalay guryo jaban oo la heli karo
- Si loo kordhiyo wacyiga ku saabsan helitaanka guryaha kirada ah ee leh universal design, si fagaare ah u wadaagi doontaa macluumaadka ku saabsan unugyada guryaha la heli karo ee ay maalgelisay Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing)

Yoolka Guriyeynta 2: Dad badan oo naafo ah ayaa heli doona maalgelin la awoodi karo oo loogu talagalay cusbooneysiinta gelitaanka guryahooda.

Wakaaladda hoggaamineysa: Hay'adda Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay lahaanshaha guryaha iyo barnaamijyada amaahda hagaajinta guryaha ee Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing). Ujeeddadu waa in amaah badan la siiyo dadka naafada ah si ay u sameeyaan hagaajinnada marin u heladooda fudud ee guryaha. Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay leedahay laba barnaamij oo amaah hagaajinta guryaha ah:

- Barnaamijka Amaahda Baxnaaninta (Rehabilitation Loan Program - RLP) wuxuu bixiyaa amaah aan ribo lahayn oo loogu talagalay milkiilayaasha guryaha ee dakhligoodu aad u hooseeyo, halkaas oo qadarka amaahda mararka qaar la cafin karo mustaqbalka.
- Amaahda Hagaajinta Guriga (Fix Up Loans) waa amaahyo hagaajinta guryaha oo caadi ah oo loogu talagalay milkiilayaasha guryaha ee dakhligoodu dhexdhexaad yahay, halkaas oo qofka amaahda qaata uu dib u bixinayo amaahda iyo ribadeeda.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Lahaanshaha guri waa ikhtiyaar muhiim ah oo dhinaca hoyga ah. Si kastaba ha ahaatee, helitaan la'aanta (accessibility) waxay caqabad weyn ku noqon kartaa milkiilayaasha guryaha ee naafada leh, oo ay ku jiraan dadka naafada noqda marka ay da' yeeshaan. Sameynta isbeddellada helitaanka waxay noqon kartaa mid qaali ah. Helitaanka maalgelin jaban si loo sameeyo isbeddelladan waxay ka caawin kartaa dadka inay u guuraan guri ay iyagu leeyihiin ama ay sii joogaan guryahooda halkii ay u guuri lahaayeen meel aan si buuxda bulshada ula dhexgelin. Sidoo kale waxay ka caawin kartaa dadka inay gurigooda ku soo noqdaan kadib markii ay ku jireen xarun daryeel.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Ilaa sanadka 2031, 60% qoysaska hela maalgelinta Barnaamijka Amaahda Baxnaaninta (Rehabilitation Loan Program - RLP) ee Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay isku aqoonsan doonaan inay yihiin qoys leh ugu yaraan hal qof oo naafada ah.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Sanadka 2025, 57.6% qoysaska helay maalgelinta hagaajinta guryaha ee Barnaamijka Amaahda Baxnaaninta (Rehabilitation Loan Program - RLP) waxay isku aqoonsadeen inay leeyihiin ugu yaraan hal xubin oo qoyska ka mid ah oo naafada ah. Taas waxay ka dhigan tahay in 174 ka mid ah 302 qoys oo helay amaah ay lahaayeen ugu yaraan hal xubin oo naafada ah.

Qorshaha horumarinta xogta: Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) sidoo kale waxay bilaabi doontaa inay raadiso oo ay soo sheegto xog ku saabsan tirada iyo boqolleyda amaahda Rehabilitation Loans ee si gaar ah loogu isticmaalay hagaajinta helitaanka. Marka xogtaas bilowga ah la helo, Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay dejin doontaa hadaf lagu kordhinayo saamiga amaahda loo isticmaalo hagaajinta helitaanka.

Intaa waxaa dheer, Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay hagaajin doontaa ururinta xogta la xiriirta naafada ee barnaamijka Amaahda Hagaajinta Guriga waxayna dejin doontaa hadafyo barnaamijkan.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timaadaa diiwaannada maamulka ee Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) ee Barnaamijka Amaahda Baxnaaninta (Rehabilitation Loan Program - RLP).

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolkan, Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay:

- Ku dari doontaa dadka leh waayo-aragnimo nololeed oo naafonimo ah qiimeynta iyo hagaajinta Barnaamijka Amaahda Baxnaaninta (Rehabilitation Loan Program - RLP) si barnaamijku ugu noqdo mid la heli karo oo si fiican u daboolaya baahiyahooda.
- U doodaysa maalgelin dheeraad ah oo loogu talagalay Barnaamijka Amaahda Baxnaaninta (Rehabilitation Loan Program - RLP)
- Hubin doontaa in isgaarsiinta iyo suuq-geynta ku saabsan barnaamijyada hagaajinta guryaha ee Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) ay noqdaan kuwo la heli karo oo gaara dadka naafada leh.
- Sahmin doontaa ikhtiyaarrada amaahda cusub ee wanaajiya gelitaanka guryeynta, oo ay ku jiraan xalalka isku dara iibsashada guriga iyo maalgelinta dib u cusboonaysiinta, u ogolaanaysa casriyaynta gelitaanka inay isla markiiba bilaabmaan wakhtiga iibka.
- Sahamin doontaa xeeladaha lagu kordhinayo tirada dadka naafada ah ee ah mulkiilayaal guri. Tusaale ahaan, naafonimada hadda waa mid ka mid ah shuruudaha u qalma helitaanka kaalmo badan oo lacagta hore ee iibsashada guri (downpayment assistance) ee Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing).

Gaadiid sugid iyo gaadiid raac

Yoolka Gaadiidka 1: Gaadiidka dadweynaha wuxuu socon doonaa si habsami la'aan ah.

Hay'adda hoggaamineysa: Golaha Deegaanka ee Magaalada (Metropolitan Council - MetC)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay sida ay adeegyada gaadiidka MetC ugu shaqeeyaan waqtigooda. Adeegyada waxaa ka mid ah:

- Mobility
- Metro Move
- Transit Link
- Tareenka Fudud
- Basaska Waddooyinka Go'an

Metro Mobility waa inuu buuxiyaa shuruudaha federaalka ee qaadista dadka waqtigeeda. Heerka federaalka wuxuu dhigaya in ugu yaraan 90% qaadista dadka ay ku dhacaan waqtigooda. Adeegyada kale ee gaadiidka ma laha shuruudo federaal oo ku saabsan shaqeynta waqtiga.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Metro Mobility, Metro Move, iyo Transit Link

Shaxda 1: Hadafyada waxqabadka waqtiga ee Metro Mobility, Metro Move, iyo Transit Link

Adeeg	Qeexidda waxqabadka waqtiga saxda ah	Hadafka waxqabadka waqtiga saxda ah	Heerka aasaasiga ah ee waxqabadka waqtiga ku-socodka
Metro Mobility (socodsiinta booqashooyinka)	Macaamilka yimaado ugu badnaan saacad ka hor waqtiga loogu talagalay (waxaa loo beddeli doonaa 30 daqiiqo sanadka 2026/2027) oo uusan ka daahin.	Ugu yaraan 90% bishii, ugu yaraan 92% lix bilood oo sanadka ah.	2024: Ugu yaraan 90% afar bilood, iyo 92% lix bilood oo sanadka ah.
Metro Mobility (qaadista waqtiga saxda ah)	Darawalka yimaado meesha laga qaadayo macaamilka 30 daqiiqo gudaheed waqtigii lagu heshiiyey.	Ugu yaraan 90% bishii, ugu yaraan 92% sideed bilood oo sanadka ah.	2024: Ugu yaraan 90% hal bil, iyo 92% saddex bilood.
Metro Move (socodsiinta booqashooyinka)	Macaamilka yimaado ugu badnaan 45 daqiiqo ka hor waqtiga loo qorsheeyey oo uusan ka daahin.	Ugu yaraan 90% ka hor 5 daqiiqo, ugu yaraan 93% ka hor 15 daqiiqo.	2025: 82% ka hor 5 daqiiqo, iyo 90% ka hor 15 daqiiqo
Metro Move (qaadista waqtiga saxda ah)	Darawalka yimaado meesha laga qaadayo 30 daqiiqo gudaheed waqtigii lagu heshiiyey.	Ugu yaraan 90% bishii, ugu yaraan 92% sideed bilood oo sanadka ah	2025: Ugu yaraan 90% 12 bilood, iyo 92% 12 bilood
Transit Link (socodsiinta booqashooyinka)	Macaamilka yimaado meesha loo dejiyey ugu badnaan saacad ka hor oo uusan ka daahin	Ugu yaraan 90% bishii	2024: Ugu yaraan 90% 12 bilood
Transit Link (qaadista waqtiga saxda ah)	Darawalka yimaado ugu badnaan 30 daqiiqo kadib waqtigii lagu heshiiyey.	Ugu yaraan 93% bishii	2024: Ugu yaraan 93% 12 bilood

Ku saabsan hadafyadan

Darawallada Metro Mobility iyo Metro Move waxay la kulmaan caqabado badan oo keeni kara dib u dhac maalin kasta. Waxay isku dayaan inay ka hortagaan dib u dhacyada, laakiin qaar waa lama huraan. Kuwaas waxaa ka mid noqon kara:

- Tarafikada ka dhalata dhismayaasha, shilalka gawaarida, iyo arrimo kale
- Joogsiyada dhismaha
- Dib u dhacyada goobaha soo dejinta iyo qaadista
- Shaqaalaha oo aan diyaar u ahayn soo dejinta macaamiisha

Si Metro Mobility u gaarto 100% waqtigeeda saxda ah, adeegga wuxuu u baahan yahay darawallo iyo gaadiid badan. Barnaamijku ma laha maalgelin ku filan arrintaas

Ku saabsan xogta

Xogtan waxay ka timid keydka xogta raadraaca waxqabadka ee MetC.

Adeegyada Metro Transit

Shaxda 2: Yoolalka waxqabadka waqtigooda ah ee adeegga Metro Transit

Adeeg	Qeexidda waxqabadka waqtiga saxda ah	Hadafka waxqabadka waqtiga saxda ah	Heerka aasaasiga ah ee waxqabadka waqtiga ku-socodka
Baska joogtada ah	Ilaa hal daqiiqo ka hor iyo shan daqiiqo ka dib	Ugu yaraan 79% sanad kalendar	2024: 79%
Tareenka Fudud	Ilaa hal daqiiqo ka hor iyo shan daqiiqo ka dib	Ugu yaraan 75% sanad kalendar	2024: 75.5%

Ku saabsan hadafyadan:

Waxqabadka baska joogtada ah waxaa saameeya:

- Traafik
- Joogsiyada dhismaha
- Kordhinta tirada rakaabka

Waxqabadka Laydhka Tareenka waxaa saameeya:

- Xawaaraha xadidan si looga hortago dhaawaca tareenka
- Daahitaanno ka dhasha falal dhib leh oo ka dhaca saldhigyada
- Daahitaanno ka dhasha iftiinka taraafikada oo ay sababaan falal dhib leh

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro hadafkan, MetC waxay samayn doontaa:

- Samayn doontaa barnaamij tababar bulsho oo loogu talagalay adeegyada gaadiidka
- Siin doonaan taageero dhaqaale tababarayaasha safarka ee takhasuska u leh noocyada naafada qaar
- La kaashan doonaan tashiilaadka caafimaadka si ay u dhiso hoy loogu talagalay dadka raaca adeegga gaadiidka Metro Mobility. Hababkan waxay u oggolaanayaan isticmaalayaasha Metro Mobility ee soo gaadha goor dambe inay weli arkaan bixiyahooda adeegga caafimaadka.

Yoolka Gaadiidka 2 Dadka naafada ah waxay isticmaali doonaan marin go'an gaadiidka dadweynaha marar badan.

Hay'adda hoggaamineysa: MetC

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Yoolkan wuxuu khuseeyaa dadka isticmaala adeegyada Metro Mobility. Ujeeddadu waa in rakaabka Metro Mobility ay si badan u isticmaalaan adeegyada basaska aada waddooyinka u go'an, sida basaska iyo tareenka fudud.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Gaadiidka khadka joogtada ah waa ikhtiyaar la awoodi karo, maadaama rakaabka Metro Mobility ay safarrada ka qaadaan bilaash. Waxay sidoo kale dadka u oggolaaneysaa inay si xor ah u socdaan, marka loo eego Metro Mobility oo u baahan jadwal hore. Taasi waa sababta oo ah Metro Mobility waxay dadka ka dalbataa inay safarrada sii qorsheeyaan. Si kastaba ha noqotee, gaadiidka dadweynaha ma aha mid si buuxda u fudud dadka naafada ah. Fududeynta gaadiidka dadweynaha waxay u oggolaaneysaa dad badan inay isticmaalaan.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo:

- 2026: Rakaabka Metro Mobility waxay qaadi doonaan ugu yaraan 109,798 safar oo gaadiidka dadweynaha ah. Tani waxay ka dhigan tahay ugu yaraan 3,198 safar oo dheeri ah, ama ugu yaraan 3% korodh laga soo bilaabo 2025.
- 2027: Rakaabka Metro Mobility waxay qaadi doonaan ugu yaraan 113,092 safar. Tani waxay ka dhigan tahay ugu yaraan 3,294 safar oo dheeri ah, ama ugu yaraan 3% korodh laga soo bilaabo 2026.
- 2028: Rakaabka Metro Mobility waxay qaadi doonaan ugu yaraan 115,354 safar. Tani waxay ka dhigan tahay ugu yaraan 2,262 safar oo dheeri ah, ama ugu yaraan 2% korodh laga soo bilaabo 2027.

- 2029: Rakaabka Metro Mobility waxay qaadi doonaan ugu yaraan 117,661 safar. ani waxay ka dhigan tahay ugu yaraan 2,307 safar oo dheeri ah, ama ugu yaraan 2% korodh laga soo bilaabo 2028.
- Sanadka 2030, isticmaalayaasha adeegga gaadiidka Metro Mobility waxaa raaci doona ugu yaraan 120,014 oo dadweyne ah. Taasi waxay noqon doontaa ugu yaraan 2,353 gaari raaci ah, mise ugu yaraan 2% kororka yoolka 2029.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Intii u dhaxaysay Oktoobar 2024 iyo Sebtembar 2025, rakaabka Metro Mobility waxay qaadeen qiyaastii 106,600 safar oo gaadiidka dadweynaha ah.

Xogta ku saabsan: Xogtan waxay ka timid diiwaanka rakaabka ee Metro Transit.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolkan, MetC waxay:

- Ku dhaji calaamadaha boosteejada ugu yaraan 60 Metro Transit sanad walba ilaa 2030.
- Ku dhaji calaamado badan oo muuqaal iyo maqal ah oo wakhtiga dhabta ah boosteejooyinka bask.
- Hagaajinta macluumaadka kumeelgaarka ah ee wakhtiga dhabta ah ee abka moobilka, shabakadaha internet-ka, iyo calaamadaha dhijitaalka ah, iyadoo xoogga la saarayo kaalmaynta wanaagsan ee raacayaasha naafada ah.
- In la baadho tababarro horumarsan oo ku saabsan safarka rakaabka Metro Mobility ee adeegyada basaska waddada go'an.

Yoolka Gaadiidka 3: Dad badan oo naafada ah ayaa heli doona maalgelin gaadiid oo dabacsan.

Hay'adda hoggaamineysa: Waaxda Gaadiidka ee Minnesota (Minnesota Department of Transportation - MnDOT)

Hay'adda taageeraysa: Waaxda Adeegyada Aadanaha (Department of Human Services - DHS), Waaxda Shaqada iyo Horumarinta Dhaqaalaha (Department of Employment and Economic Development - DEED), Waaxda Waxbarashada ee Minnesota (Minnesota Department of Education - MDE)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Yoolkan wuxuu ku saabsan yahay fikrad cusub oo maalgelinta gaadiid-raaca ah. Barnaamijkan wuxuu siinayaa dadka naafada ah akoonno u gooni ah kharashaadka gaadiid-raaca. Laba degmo oo ku yaalla aagga gaadiid-raaca dadweynaha ayaa tijaabiyey barnaamijkan. Barnaamijku wuxuu ku guulaystay tijaabooyinkaas.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Gaadiidka waa furaha isku-dhafka bulshada. Si kastaba ha ahaatee dad badan oo naafada ah waxay la dhibtoonayaan helitaanka gaadiid la awoodi karo oo la heli karo, iyo bixinta safarka badanaa waxaa xaddida ilo maalgelin oo gaar ah taasoo xaddideysa doorashada shakhsi ahaaneed.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadafka la cabbiri karo: Ilaa Diseembar 31, 2027, labo degmo oo ku yaal Greater Minnesota ayaa la aqoonsan doonaa si ay u tijaabiyaan barnaamijka koontada gaadiidka ee dabacsan. Laga bilaabo 2029, shan degmo oo kale oo ku yaal Greater Minnesota ayaa la aqoonsan doonaa sanad walba si ay u tijaabiyaan barnaamijka.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolkan, MnDOT waxay:

- Daraaseyn doontaa hababka suurtagalka ah iyo fursadaha maalgelinta
- Aqoonsan doontaa caqabadaha sharci dejinta iyo xeer dejinta
- Wada-shaqayn la sameynta DHS, DEED, iyo MDE

Yoolka Gaadiidka 4: Dadka naafada ah waxay si wanaagsan u heli doonaan adeegyada gaadiidka iyo macluumaadka.

Hay'adda hoggaamineysa: Waaxda Gaadiidka ee Minnesota (Minnesota Department of Transportation - MnDOT)

Hay'adda taageeraysa: Waaxda Adeegyada Aadanaha (Department of Human Services - DHS)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkani wuxuu ku saabsan yahay kordhinta helitaanka macluumaadka gaadiid maraanka. Hadafkani wuxuu leeyahay labo qaybood:

Yoolka Gaadiidka 4A waxa uu ku saabsan yahay in la tababaro shaqaale kiis oo badan oo ku saabsan agabka gaadiidka oo ay ku jiraan gaadiidka la heli karo oo ay ku jiraan caymiska iyo helitaanka. Shaqaalaha kiiska waxa kale oo loo tababari doonaa adeega gaadiidka iyo sida loogu xidho fursadaha guryeynta iyo baahida gaadiidka.

Yoolka Gaadiidka 4B waxa uu ku saabsan yahay abuurista madal socdaal oo dhijitaal ah oo gobolka oo dhan ah. Madashu waxay bixin doontaa macluumaad ku saabsan adeegyada gaadiidka la heli karo iyo qorshaynta safarrada. Marka hore, madashu waxay diiradda saari doontaa gaadiid-raaca dadweynaha, iyadoo hadafku yahay in mustaqbalka loo furo bixiyeyaasha kale ee gaadiidka.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Dad naafada ah oo ku nool Minnesota ayaa sheegay in ay adag tahay in la helo macluumaad lagu kalsoon yahay oo gaadiidka si loo sameeyo go'aanno xog ogaal ah oo ku saabsan guryaha, helitaanka daryeel caafimaad, ikhtiyaarrada shaqo, iyo waxyaabo kale. Gaadiidku waa tiir muhiim u ah ka qaybgalka bulshada.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Yoolka Gaadiidka 4A: Tababarka shaqaalaha kiiska

Hadaf la cabbiri karo: Fiiro gaar ah: MnDOT waxay ku hawlan tahay xaqiijinta bartilmaameedyada iyo xogta asaasiga ah.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Fiiro gaar ah: MnDOT waxay ku hawlan tahay xaqiijinta bartilmaameedyada iyo xogta asaasiga ah.

Ku saabsan xogta: Fiiro gaar ah: MnDOT waxay ku hawlan tahay xaqiijinta bartilmaameedyada iyo xogta asaasiga ah

Yoolka Gaadiidka 4B: Meesha socdaalka safarka

Hadaf la cabbiri karo: Fiiro gaar ah: MnDOT waxay ku hawlan tahay xaqiijinta bartilmaameedyada iyo xogta asaasiga ah.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Fiiro gaar ah: MnDOT waxay ku hawlan tahay xaqiijinta bartilmaameedyada iyo xogta asaasiga ah.

Ku saabsan xogta: Fiiro gaar ah: MnDOT waxay ku hawlan tahay xaqiijinta bartilmaameedyada iyo xogta asaasiga ah.

Istaraatiijiyado

Iyada oo qayb ka ah yoolkan, DHS waxay doonaysaa inay fududayso u-qalmitaanka iyo diiwaangelinta adeegyada gaadiidka. DHS waxay tixgelinaysaa nidaamka u-qalmitaanka ee gaadiidka. Tani waxay yaraynaysaa tirada codsiyada ay dadku buuxinayaan adeegyada gaadiidka.

DHS waxay sidoo kale cusboonaysiin doontaa qiimaha dib u bixinta adeegyada gaadiidka. Tani waxay hubin doontaa in DHS ay u hoggaansanto shuruudaha federaalka. Heerarka la cusboonaysiiyay ayaa sidoo kale si dhow ula mid noqon doona qiimaha dhabta ah ee bixinta adeegyada. Tani waxay dhiirigelinaysaa adeeg bixiyayaasha gaadiidka dadweynaha inay ka qaybqaataan.

Wareejin

Yoolka Kala-guurka 1: Dad yar ayaa sii joogi doona Xarunta Daaweynta Gobolka ee Anoka Metro Regional Treatment Center (AMRTC) marka aysan u baahnayn daryeel heer isbitaal.

Hay'adda hoggaamineysa: Direct Care and Treatment (DCT)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Yoolkan wuxuu ku saabsan yahay dadka ku sii nagaadda AMRTC ka dib marka shaqaaluhu u arkaan inay diyaar u yihiin inay ku noqdaan bulshada. Tani waxay dhici kartaa sababo badan awgood. Qaar ka mid ah sababahaas waxay ka baxsan yihiin awoodda DCT.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Waa muhiim in dadka aysan ku sii nagaan isbitaalka dhimirka muddo ka dheer inta ay caafimaad ahaan u baahan yihiin. Ku sii jirista isbitaalka muddo ka badan inta loo baahan yahay waxay waxyeello u geysan kartaa fayooabaanta dadka waxayna adkeyn kartaa ku noqoshada bulshada. Intaa waxaa dheer, waxaa jira baahi aad u badan oo loo qabo adeegyada AMRTC. Marka qof ka baxo isbitaalka, AMRTC waxay awood u yeelan kartaa inay daryeesho qof kale. Marka sariir la isticmaalo qof aan u baahnayn daryeel heer isbitaal, waxay ka hor istaagtaa dadka kale ee u baahan inay helaan adeegyada AMRTC.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Ilaa Juun 30, 2027, 22.5% ama ka yar oo ka mid ah bukaannada AMRTC waxay noqon doonaan dad aan mar dambe u baahnayn inay ku jiraan isbitaalka. Marka la gaaro Juun 30, 2028, 20% ama ka yar bukaannada AMRTC waxay noqon doonaan dad aan hadda u baahnayn inay isbitaalka ku jiraan.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Laga bilaabo Diseembar 2025, qiyaastii 27% bukaannada waa dad aan mar dambe u baahnayn inay ku jiraan isbitaalka.

Ku saabsan hadafkan: Waxaa jira sababo badan oo qof u sii joogi karo AMRTC marka uusan mar dambe u baahnayn inuu ku jiro isbitaalka. Qaar ka mid ah sababahaas waxay ka baxsan yihiin awoodda DCT. DCT waxay ka shaqayn kartaa arrimo sida hagaajinta aqoonsiga, qorsheynta, iyo isku dubbaridka. Si kastaba ha ahaatee, horumar joogto ah wuxuu u baahan doonaa shaqo ka baxsan awoodda tooska ah ee DCT Tusaalooyinka waxaa ka mid ah:

- Kordhinta awoodda nidaamka ee daaweynta caafimaadka dhimirka
- Tallaabooyinka ay qaadaan degmooyinka
- Isku waafajinta shaqada hay'adaha kala duwan ee dowladda

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timid keydka xogta gelitaanka iyo bixitaanka bukaannada ee AMRTC.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro yoolkan, DCT waxay:

Hormarin doontaa iskuduwidda

- Sii wadi doontaa hirgelinta xeeladaha lagu xoojinayo isuduwidda hore iyo tan socota ee gobollada, qabaa'ilka, iyo la-hawlgalayaasha gobolka ee daaweynta iyo qorsheynta ka saarista.
- DHS ku sameyn doontaa dib u eegis joogto ah si wax looga qabto caqabadaha gobolka la xiriira islamarkaana loo dedejiyo u gudubka meelaynta habboon.
- Kobcin doontaa iskudubbaridka guud ahaan barnaamijyada DCT si loo fududeeyo u gudubka fudud ee bulshada.
- La falgali doontaa bulshooyinka si loo dhimo ceebaynta loona dhiso taageerada adeegyada isku dhafan.

Isticmaal doontaa xogta si aad u wado go'aamada

- Sameyn doontaa bog la wadaago si loo kordhiyo daahfurnaanta iyo isla xisaabtanka oo ay ku jiraan aqoonsiga dib u dhac kasta iyo caqabadaha nidaamka.
- Sahamin doontaa xulashooyinka, caqabadaha iyo baahiyaha kheyraadka si aad ula socoto natiijooyinka ka-saarista.
- Kobcin doontaa wadaaga xogta si aad si fiican u aqoonsato daldaloolada iyo faraqa.

Xoojin doontaan awoodda bulshada

- Ku taageeri doontaa adeeg bixiyayaasha bulshada tababar iyo kaalmo farsamo.
- Aqoonsan doontaa daldaloolada adeegga oo soo saar xalal si ay dadku u helaan heerka saxda ah ee daryeelka.
- Fududeyn doontaa islamarkaana casriyeyn doontaa hannaanka gudbinta.

Ballaarin doontaa taageero wada ogol ah

Kordhi helitaanka peer support dhammaan qaybaha adeegyada

Yoolka 2-aad Kala-guurka: Ka qeybgalayaasha Barnaamijka Baaritaanka Caafimaadka Dhimirka (Forensic Mental Health Program, FMHP) waxaa la qiimeeyaa si dhakhso ah si loo go'aamiyo marka baahiyahooda caafimaadka dhimirka la daboolo iyo marka ay badbaado yihiin oo ay diyaar u yihiin in laga saaro xarunta.

Qiimeynta waxay:

- go'aamin doontaa goorta baahida caafimaadka dhimirka la daboolay
- aqoonsan doontaa goorta ay badbaado u yihiin oo ay diyaar u yihiin in la sii daayo
- yareyn doontaa waqtiga aan loo baahnayn ee lagu qaato FMHP.

Hay'adda hoggaamineysa: DCT

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Yoolkan wuxuu ku saabsan yahay muddada u dhexeysa marka qof lagu qaabilo FMHP ilaa marka uu diyaar u yahay in la sii daayo xarunta. Hadafkan, “diyaar u noqoshada sii deynta” waxay ka dhigan tahay in Guddiga Dib-u-eegista Forensic (Forensic Review Panel) uu go'aamiyo in qofku diyaar u yahay sii deyn ku meel gaar ah.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

FMHP waa goob gaar ah oo hay'ad ah oo dadka lagu hayo. Himilada Olmstead waa in dadka ay ku noolaadaan nolol ku dhex jirta bulshada inta ugu badan ee suurtagalka ah In qofku si degdeg ah ugu diyaar noqdo sii deynta waxay ka caawinaysaa inuu si dhaqso ah ugu laabto bulshada. Intaa waxaa dheer, waxaa jira baahi sare oo loo qabo adeegyada FMHP. Marka qof ka baxo barnaamijka, FMHP waxay awood u yeelanaysaa inay daaweyso qof kale.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo:

- Ilaa Juun 30, 2027, celceliska waqtiga laga bilaabo gelitaanka FMHP ilaa diyaar u noqoshada sii deynta wuxuu noqon doonaa 83 bilood.
- Ilaa Juun 30, 2028, celceliska waqtiga laga bilaabo gelitaanka FMHP ilaa diyaar u noqoshada sii deynta wuxuu noqon doonaa 81 bilood.
- Ilaa Juun 30, 2029, celceliska waqtiga laga bilaabo gelitaanka FMHP ilaa diyaar u noqoshada sii deynta wuxuu noqon doonaa 79 bilood.
- Ilaa Juun 30, 2030, celceliska waqtiga laga bilaabo gelitaanka FMHP ilaa diyaar u noqoshada sii deynta wuxuu noqon doonaa 77 bilood.
- Marka la gaaro Juun 30, 2031, celceliska waqtiga diiwaangelinta FMHP ee diyaargarowga fasaxa wuxuu noqon doonaa 75 bilood.

Meesha aan ka bilownay (Xogta Bilowga): Sanadka 2025, celceliska waqtiga laga bilaabo gelitaanka FMHP ilaa diyaar u noqoshada sii deynta waa 84 bilood.

Ku saabsan hadafkan: DCT waxay ka caawin kartaa dadka inay helaan daaweynta ay u baahan yihiin si ay ugu diyaar noqdaan inay ka baxaan FMHP. Si kastaba ha ahaatee, DCT ma go'aamiso goorta qofku ka bixi karo. Guddiga Gaarka ah ee Dib-u-eegista (Special Review Board, SRB) ayaa gaara go'aanka kama dambaysta ah Degmadu sidoo kale door muhiim ah ayay ku leedahay go'aankaas. Xitaa marka qofku diyaar u yahay inuu ka baxo FMHP, waa inuu sii joogaa ilaa SRB ay oggolaato sii deyntiisa.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timid keydka xogta gelitaanka iyo bixitaanka ee FMHP.

Yoolka Kala-guurka 3A: Dad badan ayaa heli doona adeegyo taageero ah oo ka jira goobaha bulshada ka dhex dhisan.

Hay'adda hoggaamineysa: DCT

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkan wuxuu ku saabsan yahay dadka:

- Ku jira isbitaal, xabsi, ama xarun detox ah;
- Ku jira liiska sugitaanka ee xarun xiran oo DCT ah; iyo
- U qalma adeegyada barnaamijka ku saleysan Bulshada Community-Based Services (CBS) ee hoyga.

Yoolku waa in dadka laga yaabo inay adeegyo ka helaan xarun xiran lagu siiyo adeegyadaas goob bulsho ku dhex taala. Tan waxaa loo yaqaan ka "leexin" looga sameeyay intii laga gelin lahaa xarun xiran.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Hadafkan wuxuu ka caawinayaa in laga hortago in dad si aan loo baahnayn loogu hayo xarumo hay'adeed. Sidoo kale waa ka fududahay in dib loogu dhex galo bulshada barnaamij CBS ah marka loo eego xarun qufulan Tani waxay la jaanqaadaysaa himilada Olmstead: in dadka la siiyo adeegyada jawi ugu dhexgalsan suurtagal ah. Intaa waxaa dheer, waxaa jira baahi sare oo loo qabo adeegyada xarumaha xiran ee DCT. Hadafkan wuxuu gacan ka geysan doonaa dhimista baahidaas.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo:

- Ilaa Juun 30, 2027, afar qof sanad maaliyadeedkii ayaa laga leexin doonaa xarumaha xiran ee DCT.
- Ilaa Juun 30, 2028, shan qof sanad maaliyadeedkii ayaa laga leexin doonaa xarumaha xiran ee DCT.
- Ilaa Juun 30, 2029, lix qof sanad maaliyadeedkii ayaa laga leexin doonaa xarumaha xiran ee DCT.

- Ilaa Juun 30, 2030, toddobo qof sanad maaliyadeedkii ayaa laga leexin doonaa xarumaha xiran ee DCT.
- Marka la gaaro Juun 30, 2031, sideed qofood ayaa sanad xisaabeed walba laga weecin doonaa xarumaha DCT ee xiran

Meesha aan ka bilownay (Xogta Bilowga): Sanadka 2025, saddex qof ayaa laga leexiyay xarumaha xiran ee DCT.

Ku saabsan hadafkan: Horumarka hadafkan wuxuu u baahan yahay shaqo ka dhacda gudaha iyo dibadda awoodda tooska ah ee DCT. Kordhinta dadka laga leexiyo xarumaha xiran waxay u baahan doontaa tallaabooyin ay qaadaan DCT iyo la-hawlgalayaal kale sida degmooyinka, hay'adaha dowliga ah, iyo ururada bulshada. DCT waxay si toos ah u maamushaa:

- Hawlaha barnaamijka CBS
- Hababka gelitaanka barnaamijka CBS
- Isku dubbaridka gudaha
- La socodka natiijooyinka leexinta iyo u gudbista bulshada

Si kastaba ha ahaatee, horumarku wuxuu sidoo kale ku xiran yahay arrimo ka baxsan awoodda DCT, oo ay ka mid yihiin:

- Helitaanka guryo iyo shaqaale ku filan oo bulshada ah
- Maalgelinta iyo oggolaanshaha adeegyada ee degmooyinka
- Gudbinta kiisaska ee ka imanaya isbitaallada iyo xabsiyada
- Isku dubbaridka booliska iyo bixiyeyaasha adeegyada bulshada
- Diyaar ahaanshaha caafimaad ee qofka

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timid:

- Keydka xogta gelitaanka iyo bixitaanka CBS
- Adeegyada DCT
- Warbixinada raadraaca ka leexinta

Yoolka Kala-guurka 3B: Dad badan ayaa ka guuri doona xarumaha daaweynta caafimaadka dhimirka ee kala soocan una guuri doona xarumo isku-dhafan.

Hay'adda hoggaamineysa: DCT

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Yoolkan wuxuu ku saabsan yahay dadka hadda ka helaya adeegyo xarun xiran oo DCT ah. Hadafka waa in dad badan ay ka guuraan xarumahaas una wareegaan barnaamijyada CBS, kuwaas oo leh xaddidaad yar.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Hadafkan wuxuu gacan ka geysan doonaa dhimista ku haynta dadka xarumaha hay'adaha. Sidoo kale waa ka fududahay in dib loogu dhex galo bulshada barnaamij CBS ah marka loo eego xarun qufulan Tani waxay la jaanqaadaysaa himilada Olmstead: in dadka la siiyo adeegyada jawi ugu dhexgalsan suurtagal ah. Intaa waxaa dheer, waxaa jira baahi sare oo loo qabo adeegyada xarumaha xiran ee DCT. Marka qof ka baxo xarun xiran, xaruntaas waxay awood u yeelanaysaa inay daaweyso qof kale.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo:

- Ilaa Juun 30, 2027, 10 qof sanad maaliyadeedkii ayaa laga wareejin doonaa xarun xiran oo DCT ah loona wareejin doonaa goob CBS ah.
- Ilaa Juun 30, 2028, 12 qof sanad maaliyadeedkii ayaa laga wareejin doonaa xarun xiran oo DCT ah loona wareejin doonaa goob CBS ah.
- Ilaa Juun 30, 2029, 14 qof sanad maaliyadeedkii ayaa laga wareejin doonaa xarun xiran oo DCT ah loona wareejin doonaa goob CBS ah.
- Ilaa Juun 30, 2030, 16 qof sanad maaliyadeedkii ayaa laga wareejin doonaa xarun xiran oo DCT ah loona wareejin doonaa goob CBS ah.
- Ilaa Juun 30, 2031, 18 qof sanad maaliyadeedkii ayaa laga wareejin doonaa xarun xiran oo DCT ah loona wareejin doonaa goob CBS ah.

Meesha aan ka bilownay (Xogta Bilowga): ISanad-maaliyadeedka 2025, siddeed qof ayaa ka guuray xarumaha xiran ee DCT una wareegay goob CBS ah.

Ku saabsan xogta: Xogtan waxay ka timid:

- Keydka xogta gelitaanka iyo bixitaanka CBS
- Adeegyada DCT
- Warbixinada raadraaca ka leexinta

Yoolka Kala-guurka 4: Dad badan oo naafonimo leh ayaa ka guuri doona goobaha kala soocan una guuri doona hoosino isku-dhafan oo ay doorteen, halkaas oo ay saxiixayaan heshiis kiraysi oo ayna ku helayaan taageerada ku aadan bixinta kharashka kirada.

Hay'adaha hoggaamineysa: Guriyaynta Minnesota, Waaxda Adeegyada Aadanaha (Department of Human Services - DHS)

Hay'adda taageeraysa: Waaxda Asluubta (Department of Corrections - DOC)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Hadafkan wuxuu ku saabsan yahay dadka:

- Ku nool goobaha go'doonsan; tusaale ahaan Xarumaha Daaweynta Gobolka (Regional Treatment Centers - RTCs), isbitaallo, xarumo xabsi, iyo xarumo daaweyn oo xiran.
- U guura guryo bulsho ku dhex yaal oo ay iyagu doorteen.
- Saxeexa heshiiska kirada guriga (lease).
- Helaya taageero kirada ah oo ka timaadda barnaamijyo gaar ah sida Bridges, Bridges RTC, iyo Section 811.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

In dadka naafada ah la siiyo caawinta guriyeynta ay u baahan yihiin si ay ugu noolaadaan bulshada waa arrin aasaasi ah oo lagu fulinayo waajibadka isdhexgalka ee go'aanka Maxkamadda Sare ee Olmstead. Guryaha isku-dhafan waa tallaabada ugu horreysa ee loo baahan yahay si bulshada loogu noolaado loona raaxeysto nololaha. Si kastaba ha ahaatee, guryo la awoodi karo oo la heli karo dadka naafada ah way ku adkaan kartaa in la helo.

Sida aan u raadraacno horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Fiiro gaar ah: DHS iyo Minnesota Housing waxay ka shaqeynayaan xaqiijinta hadafyada la cabbiri karo iyo xogta bilowga ah (baseline).

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Fiiro gaar ah: DHS iyo Minnesota Housing waxay ka shaqeynayaan xaqiijinta hadafyada iyo xogta bilowga ah.

Ku saabsan xogta: Xogta ku saabsan dadka ka soo guuray goobaha go'doonsan, saxeexay heshiiska kirada (lease), isla markaana helay taageero kirada ah waxay ka timaaddaa Minnesota Housing. Waaxda Adeegyada Aadanaha (Department of Human Services - DHS) ayaa la socota tirada dadka ku nool goobaha go'doonsan. Barnaamijyada caawinta kirada ee ay maalgeliso Minnesota Housing waxaa ka mid ah Bridges (oo loogu talagalay dadka qaba xanuunka dhimirka) iyo Section 811.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro hadafkan, Guriyaynta Minnesota (Minnesota Housing) waxay:

- Sahamin doontaa horumarka hannaanka codsiga midaysan ee barnaamijyada guryeynta si dadka naafada ahi aanay u dalban barnaamijyo badan, taasoo ka dhigaysa caawinta guryeynta inay si fudud u helaan.
- Hagaajin doontaa wadaagga xogta ee u dhexeeya hay'adaha si wanaagsan loo waafajiyo kheyraadka guryaha ee la bixinayo iyo baahiyaha guryaha ee dadka isku dayaya inay ka baxaan goobaha go'doonsan.

- Qiimeyn iyo dib-u-habeyn ku samayn doontaa barnaamijyada kaalmada kirada (rental assistance programs) iyadoo la adeegsanayo habka naqshadeynta ku saleysan baahida dadka (human-centered design), si habka codsiga iyo caawinta la bixiyo loogu habeeyo baahiyaha iyo natiijooyinka ay rabaan dadka naafada ah.
- Marka ay helaan kheyraad dheeraad ah oo federaal ama gobol ah, waxay u doodi doontaa oo sugi doontaa maalgelin loogu talagalay barnaamijyada kaalmada kirada (rental assistance programs) ee taageera dadka naafada ah.

Yoolka 5-aad ee Kala-guurka: Dadka hela adeegyada lagu dhex bixiyo guriga iyo bulshada waxay la kulmi doonaan isticmaalka yar ee ku aadan habraacyada xaddidaada leh.

Hay'adda hoggaamineysa: Waaxda Adeegyada Aadanaha (Department of Human Services - DHS)

Muxuu hadafkan ka hadlayaa?

Yoolkan wuxuu ku saabsan yahay yareynta isticmaalka habraacyada xaddidaada leh ee degdega ah ee xakamaynta gacanta (EUMR) ee dadka hela adeegyada cafiska iyo adeegyada kale ee naafonimada, iyadoon loo eegin cudurka. Hadafkan, adeegyada waxaa ka mid ah kuwa shati ku leh Minnesota Statute 245D ama ku jira Xeerka Minnesota Qaaybta 9544. Adeegyadan waxaa ka mid ah:

- Adeegyada lagu bixiyo guryaha kooxeed (group homes) iyo goobaha kale ee hoyga bulshada
- Adeegyada lagu bixiyo guriga qofka
- Adeegyada homemaker (caawinta shaqooyinka guriga)
- Adeegyada nasashada degdegga ah
- Adeegyada maalinta
- Qaar ka mid ah adeegyada shaqada

Hadafkani wuxuu tiriya tirada warbixinnada EUMR, maaha tirada dadka. Dadka qaar ayaa laga yaabaa inay la kulmaan EUMR dhowr jeer Sharciga gobolku waxa uu ogol yahay oo kaliya EUMR xaalado gaar ah. Duruufahani waa marka:

- Tallaabo degdeg ah ayaa loo baahan yahay si looga hortago qof inuu naftiisa ama dadka kale waxyeello u geysto
- Nooca xakamaynta gacanta ee la isticmaalo ayaa ah faragelinta ugu yar ee xaddidan si looga hortago waxyeellada loona gaaro badbaado
- Xannibaadda buuggu waxay dhammaanaysaa marka khatarta waxyeelladu dhammaato

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

In qof lagu dhaqmo sharaf iyo ixtiraam waa qayb muhiim ah oo ka mid ah tayada nolosha. La kulanka xakameyn ama go'doomin (restraint and seclusion) waxay qofka u keeni kartaa dhaawac nafsiyeed (trauma). Taageerada togan (positive supports) ayaa ka waxtar badan habraacyada xaddidan marka ay timaaddo:

- Yaraynta dabeecadaha waxyeellada leh
- Ilaalinta badbaadada dadka
- Caawinta dadka inay dhisaan xirfadaha nolosha

Yaraynta isticmaalka habraacyada xaddidan waa qayb aasaasi ah oo ka mid ah Qorshaha Olmstead ee Minnesota. Qorshahan waxaa la sameeyay kadib heshiis la gaaray sanadkii 2009 oo ka dhashay dacwad ka dhan ah DHS oo la yiraahdo *Jensen*. Dacwaddan waxay ku saabsaneyd isticmaalka xakameynta iyo go'doominta ee barnaamij DHS ah. Waxaa la soo jeediyay eed ah in barnaamijku uu jebiyay sharciga iyo in uu ku xadgudbay xuquuqda madaniga ah ee dadka naafada ah.

Hashiiska Xallinta *Jensen* wuxuu hagaajiyey daaweynta iyo daryeelka dadka naafada ah ee Minnesota. Hadafyada ku saabsan habraacyada xaddidan waxay naga caawinayaan inaan sii wadno horumarka.

Sida aan u raadino horumarkeena

Hadaf la cabbiri karo: Ilaa Juun 30, 2027, warbixinnada ku saabsan isticmaalka habraacyada xaddidan (restrictive procedures) waxay noqon doonaan 1,652 ama ka yar Tani waxay ka dhigan tahay hoos u dhac 5% ah marka loo eego xogta bilowga ah.

Meesha aan ka bilownay (asaaseed): Intii lagu jiray sanad-maalayadeedka 2025, waxaa jiray 1,739 warbixin oo ku saabsan isticmaalka habraacyada xaddidan.

Ku saabsan xogta: Hadafkan wuxuu la socdaa tirada warbixinnada lagu gudbiyo Foomamka Warbixinta Wax-ka-qabadka Hab-dhaqanka (Behavior Intervention Report Forms, BIRFs) Sharcigu wuxuu u baahan yahay bixiyeyaasha adeegga shatiga u haysta sida waafaqsan Xeerka 245D inay u soo gudbiyaan BIRFs DHS marka ay isticmaalaan hababka xaddidan, iyadoon loo eegin ogaanshaha qofka. Bixiyeyaasha shatiga u haysta Xeerka 245A waa in ay u soo gudbiyaan BIRFs dadka naafada koriinka ah ama xaaladaha la xidhiidha. Maadaama BIRFs ay bixiyeyaasha iyagu soo sheegaan (self-reported), xogta mararka qaarkood way maqnaan kartaa ama waxay yeelan kartaa qaladaad yar.

Istaraatiijiyado

Si loo gaaro hadafkan, DHS waxay bilaabi doontaa nidaam cusub oo la yiraahdo Nidaamka Warbixinta Dhacdooyinka ee Minnesota (Minnesota Incident Reporting System). Nidaamkani wuxuu uruurin doonaa macluumaad badan oo ka sii wanaagsan kaasoo ku saabsan habraacyada xaddidan. DHS waxay:

- Isticmaali doontaa xogta MIRS si aad u ogaato naqshadaha iyo isticmaalka habraacyada xaddidan ee adeeg bixiyeyaasha
- La wadaagi doontaa warbixinnada ku saabsan habraacyada xaddidan si loo aqoonsado naqshadaha loogana caawiyo baaritaannada
- Soo koobi doontaa xogta habraaca xaddidan si ay uga caawiso adeeg bixiyeyaasha inay yareeyaan isticmaalkooda
- Kordhin doonaan gelitaanka iyo isticmaalka dhaqamada taageerada togan ee laga warhelay dhaawacyada

Hadafyada iyo istaraatiijiyadaha ururinta xogta

Qaybtan waxay ka kooban tahay hadafyo ku saabsan ururinta xogta. Hadafyadani way ka duwan yihiin hadafyada la cabbiri karo ee ku jira qorshahan. Hadafyada ururinta xogta waxay matalaan arrimo ay hay'aduhu rabaan inay ka sameeyaan hadafyo, laakiin weli ma hayaan xog ku filan si ay u sameeyaan hadaf la cabbiri karo. Waxay sharxayaan sida hay'addu u ururin doonto xogta ay u baahan tahay si ay mustaqbalka u samayso hadaf la cabbiri karo Hadafyada ururinta xogta waxaa loo habeeyay mowduucyo kala duwan:

- Adeegyada Xaaladaha Degdegga ah
- Waxbarashada
- Shaqaaleynta
- Caafimaadka iyo Badbaadada
- Guriyeyn
- Gaadiidka iyo adeegyada dadweynaha
- Kala-guurka

Adeegyada Xaaladaha Degdegga ah

Yoolka 1 ee Xogta Adeegyada Xaaladaha Khalalaasaha: Dad badan ayaa ku sii nagaan doonagudaha bulshada ka dib dhicitaanka xaalad khalalaaso.

Hay'adda hoggaamineysa: Waaxda Adeegyada Aadanaha (Department of Human Services - DHS)

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DHS waxay dooneysaa inay qorto yool ku saabsan qalalaasaha adeegyada guurguura. Yoolku wuxuu cabbiri doonaa inta carruur iyo dad waaweyn ah ee ku sii jira bulshada ka dib marka ay isticmaalaan adeegyada xaaladaha khalalaasaha ee dadka goobahooda lagu gaarsiin karo. Tani waxay ka dhigan tahay inay ka fogaadaan goobaha kala soocan sida isbitaallada ama xabsiyada.

Xagee joognaa hadda?

In ka badan 14,000 qof oo reer Minnesota ah ayaa helay adeegyada mobile crisis sanadkii 2024. Ku dhowaad 54% dadka waaweyn iyo 67% carruurta ayaa ku sii nagaaday bulshadooda. Tani kuma jiraan dadka si ikhtiyaari ah u galay barnaamij daaweyn oo hoy ah (residential treatment). DHS waxay soo jeedinaysaa in mustaqbalka hadafkan lagu daro dadka si ikhtiyaari ah u gala daaweynta hoyga ah oo loo tiriyo inay “ku sii nagaadeen bulshada.”

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Kooxaha mobile crisis waa adeeg aad u muhiim u ah caafimaadka dhimirka. Waxay yareeyaan gelitaanka aan loo baahnayn ee isbitaallada iyo xarumaha hay’adaha. Sidoo kale waxay ka caawin karaan dadka inay deganaadaan, helaan adeegyo kale oo caafimaadka dhimirka, sameeyaan qorshayaal waxqabad, iyo waxyaabo kale.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Si loo aburo hadafkan, DHS waxay aqoonsan doontaa bartilmaameedyada xogta ee carruurta iyo dadka waaweyn ilaa Juun 2027.

Waxbarashada

Yoolka Xogta Waxbarashada 1: Ardayda qaan-gaarka ah ee naafada ah ee laga sii daayo xarumaha asluubta waxay heli doonaan fursad ay ku sii wataan waxbarashadooda.

Hay’adda hoggaamineysa: Waaxda Asluubta (Department of Corrections - DOC)

Hay’adda taageeraysa: Waaxda Waxbarashada (Department of Education MDE)

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

Waaxda DOC waxay doonaysaa inay dejiso yool ku saabsan horumarka ardayda naafada ah ee dhigta dugsiga sare kadib marka laga sii daayo xarumaha asluubta. Yoolku wuxuu diiradda saari doonaa:

- Soo xaadiritaa dugsiga
- Dhacdooyinka dabeedda
- Geeddi socodka dhabbada qalinjabinta

Xagee joognaa hadda?

Hadda, DOC ma la socoto horumarka ardayda ee dugsiga ka dib marka laga sii daayo xarumaha xabsiyada.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Hadda, DOC ma la socoto horumarka ardayda ee dugsiiga ka dib marka laga sii daayo xarumaha xabsiyada.

- Khatar hoose oo ah in dib loo xiro
- Fursado shaqo oo ka wanaagsan
- Xiriirka Bulshada

La socodka horumarka ardayda waxay ka caawin kartaa DOC iyo MDE inay si fiican u taageeraan ardayda.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Si loo qoro hadafkan, DOC waxay sameyn doontaa:

- Ururin doontaa xog ku saabsan natiijooyinka waxbarashada ee ardayda dugsiiga sare ee naafada ah ka dib marka laga sii daayo xarumaha xabsiyada (illaa Diseembar 2027)
- In ay dejiso bartilmaameed hagaajin

Yoolka Xogta Waxbarashada 2: Dadka waaweyn ee naafada ah ee ku jira xabsiyada waxay heli doonaan taageero waxbarasho ka hor inta aan la sii deyn.

Hay'adda hoggaamineysa: DOC

Hay'adda taageeraysa: MDE

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DOC waxay doonaysaa inay qorto yool ku saabsan shakhsiyaadka xabsiga ku xiran ee naafada iyo waxbarashada. yoolka waxa uu diiradda saari doonaa waxbarashada la iskudubbariday iyo qorsheynta dib u dhexgelinta kahor inta aan la sii deyn.

Xagee joognaa hadda?

Hadda, DOC ma la socoto xog ku saabsan isku dubbaridka waxbarashada iyo qorsheynta dib ugu laabashada bulshada.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Waxbarashada waa muhiim qof walba. Dadka naafada ah ee laga sii daayo xarumaha xabsiyada, faa'iidooyinka waxbarashada sii socota waxaa ka mid ah:

- Khatar hoose oo ah in dib loo xiro
- Fursado shaqo oo ka wanaagsan
- Xiriirka Bulshada

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Si loo qoro hadafkan, DOC waxay sameyn doontaa:

- Ururi xog ku saabsan dadka waaweyn ee naafada ah ee helaya qorsheyn waxbarasho iyo dib-u-dhexgal bulsho oo isku dubbaridan ka hor sii-deyntooda (ilaa Luulyo 2027).
- In ay dejiso bartilmaameed hagaajin

Shaqaaleynta

Yoolka Shaqada 1: Dad badan oo naafada ah ayaa shaqooyin ka heli doona bulshada dhexdeeda.

Hay'adaha hoggaamineysa: Waaxda Shaqada iyo Horumarinta Dhaqaalaha (Department of Employment and Economic Development - DEED), MDE, DHS

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DEED, DHS, iyo MDE waxay doonayaan inay qoraan yool ku saabsan tartan, shaqo iskudhafan (CIE) ee dadka isticmaala adeegyada DHS qaarkood. Adeegyadan waa:

- Adeegyada ka cufinta Medicaid
- Maareynta kiisaska la beegsaday ee caafimaadka dhimirka
- Dhaqancelinta caafimaadka dhimirka ee dadka qaangaarka ah
- Adeegyada daawaynta bulshada ee cad, iyo/mise
- Kaalmada Caafimaadka ee Dadka Shaqaalaha ah ee Naafada ah (Medical Assistance for Employed Persons with Disabilities - MA-EPD)

Yoolka ayaa waxaa ka faa'iideysan doona dad badan oo isticmaala barnaamijyadan si ay u helaan shaqooyin bulsho.

Xagee joognaa hadda?

Hadda, DHS ma hayso hab ay ku cabbirto tirada dadka leh shaqo CIE. Halkii, DHS waxay qiyaastaa tiradaas iyadoo cabbiraysa inta lacag ah ee dadku kasbadaan. Haddii qofka helo \$600 ama ka badan bishii, waxaa loo tiriyaa inuu leeyahay shaqo CIE. Haddii qofka helo \$599 ama ka yar bishii, waxaa loo tiriyaa inuu leeyahay shaqo aan tartan ahayn (non-competitive employment). Qiyaastani mar walba sax ma ahan. Dadka qaarkood ee ku jira CIE waxay kasbadaan wax ka yar \$600 bishii, halka dadka qaarkood ee ku jira shaqo aan tartan ahayn ay kasbadaan wax ka badan \$600 bishii. Shaqada aan tartan ahayn waxay bixin kartaa mushaharka ugu yar (minimum wage), mushaar ka sarreeya, ama mushaar ka hooseeya mushaharka ugu yar (subminimum wages).

Sanad-maaliyadeedka 2024, 81,852 qof ayaa helay adeegyada Medicaid. 20% dadkaas ayaa kasbaday \$600 ama ka badan bishii.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Shaqada waa waddo dhamaan dadka ay ku kasbadaan lacag kuna noqdaan kuwo isku filan. Dad badan oo, shaqooyinka macne iyo qanacsanaan nololeed il ka noqon karaan. Shaqooyinka sidoo kale dadka way caawin karaan:

- Inay bulshada la falgalaan oo saaxiibo sameystaan
- Aqoonta iyo hibada kuwa kale la wadaagaan
- Bulshada dhexdeeda ka qaybgalaan
- Inay bartaan xirfado cusub

Dadka naafonimada leh waxay inta badan leeyihiin heerar shaqo la'aan oo ka sarreeya dadka aan naafonimada lahayn. Taasi waa sababta oo ah dadka naafonimada leh waxay la kulmaan caqabadaha shaqo ka badan. Caqabadaha waxaa ka mid ah:

- Adeegyo iyo taageero la'aan, sida lataliyayaasha shaqada
- Cunsuriyad iyo takoor ka timaadda loo shaqeeyayaasha iyo asxaabta shaqada
- Caqabadaha hortaagan helitaanka adeegyada tixgelinta gaarka ah
- Gaadiid la'aan
- Cabsi laga qabo in faa'iidooyinka lagama maarmaanka ah la waayo.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

DHS waxay ka shaqaynaysaa helitaanka xog muujinaysa tirada dadka leh shaqo Competitive Integrated Employment (CIE). Tani waxay u oggolaan doontaa inay soo sheegaan tirada dhabta ah ee dadka leh CIE halkii ay qiyaas ka isticmaali lahaayeen. DHS sidoo kale waxay awoodi doontaa inay soo sheegto cidda leh dakhli shaqo oo aan tartan ahayn (non-competitive) oo lagu bixiyo mushaharka ugu yar ama ka sarreeya, iyo cidda lagu bixiyo mushahar ka hooseeya mushaarka ugu yar (subminimum wage). DHS waxay u badan tahay inay hesho xogtan bartamaha sanadka 2026. Marka ay helaan xogta, DHS waxay go'aamin doontaa tirada bilowga ah (asaaseed) ee dadka leh CIE. Baseline-kan cusub ayaa beddeli doona xogtii hore ee ku salaysnayd dadka kasbada \$600 ama ka badan bishii. Marka DHS ogaato asaaska, waxay awoodi doontaa inay dejiso hadaf. DHS waxay filaysaan xogta CIE ay ka iman doonto:

- Xogta caymiska shaqo-la'aanta ee DEED
- Warbixinnada xogta mushaharka ka hooseeya mushaharka ugu yar ee DHS

Si loo kordhiyo tirada dadka leh CIE ee hadafkan, DHS waxay:

- Hagaajin doontaa helitaanka iyo isticmaalka adeegyada shaqada ee dadka naafada ah, gaar ahaan dadka helaya mushahar ka hooseeya mushaharka ugu yar ama ku jira oo keliya adeegyada maalinta (day services). Waxay sidoo kale dhiirrigelin doontaa mabda'a Kolka Hore Shaqo (Employment First) iyadoo loo marayo tababar, deeqo, wadaagista hababka ugu wanaagsan, fursadaha waxbarashada wadaagga ah, iyo aqoonsiga iyo xallinta caqabadaha shaqada.
- Kordhin doontaa wacyiga iyo fahamka sida shaqadu u saameeyso faa'iidooyinka naafonimada iyadoo la:
  - Ballaarinayo helitaanka adeegyada qorsheynta faa'iidooyinka (benefits planning)
  - Wargelinayo maareeyayaasha kiisaska (case managers)
  - Kordhinayo wacyiga dadka naafada ah ee shaqo raadinaya iyo dadka taageera
- Xoojin doontaa oo ballaarin doontaa shabakadda bixiyeyaasha adeegyada shaqada ee Minnesota
- Ururin doontaa xog sax ah oo waxtar leh oo ku saabsan natiijooyinka shaqada.

Caafimaadka iyo Badbaadada

Yoolka Xogta Caafimaadka iyo Badbaadada 1: Isgaarsiinta Waaxda Badbaadada Dadweynaha, barnaamijyada, iyo adeegyada waxay heli doonaan dadka naafada ah.

Hay'adaha Hogaamineysa: Waaxda Badbaadada Dadweynaha (Department of Public Safety, DPS)

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DPS waxay rabtaa inay xaqiijiso in isgaarsiinteeda ku saabsan badbaadada iyo bixinta adeegyada ay noqdaan kuwo la heli karo oo ay si fudud u isticmaali karaan dadka oo dhan. DPS sidoo kale waxay rabtaa inay xaqiijiso in barnaamijyadeeda iyo adeegyadeedu ay noqdaan kuwo loo wada dhan yahay oo la heli karo.

Xagee joognaa hadda?

Hadda, DPS waxay ururisaa xog ku saabsan bixinta adeegyada iyo isgaarsiinta. DPS waxay sidoo kale sameysay horumar la xiriira helitaanka boggeeda internetka iyo barnaamijyo iyo adeegyo kala duwan. Si kastaba ha ahaatee, DPS ma laha madal dhexe oo xogta isticmaasha si loo horumariyo bixinta adeegyada iyo isgaarsiinta. Helitaanka madal dhexe waxay ka caawin lahayd hay'adda inay sameeyso qiimeyn buuxda oo ku saabsan barnaamijyada iyo adeegyada.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Xogta DPS ay bixiso waa muhiim si ay u ilaaliso wanaagga dadka Minnesota. DPS sidoo kale waxay maamushaa barnaamijyo iyo adeegyo badan oo muhiim ah. Dadka naafada ah waa in ay helaan helitaan siman oo xogta DPS ah si ay ugu sii nagaadaan badbaado, iyo sidoo kale helitaan siman oo barnaamijyada iyo adeegyada hay'adda.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Si loo abuuro hadafkan, DPS waxay:

- Baari doontaa xogta ay ka ururiso barnaamijyo kala duwan, sida:
  - State Fire Marshal (Kormeeraha Guud ee Dab-damiska Gobolka)
  - Office of Justice Programs (Xafiiska Barnaamijyada Caddaaladda)
  - Homeland Security Emergency Management (Maareynta Gurmada Degdegga ah ee Amniga Gudaha)
  - Driver Vehicle Services (Adeegyada Darawalka iyo Gaadiidka)
- Ururin doontaa ra'yi ka yimid bulshada si loo ogaado meelaha xogta iyo helitaanka ay ka liitaan
- Daabici doontaa warbixin ku saabsan meelaha xogta iyo helitaanka ay ka liitaan
- Horumarin doontaa nidaam lagu hagaajinayo helitaanka adeegyada ilaa 2031
- Abuuri doontaa tababar waajib ah oo ku saabsan wacyigelinta naafada ee shaqaalaha DPS
- Ku daraya dadka leh khibrad nololeed shaqada hay'adda
- Sameyn doontaa kormeer helitaan oo ku saabsan agabka dadweynaha
- Hagaajin doontaa helitaanka iyada oo lagu salaynayo natiijooyinka kormeerka

Yoolka Xogta Caafimaadka iyo Badbaadada 2: Kuwo badan oo ka mid ah shaqaalaha qabta jawaab-celinta ee Waaxda Caafimaadka ee Minnesota (Minnesota Department of Health, MDH) ayaa heli doonaan tababar ku saabsan helitaanka iyo baahiyaha shaqo ee dadka naafada ah inta lagu jiro xaaladaha degdegga ah ee caafimaadka dadweynaha.

Hay'adda hoggaamineysa: Waaxda Caafimaadka ee Minnesota (Minnesota Department of Health - MDH)

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

Yoolku waxa uu lahaan doonaa laba qeybood.

Yoolka A: Hadafkan wuxuu ku saabsan yahay in shaqaalaha Diyaarinta Xaaladaha Degdegga ah iyo Jawaab-celinta (Emergency Preparedness and Response) ay helaan tababar ku saabsan helitaanka iyo baahiyaha shaqo ee dadka naafada ah iyo baahiyaha gaarka ah ee dadkan inta lagu jiro xaaladaha degdegga ah ee saameeya caafimaadka dadweynaha.

Yoolka B: Hadafkan wuxuu ku saabsan yahay in Qaybaha Jawaab-celinta ee MDH (MDH Response Sections) ay helaan tababar ku saabsan helitaanka iyo baahiyaha shaqo ee dadka naafada ah iyo baahiyaha gaarka ah ee dadweynaha xilliga xaaladaha degdegga ah ee saameeya caafimaadka dadweynaha.

Xagee joognaa hadda?

Shaqaalaha MDH ee ku lugta leh diyaarinta ama ka jawaabida xaaladaha degdegga ah ee caafimaadka dadweynaha ma helin tababar joogto ah oo ku saabsan helitaanka iyo baahiyaha shaqo ee dadka naafada ah.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Diyaargarowga degdegga ah waa muhiim si dadka loo sugo. Xaaladaha degdegga ah waxaa ka mid noqon kara duufaanno, dab, cudur-socod, iyo kuwo kale. Dadka naafada ah waxay halis sare ugu jiraan natiijooyin xun marka ay dhacaan xaaladaha degdegga ah. Waxaa muhiim ah in shaqaalaha caafimaadka dadweynaha ay helaan tababar ku saabsan baahiyaha dadka naafada ah marka ay qorsheynayaan oo ay uga jawaabayaan xaaladaha degdegga ah.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

- Ilaa 31ka Diseembar 2026, MDH waxay dejin doontaa xog aasaasi ah oo muujinaysa boqolkiiba shaqaalaha ERP ee dhameystiray tababar ku saabsan helitaanka iyo baahiyaha shaqo ee dadka naafada ah. kadibna waxay dejin doontaa yool horumarineed.
- Ilaa 31ka Diseembar 2026, MDH waxay dejin doontaa xog aasaasi ah oo ku saabsan boqolkiiba shaqaalaha Qaybaha Jawaabta ee helay tababar ku saabsan helitaanka iyo baahiyaha hawleed ee dadka naafada ah.
- Labada EPR iyo Qaybaha Jawaab-celinta ee MDH (MDH Response Sections) waxaa lagu amri doonaa inay dhameystiraan tababarka: “HHS/ASPR: Baahiyaha Helitaanka iyo Shaqada (Access and Functional Needs)”.
- Waxaa la abuuri doonaa Qorshe Tababar ama lagu dari doonaa qorshayaasha tababarka ee hadda jira ee Response Ready ee MN.TRAIN. Warbixino laba-jibbaar ah ayaa laga soo saari doonaa MN.TRAIN si loo go'aamiyo horumarka lagu gaarayo yoolalkan.

Guriyeyn

Yoolka Xogta Guryaha 1: Shakhsiyaadka naafada ah ee xabsiga ku jira waxay heli doonaan guryo la heli karo marka la sii daayo.

Hay'adda hoggaamineysa: DOC

Hay'adda taageeraysa: DHS iyo Minnesota Housing

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DOC waxay doonaysaa inay dejiso yool ku saabsan hoyga dadka xiran ee leh qorshayaasha ADA. Yoolka ayaa noqon doona in shakhsiyaad badan ay helaan guryo iyo taageero la heli karo kadib marka la sii daayo.

Xagee joognaa hadda?

Hadda, DOC ma raacdo macluumaadka ku saabsan guryaha dadka naafada ah marka la sii daayo.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Guri waa muhiim si qof walba uu u noolaado nolol caafimaad leh. Helidda guryo ammaan ah oo la heli karo way adagtahay. Dadka horey u xirnaa waxay wajahaan caqabado dheeraad ah oo ku saabsan helidda guri. taasoo dadka khatar gelinaysa inay hoy la'aan noqdaan, dhibaato caafimaad yeeshaan, ama dib loo xiro.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Si loo qoro hadafkan, DOC waxay sameyn doontaa:

- Abuurtaa nidaam lagu raaco inta qof ee xiran ee leh qorshayaasha ADA (sanadka 2027).
- Abuurtaa nidaam lagu raaco haddii dadka leh qorshayaasha ADA ay helaan taageerooyin guri oo buuxiya baahidooda (laga bilaabo 2027).
- In ay dejiso bartilmaameed hagaajin

Yoolka Xogta Guryaha 2: Dad badan oo nafo ah ayaa heli doona badbaado, la heli karo, guryo la awoodi karo oo dookhooda ah.

Hay'adaha Hogaamineysa: Golaha Deegaanka ee Magaalada (Metropolitan Council - MetC), Guryeynta Minnesota iyo Waaxda Adeegyada Aadanaha (Minnesota Housing, Department of Human Services - DHS).

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

Hadafkan waxay leedahay dhowr qaybood:

Yoolka Xogta Guryaha 2A: MetC waxay rabtaa inay ururiso xog ku saabsan khibradaha dadka naafada ah ee adeegyada guriyeynta. Tani waxay ka caawin doontaa MetC inay aqoonsato meelaha barnaamijku awood ka leeyahay, meelaha lagu horumarinayo, iyo fikradaha lagu hagaajinayo adeegyada.

Yoolka Xoga Guryaha 2B: Minnesota Housing iyo DHS waxay rabaan inay cabbiraan boqolkiiba dadka naafada ah ee leh guryo ammaan ah, la heli karo, oo la awoodi karo. Waxay kaloo doonayaan inay cabbiraan ku qanacsanaanta dadka naafada ah guryahooda.

Xagee joognaa hadda?

Yoolka Xogta Guryaha 2A: Wadarta 3,654 qoys oo ka faa'iideysta adeegyada guriyeynta MetC ayaa isku aqoonsaday in madax ka yahay qof waayeel ah iyo/ama naafada ah. Hadda MetC ma ururiso xog gaar ah oo ku saabsan khibradaha dadka naafada ah ee adeegyada guriyeynta. Sanadkii 2024, goluhu wuxuu sameeyay sahamin ku saabsan guryaha dadka dakhligoodu hooseeyo. Wuxuu ururiyey xog qaar oo ku saabsan baahiyaha dadka naafada ah, laakiin taas ma aysan aheyn diiradda ugu weyn.

Yoolka Xogta Guryaha 2B: Gobolka Minnesota ma cabbiro qanacsanaanta guryaha ee dadka naafada ah xilligan. Gobolka Minnesota hadda ma cabbiro qanacsanaanta dadka naafada ah ee ku saabsan guryahooda.

DHS waxay u isticmaali doontaa xogta jirta sidii tallaabooyin wakiilnimo si ay ula socoto natiijooyinka la heli karo oo ay ugu wargeliso horumarinta cabbirrada doorashada guriyeynta iyo ku qanacsanaanta. Tusaale ahaan, Nidaamka Macluumaadka Caafimaadka Dhimirka (Mental Health Information System) wuxuu isticmaalaa cabbir wakiil ka ah qanacsanaanta guriyeynta isagoo aqoonsanaya “doorashada la wargeliyey guryaha”. Taas oo lagu macneeyo dad, “Aan doonayn ama aan qorsheynayn inay ka guuraan deegaankooda hadda”. Sannadkii 2024-kii wadarta 535 qof (81%) ee ku jira Guriyeynta ee Taageerada Dadka Waaweyn ee Qaba Xanuunka Maskaxda ee Daran barnaamijka deeqda waxa ay ogaadeen in aanay doonayn ama qorshaynayn in ay guuraan.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Dad badan oo naafada ah waxay la halgamayaan sidi ay heli lahaayeen una haysan lahaayeen guryo ammaan ah, la heli karo, oo la awoodi karo. Dadku badanaa waa inay ka guuraan bulshooyinkooda iyo shabakadaha taageerada si ay u helaan guri. Helidda hal doorasho oo keliya oo leh awood xadidan iyo helitaan kooban ma aha doorasho dhab ah. waa ugu yaraan xalka ugu dambeeya.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Yoolka Xogta Guryaha 2A: MetC waxay la xiriiri doontaa dadka haysta voochers-ka ee isku aqoonsaday inay waayeel yihiin ama naafada ah. Waxay ka qeybgelin doonaan adeegyada guriyeynta. Macluumaadkaas waxaa loo isticmaali doonaa in lagu horumariyo ugu yaraan laba istaraatiijiyad oo wax ku ool ah si loo hagaajiyo adeegyada guriyeynta.

Yoolka Xogta Guryaha 2B: Minnesota Housing iyo DHS waxayl:

- Bilaabi doonaan koox ka shaqaysa hay'adaha si ay u baaraan siyaabaha lagu cabbiri karo doorashada guryaha iyo qanacsanaanta dadka naafada ah. Tani waxay ku jiri kartaa sahamin lagu sameeyo muunad matalaya dadka naafada ah ee ku nool bulshada.
- Horumarin doonaan aalad lagu cabbiro oo lagu raaco doorashada guryaha iyo qanacsanaanta.

- Hirgelin doonaan aaladda cabbiraadda iyagoo ururinaya saddex sano oo xog bilow ah si loo dhiso saldhig xogeed (asaaseed) iyo ujeedo mustaqbalka ah. Istaraatiijiyado lagu gaarayo ujeedadan ayaa sidoo kale la horumarin doonaa.
- Ku qor xogta guryaha la heli karo iyo habka horumarinta natiijada ee mareegaha dadweynaha.

Maxaan samayn doonaa inta aan horumarinayno ujeedadan la cabbiri karo?

Si loo xaqiijiyo helitaanka guriyeynta iyo muujinta natiijooyinka guryeynta DHS waxay isticmaali doontaa laba hab si ay uga shaqeyso arrimaha soo socda inta ay horumarinayaan yoolkan la cabbiri karo:

- Beddel oo xooji Adeegyada Xasilinta Guriyeyntaiyada oo lala kaashanayo bulshada, oo ay ku jiraan
- Taageerida fulinta cadaaladda ku saleysan iyo dhaqanka gaarka ah ee beddelka Adeegyada Xasilinta Hoyga
- Isticmaalka kooxaha talo-bixinta ee leh khibrad nololeed si loo hago fulinta iyo kor loogu qaado isla xisaabtanka
- Dadka leh khibrad nololeed ka dhig xog-ururiyeyaal
- Samee xeeladaha iyo ujeedooyinka DHS ee hirgelinta iyo dabagalka tallaabooyinka natiijada guryeynta
- Aqoonso hay'adda, adeegga, iyo barnaamijka xeeladaha hirgelinta natiijada guriyeynta gaarka ah
- Baahinta iyo si joogto ah u cusboonaysiinta dashboard-yada xogta dadweynaha ee natiijooyinka hoyga

Maxay DHS ku samayn doontaa xogtan?

Si joogto ah ula soco xog ururinta Xog ururinta sii socota waxay u oggolaanaysaa DHS inay la socoto haddii adeegyada guryuhu soo hagaagayaan, sidii hore sii ahaanayaan, ama hoos u dhacayaan. Dashboards-ka dadweynaha ayaa macluumaadkan ka dhigi doona mid ay heli karaan dhammaan daneeyayaasha, oo ay ku jiraan dadka naafada ah, u doodayaasha, iyo sharci-dejiyeyaasha.

- Marka xogta la helo, DHS waxay u isticmaali doontaa inay keento isbeddel macno leh oo ay u hesho aqoon qiimo leh.
- Mudnaanta sii waaya-aragnimada nolosha. Dadka naafada ah waxay door firfircoon ka ciyaari doonaan qaabaynta yoolalka iyo tarjumaada xogta, hubinta in khibradaha nolosha ay yihiin xudunta go'aan qaadashada.
- Samee gundhig oo qeex yoolal cad. Seddexda sano ee ugu horeeya xogta ayaa bixin doonta sawir cad oo ah meesha laga bilaabayo DHS iyo horumarka ay DHS samayn doonto. Laga soo bilaabo xogtan, DHS waxay aqoonsan doontaa bartilmaameed la qiyaasi karo waxayna dejin doontaa heerka isla xisaabtanka.

- Aqoonso meelaha ku wanaagsan iyo meelaha lagu hagaajin karo. Xogtu waxay hagi doontaa DHS iyo Guryeynta Minnesota haddii barnaamijyada hadda jira ay si wax ku ool ah u caawinayaan dadka sidii ay u heli lahaayeen oo ay u ilaalin lahaayeen guri deggan. Haddii xogtu ay muujiso welwelka meelo gaar ah ama kooxo gaar ah, waxay iftiimin doontaa meelaha ay lagama maarmaanka u tahay hagaajinta.
- Isticmaal xogta si aad ugu taliso talaabooyinka ficilka DHS waxay isticmaali doontaa xogta si ay ugu wargeliso xeeladaha la beegsanayo. Tusaale ahaan, haddii xogtu ay muujiso in dadku ay guryo leeyihiin, laakiin ay dareemaan xaddidnaanta dookhooda, DHS waxay ka shaqayn doontaa sidii ay u ballaarin lahayd fursadaha jira, kaliya maaha inay kordhiso tirada unugyada.

Wareejin

Yoolka 1-aad ee Xogta Kala-guurka: Dad badan ayaa heli doona adeegyada taageerada asaagga.

Hay'adaha hoggaamineysa: Daryeelka iyo Daaweynta Tooska ah (Direct Care and Treatment – DCT) iyo Waaxda Adeegyada Aadanaha (DHS)

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DCT iyo DHS waxay horumarinayaan hadaf ku saabsan taageerada saaxiibtinimo. Yoolku wuxuu noqon doonaa in DCT ay siiso taageero asaagga dhammaan dadka ku jira xarumaha DCT. Dhammaan dadka doonaya adeegyadaas way heli doonaan.

Xagee joognaa hadda?

DCT waxay shaqaaleysiisaa saddex khabiir oo taageero saaxiibtinimo ah. DCT ma laha heshiisyo jira oo lala leeyahay bixiyeyaasha bulshada. Intaa waxaa dheer, DCT ma la socoto tirada dadka la xiriira taageero saaxiibtinimo. Hay'addu sidoo kale ma laha barnaamijyo tababar rasmi ah oo taageero saaxiibtinimo ah.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Taageerada saaxiibtinimo waxay kor u qaadaa soo kabashada, is-dhexgalka, iyo is-maamul. La hadalka qof hore u soo maray waayo-aragnimada la midka ah waxay noqon kartaa mid qiimo leh. Taageerada saaxiibtinimo sidoo kale waxay faa'iido u leedahay qofka bixiya taageerada. Waxay ka caawisaa inuu xirfado yeesho oo u diyaar garoobo shaqooyinka.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Ilaa Juun 1, 2027, DCT iyo DHS waxay abuuri doonaan bartilmaameed la cabbiri karo.

Yoolka 2-aad ee Xogta Kala-guurka: Dad badan oo xiran oo naafonimo leh ayaa heli doona barnaamijyada xarumaha asluubta.

Hay'adda hoggaamineysa: Waaxda Asluubta (Department of Corrections - DOC)

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DOC waxay rabtaa inay hubiso in dadka naafada ah ay helaan fursad siman oo ay kaga faa'iidaystaan barnaamijyada xarumaha asluubta. Barnaamijyada DOC waxaa ka mid ah hawlo iyo/ama waxbarasho ka caawiya dadka inay wax soo saar yeeshaan, bartaan xirfado iyo aqoon, sii wataan waxbarashooda, ama taageeraan caafimaadkooda dhimireed ama dhaqameed.

Xagee joognaa hadda?

Siyaasadda DOC waxay sheegaysaa in dhammaan dadka xiran ay ka qaybqaataan barnaamijyada, laakiin dadka leh naafonimo mararka qaar waxay la kulmaan caqabado ka hortagaya ka-qaybgalka. Kuwaas waxay ka mid noqon karaan caqabado la xiriira helitaanka (accessibility). Tusaalooyinka qaar waxaa ka mid ah maqnaanshaha turjubaanada Luuqadda Calaamadaha ee Maraykanka (American Sign Language - ASL) iyo agabka kaabayaasha ah.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Barnaamijyada waxay faa'iido u leeyihiin dadka xiran Barnaamijyada waxbarashada waxaa lala xiriiriyaa natiijooyin shaqo oo wanaagsan iyo mushahar ka sarreeya kadib marka la sii daayo. Aad ayay muhiim u tahay in dadka leh naafonimo ay helaan helitaan buuxa oo siman oo barnaamijyada.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Si loo qoro hadafkan, DOC waxay sameyn doontaa:

- Abuuraysaa nidaam lagu la socdo tirada dadka xiran ee leh qorshayaasha Sharciga Maraykanka ee Dadka Naafada ah (Americans with Disabilities Act - ADA)
- Qaadaa kormeerro helitaan ee barnaamijyada xarumaha xabsiyada
- Ilaa 2027, falanqayn ku sameeysa boqolkiiba dadka leh iyo kuwa aan lahayn qorshayaasha ADA ee ka qaybqaata barnaamijyada
- Dejisaa bartilmaameedyo lagu horumarinayo helitaanka iyo ka-qaybgalka

Yoolka 3-aad ee Xogta Kala-guurka: Dad yar oo naaf ah oo reer Minnesota ah ayaa ka bixi doona gobolka si ay u helaan adeegyo.

Hay'adda hoggaamineysa: DHS

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DHS waxay doonaysaa inay qorto hadaf ku saabsan saameynta yaraanta xirfadlayaasha taageerada tooska ah (DSP). Yoolka ayaa cabbiri doona tirada dadka adeegyada ka helay meel ka baxsan Minnesota oo ay ugu wacan tahay yaraanta DSP. DHS waxay tan kula socon doontaa iyada oo adeegsanaysa sahmin.

Xagee joognaa hadda?

Hadda, DHS ma la socoto tirada dadka adeegyada ka hela gobollada kale sababtoo ah yaraanta DSP.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Waa muhiim in dadka adeegyada ka helaan bulshada dhexdeeda. Ka bixitaanka gobolka waxay noqon kartaa mid culays badan, qaali ah, oo qofka ka go'doomin karta bulshada. Dadku waa inay awoodaan inay ku sii nagaadaan meel u dhow guryahooda iyo shabakadaha taageerada inta ay adeegyada helayaan.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

DHS waxay furtay sahankii ugu horreeyay ee Saameynta Yaraanta Shaqaalaha Daryeelka Tooska ah (Direct Care Staffing Shortage Impact Annual Survey) dhammaadka sanadka 2025. DHS waxay falanqayn doontaa jawaabaha sahanka si ay u dejiso cabbir bilow ah.

Yoolka 4-aad ee Xogta Kala-guurka: Dadka naafada ah ee reer Minnesota waxay heli doonaan adeegyada waqti ku habboon.

Hay'adda hoggaamineysa: DHS

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DHS waxay rabtaa inay dejiso yoolal ku saabsan sida ugu dhakhsaha badan ee dadka u helaan adeegyada naafonimada. Yoolka ayaa ka koobnaan doona saddex qaybood.

Yoolka Xogta Kala-guurka 4A: Qaatayaasha tanaasulka cusub

Yoolkani wuxuu ku saabsan yahay dadka cusub ee helaya cafinta. Waxay cabbiri doontaa tirada maalmaha u dhexeeya:

- Codsashada qiimaynta iyo helitaanka qiimaynta
- Helitaanka qiimaynta iyo helitaanka qorshe adeeg
- Helitaanka qorshe adeeg iyo helitaanka adeegga

Yoolka Xogta Kala-guurka 4B: Ka-dhaafitaanka hadda jira

Yoolkani wuxuu ku saabsan yahay dadka hore u isticmaalayay adeegyada ka cafinta. Waxay cabbiraysaa:

- Boqolleyda ka cafinta ee helay tilmaamaha dib u qiimaynta
- Boqolleyda adeegyada la ogolaaday ee lagu bixiyay 12-kii bilood ee tagay

Yoolkaa Kala-guurka 4C: Daryeel shakhsiyeed, masuulka guriga, kaaliyaha caafimaadka guriga, iyo/mise adeegyada baxnaaninta

Yoolkani wuxuu ku saabsan yahay dadka u qalma adeegyada soo socda:

- Daryeelka shakhsiyadeed
- Masuulka guriga
- Kaaliyaha caafimaadka guriga
- Adeegyada baxnaaninta

Dadka qaar ayaa suurtagal ah inay ku helaan adeegyadaa maadaama loo cafiyay, halka kuwa kalena laga yaabo inaanay helinba. Yoolkani waxaa ku jiri doona dadka bilaabay inay helaan adeegyadan sannadkii tagay.

Hadafkani wuxuu dabagalayaa:

- Celceliska wakhtiga laga bilaabo marka qof loo ogolaado adeegga oo uu bilaabo helitaanka
- Boqolleyda saacadaha adeegyada la ogolaaday ee lagu bixiyay 12-kii bilood ee tagay

Xagee joognaa hadda?

DHS ma hayso xog cabbir bilow ah.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Mararka qaarkood dadku waxay sugaan toddobaadyo ama bilo ka hor inta aysan bilaabin helitaanka adeegyada naafonimada. Dib-u-dhacyadani waxay waxyeello u geysan karaan caafimaadka qofka, badbaadadiisa, iyo heerka uu bulshada ula dhexgalayo.

Intaa waxaa dheer, doorashada iyo is-maamulku waa muhiim dadka naafada ah. Si kastaba ha ahaatee, dadka naafada ah ee Minnesota waxay sheegaan in mararka qaar aysan helin doorasho dhab ah oo ku saabsan adeegyada iyo taageerada. Xulashooyinkooda waxaa xadiday nidaamyada iyo hay'adaha. Mid ka mid ah siyaabaha lagu kordhin karo fursadaha is-maamulku waa in la hubiyo helitaanka qiimeyn iyo adeeyo waqtigooda ku habboon.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Yoolka Xogta Kala-guurka 4A iyo 4B

Si loo abuurdo hadafkan, DHS waxay:

- Samayn doontaa habab lagu cabbiro inta uu qofku sugo si uu u helo adeegyada ilaa 2031
- La jaanqaadi doontaa warbixin bixinta shuruudaha federaalka ilaa 2031
- La shaqayn doontaa dadka adeegyada helaya, degmooyinka, iyo bixiyeyaasha adeegyada si loo hagaajiyo helitaanka adeegyada

Yoolka Xogta Kala-guurka 4C

Gaarista hadafkan waxay u baahan doontaa maalgelin ka timaadda Baarlamaanka Gobolka. DHS waxay codsan doontaa maalgelin inta lagu jiro kalfadhiga sharci dejinta 2026. Kadib, DHS waxay dhisi doontaa nidaamka ururinta xogta iyo falanqaynta.

Yoolka Xogta Kala-guurka 5: Xirfadlayaasha bixiya taageerada tooska ah iyo dadka naafada ah ayaa door ka qaadan doona qaabaynta mustaqbalka barnaamijka Medicaid ee Minnesota.

Hay'adda hoggaamineysa: DHS

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

Minnesota waxay ku jirtaa geedi-socodka dib-u-habaynta goleyaasha la-tashiga si ay u waafajiso xeerarka federaalka (Access Rule). Waxay dib u habayn ku samaynaysaa Golaha Talo-bixinta Medicaid waxayna dhisaysaa Golaha Talo-bixinta ee Qolada Daneeneysa. DHS waxay rabtaa inay dejiso yool ku saabsan hubinta in dadka naafada ah, bixiyeyaasha adeegyada taageerada tooska ah, iyo dadka kale ee ku tiirsan nidaamka Medicaid ay yeeshaan saameyn xooggan oo ku saabsan qaabaynta mustaqbalka barnaamijka Medicaid ee Minnesota labada goleba.

Kooxda La-talinta ee Dhinacyada ay khusayso (Interested Parties Advisory Group - IPAG)

Yaraanta xirfadlayaasha taageerada tooska ah (DSPs) waa caqabad ku haysa dadka inay ku noolaadaan bulshooyinka iyo goobaha ay doorbidaan. Haddii aysan heli karin DSPs tababaran oo u qalma, dadka naafada ah waxay u badan tahay inay ku noolaadaan goobaha kala-soocan ama ay la kulmaan xadgudub iyo dayacaad. Xeerka Helitaanka Medicaid (Medicaid Access Rule) wuxuu kaaga baahan yahay in la hirgeliyo Kooxda La-talinta ee Dhinacyada ay khusayso (Interested Parties Advisory Group - IPAG) oo ka kooban DSPs iyo dadka adeegyada taageerada tooska ah qaata, si ay u la-taliyaan hay'adda Medicaid ee gobolka arrimaha saameeya xoogga guud ee shaqaalaha taageerada tooska ah.

Guddiga La-talinta ee Dadka Faa'iidayanaya (Beneficiary Advisory Committee - BAC)

Gobolka Minnesota taariikh ahaan wuxuu soo qaban jiray Guddiga La-talinta Adeegyada Medicaid (Medicaid Services Advisory Committee - MSAC) oo ah hay'ad la-taliya Guddoomiyaha si ay ula-taliyaan hay'adda Medicaid ee gobolka arrimaha la xiriira siyaasadda iyo maamulka barnaamijka Medicaid. Dadka naafada ah waxay la dhibtoonayeen in si macno leh loogu daro talooyinka ay diyaariyeen MSAC. Si loo hagaajiyo xaaladdan, gobolka Minnesota wuxuu bilaabi doonaa Guddiga La-talinta Medicaid (Medicaid Advisory Committee - MAC) si uu u beddelo MSAC, oo ay la socdaan hay'ad la xiriirta, Guddiga La-talinta ee Dadka Faa'iidayanaya (Beneficiary Advisory Committee - BAC), kaasoo ka kooban dadka qaata adeegyada Medicaid ee ka shaqeeya MAC. BAC waxay kulantaa ka hor kulamada MAC si ay uga diyaariso dadka faa'iidayanaya kulamada MAC, waxayna siisaa taageero heer sare ah si loo horumariyo xirfadaha is-difaaca ee dadka faa'iidayanaya.

Xagee joognaa hadda?

Minnesota waxay ku jirtaa geedi-socodka dib-u-habaynta goleyaasha la-tashiga.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Dadkii faa'iidayanaya ee fadhiya guddiyada oo ay la socdaan xirfadlayaal buuxa oo Medicaid ah badanaa saameyntoodu waa ka yar tahay tan xirfadlayaasha mushaarka qaata ee si joogto ah ula macaamilaya nidaamka Medicaid. Waxaa muhiim ah in la taageero dadka leh khibrad nololeed ee nidaamka Medicaid si ay u ololeeyaan isbeddelada wanaagsan ee saameeya noloshooda maalinlaha ah.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

- Gobolka wuxuu cabbiri doonaa tirada xubnaha MAC iyo BAC ee naafada ah iyo ka qaybgalka kulamada.
- Gobolka wuxuu samayn doonaa sahanno joogto ah oo ka qaybgalka si loo cabbiro heerka raaxada iyo kalsoonida xubnaha ee ka qaybgalka kulamada.
- Gobolka wuxuu la socon doonaa tirada arrimaha ay MAC ka bixiso jawaab celin hay'adda Medicaid ee gobolka iyo tirada isbeddelladaas ee ay hay'adda Medicaid qaadata.

Intaa waxaa dheer, DHS waxay bilaabi doontaa IPAG ka hor 1-da Janaayo 2029.

- Ugu yaraan 40 DSP oo hadda shaqeeya ayaa ka qayb qaadan doona IPAG
- Ugu yaraan 40 qof oo u baahan adeegyada DSPs (iyo/ama wakiilada sharciga ah ee dadkaas) ayaa ka qayb qaadan doona IPAG
- DHS waxay la socon doontaa tirada talooyinka IPAG u dirto hay'adda Medicaid ee gobolka
- Hay'adda Medicaid ee gobolka waxay soo warbixin doontaa tallaabooyinka lagu qaaday talooyinka iyo sababta loo qaaday.

Yoolka 6-aad ee Xogta Kala-guurka: Dadka naafada ah waxaa laga ilaalin doonaa kororka isticmaalka aaladaha xannibaadaha jireed leh.

Hay'adda hoggaamineysa: DHS

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DHS iyo qandaraaslayaasha taageerada togan ee loo xilsaaray waxay si joogto ah ula shaqeeyaan kooxo gaar ah ujeedooyinka gaarka ah ee la xidhiidha isticmaalka xakamaynta farsamada.

Xannibaadda makaanikada waa nooc ka mid ah nidaamka xaddidan. Minnesota waxay si weyn hoos ugu dhigtay isticmaalka xakamaynta farsamada ilaa dacwadda Jensen. Yoolalka ku xeeran xakamaynta farsamada way kala duwan yihiin qof ahaan waxayna ku lug leeyihiin waxyaabo ay ka mid yihiin in qofka la baro xirfado cusub, wax ka qabashada ama maaraynta xaaladaha caafimaad ee adag, beddelka qorshooyinka adeegga, kordhinta tayada nololaha, ama xeeladaha kale ee la xidhiidha shaqada la qiimeeyay ee dabeecadda is-waxyeeelaynta leh ee qofka. Xayiraadda makaanikada waxaa loo isticmaalay in ka yar 10 qof gudaha gobolka sanado badan hadda, taas oo ka hooseysa heerka in DHS ay caadi ahaan u wadaagi doonto macluumaadka si guud sababtoo ah khatarta aqoonsiga xogta dadka gaarka ah. Sidaa darteed, DHS ma wadaagi doonto xogtan si guud. Si kastaba ha ahaatee, xogtan waxaa si gaar ah ula socda Guddiga Dib-u-eegista Barnaamijka Dibadda (External Program Review Committee). Xogta qof kasta si joogto ah ayay guddigu u eegaan saddexdii biloodba mar iyada oo loo marayo soo gudbinta Taageerada Wanaagsan ee Qorshaha Kala-guurka, DHS-6810A, marka lagu daro warbixinnada sannadlaha ah ee loo baahan yahay.

Xagee joognaa hadda?

- Guddiga Dib-u-eegista Barnaamijka Dibadda (External Program Review Committee, EPRC) waxay kormeeraan isticmaalka xakamaynta farsamada. EPRC waxay sii wadi doontaa inay la kulanto saddex jeer bishiiba guddi ahaan iyo haddii loo baahdo kooxaha isticmaalaya nidaamyada xaddidan iyo kuwa la mamnuucay si loo yareeyo isticmaalka xannibaadda la aqoonsan yahay.
- Xubnaha dadweynaha waa lagu soo dhawaynayaa inay ka soo qaybgalaan shirarka bilaha ah ee guddiga. Macluumaadka isku xidhka ayaa laga heli karaa bogga Guddiga Dib-u-eegista Barnaamijyada Dibadda (External Program Review Committee).
- Gudaha MIRS, DHS waxay awood u yeelan doontaa inay aqoonsato qaabka aqoonsiga iyo isbeddellada habraacyada warbixinta Marka nidaamka la soo saaro, DHS waxay awood u yeelan doontaa inay qaabayso warbixinnada xogta oo ay falanqayso warbixinnada xogta si loo ogaado haddii bixiyayaasha adeegyada ay ku aqoonsanayaan qaababka warbixinnada BIRF oo ay la socdaan adeegyadooda.

- Marmar, in kastoo aan badiyaa ahayn, shakhsiyaadku waxay la kulmi doonaan korodhka isticmaalka xakamaynta farsamada, kaas oo ay kormeeraan oo ay raacaan Guddiga Dib-u-eegista Barnaamijka Dibadda (External Program Review Committee). Hoos waxaa ku yaal tusaalooyin marka guddigu arko kororka isticmaalka xakamaynta:
  - Qofku waxa uu la kulmaa jirro ama dhaawac cusub waxana uu ku dhaqaaqaa dabeecad is-dhaawac badan ilaa uu ka bogsado.
  - Xakamaynta farsamada ee la isticmaalayo waa suunka ama suunka kaas oo ka hortagaya qofka inuu furto inta lagu jiro gaadiidka. Marka uu qofku waqti badan ku qaato bulshadiisa u safrida meelaha uu rabo, isticmaalka xannibaadda ayaa u kordha si loo kordhiyo isticmaalka baabuurka. Xaaladahan, sax ma noqon doonto in loo qaato in kororka isticmaalka xakamaynta uu ka dhigan yahay hoos u dhaca tayada nololaha.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Xubnaha bulshadu waxay wadaageen baahida loo qabo hagaajinta badbaadada iyo fayo-qabka dadka naafada ah:

- Kordhinta baadhitaanada isticmaalka xakamaynta farsamada
- Hagaajinta la socodka wariyayaasha iyo dhibanayaasha
- Xoojinta wada shaqaynta guud ahaan nidaamka gobolka iyo deegaanka si looga hortago waxyeelada mustaqbalka.

Minnesota waxay gaartay hoos u dhac weyn oo isticmaalka xakameynta farsamada, kormeerka joogtada ah ayaa muhiim u ah ka hortagga kororka iyo in la ogaado khataraha soo baxaya goor hore. Waa muhiim in la kordhiyo gelitaanka iyo isticmaalka ku-war-gaarista iyo ku-dhaqanka ka-war-qabka, qof-ku-salaysan, iyo dhaqamada taageerada togan ee dhammaan nidaamyada adeegga, iyo xoojinta bixiyayaasha, dadka naafada ah, iyo daryeel-bixiyayaashooda si ay u aqoonsadaan, uga hortagaan, uguna warbixiyaan xadgudubka iyo dayaca.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Hadafkani wuxuu saameeyaa in ka yar 10 qof oo ku nool gobolka, qof walbana xaaladihiisa iyo adeegyadiisa waxaa si gaar ah u kormeera Guddiga Dib-u-eegista Barnaamijka Dibadda (External Program Review Committee, EPRC). Wadaagista macluumaadka si guud oo ku saabsan tiro yar oo dad ah waxay ku xad-gudbi kartaa sharciyada gaarka ah. Sidaa darteed, kooxda ku habboon ee la socodka yoolkan waa EPRC, ee maaha Olmstead. EPRC waxay u baahan tahay kooxaha daryeelka si ay u horumariyaan yoolalka qofka ku saleysan marka ay maraan hababka soo socda ee loo baahan yahay:

- Qiimaynta dabeecadda shaqaynaysa
- Horumarinta Qorshaha Kala-guurka ee Taageerada Wanaagsan
- Taageerada Wanaagsan ee Saddex-biloodlaha ah ee Qorshaha Kala-guurka
- Codsiga Oggolaanshaha Isticmaalka Degdegga ah ee Nidaamyada

Sidee kale ayay DHS uga shaqeysay hadafkan?

DHS waxay bixisaa ilo badan, sida:

- Tababarrada ku saabsan shuruudaha sharciga iyo sharciga ee khuseeya xakamaynta farsamada:
  - Xeerka Minnesota 9544 ee adeeg bixiyayaasha shatiga u haysta sida uu dhigayo Xeerka Minnesota 245A – Tababarka
  - Xeerka Minnesota 9544 ee adeeg bixiyayaasha shatiga u haysta sida uu qabo Xeerka Minnesota 245D – Tababar
- Tababarrada ku saabsan xeeladaha taageerada togan, dhaqamada qofka ku saleysan, iyo mowduucyada kale ee lagu dabaqi karo iyada oo loo marayo Kulliyada Taageerada Tooska ah.
- Aaladaha lagu caawinayo dadka iyo bixiyayaasha inay si aad ah isula xiriiraan:
  - DHS-6810H-ENG (Sida loo dhiirigaliyo loona horumariyo xidhiidhka kordhay ee dadka aad taageerto)
  - TAAGEERO TOOS AH: Qorshaha Taageerida Kobaca Isgaarsiinta (DHS-6810J)

Macluumaad dheeraad ah oo ku saabsan dadaallada la sameeyay si meesha looga saaro isticmaalka xakamaynta, dadweynaha waxaa lagu soo dhaweynayaa inay dib u eegaan warbixinnada sanadlaha ah ee Guddiga Dib-u-eegista Barnaamijka Dibadda (External Program Review Committee) ee bogga guddiga. Dadka waxaa sidoo kale lagu soo dhaweynayaa inay ka soo qeybgalaan shirarka dadweynaha ee bilaha ah ee guddiga.

Maxaan qaban doonaa inta lagu guda jiro?

Ilaa Juun 30, 2027 Qaybta Adeegyada Naafada ee DHS waxay bixin doontaa baahi cusub, tababar la heli karo oo qoraal iyo muuqaal ah labadaba Minn. Xeer 245D haystayaasha shatiga ee shuruudaha xeerka taageerada togan, Minn. Xeerka 9544, oo ay ku jiraan tababar ku saabsan mawduuca isticmaalka xakamaynta. Fiidiyowgu wuxuu la mid noqon doonaa tababarka: Xeerka Minnesota ee 9544 ee bixiyayaasha adeegga shatiga ku haysta Xeerka Minnesota 245A - Tababarka - YouTube., Qaybta sidoo kale waxay bixisaa agab wax barasho oo lagu joojinayo isticmaalka xakamaynta iyo horumarinta xeeladaha taageerada togan, sida ku qoran Tilmaamaha Qorshaha Taageerada Wanaagsan ee Kala-guurka, DHS-6810B (PDF) iyo Taageerada tooska ah ee shaqaale badan.

Sannad kasta, (1da Luulyo), EPRC waxay daabici doontaa warbixin sannadeedka bogga shabakadda guddiga taasoo faahfaahinaysa wixii walaac ah ee ku saabsan isticmaalka xakamaynta iyo xeeladaha waxtar u leh dhimista isticmaalka xakamaynta.

Yoolka 7-aad ee Xogta Kala-guurka: Dad badan oo naafo ah ayaa ka guuri doona goobaha kala soocan una guuri doona goobaha isku dhafan.

Hay'adda hoggaamineysa: DHS

Maxaan u shaqaynaynaa inaan gaarno?

DHS waxay rabtaa inay qorto yool ku saabsan dadka ka guuraya goobaha kala soocan una guuraya goobaha isku-dhafan. Goobaha bulshada ka baxsan waxaa ka mid ah:

- Xarumaha sixitaanka
- Xarumaha kalkaalinta
- Isbitaallo
- Goobta Koowaad Xarumo Daryeel Dhexdhexaad ah oo Loogu Talagalay Dadka Qaba Naafanimada Maskaxeed (Intermediate Care Facilities for Persons with Developmental Disabilities (ICF/DD))
- Machadyada Cudurada Maskaxda (Institutes for Mental Disease (IMD))

Yoolku wuxuu diiradda saari doonaa hubinta in dadka ay helaan taageero iyo agab ku filan si ay u helaan hoy, u noqdaan kuwo deggan, oo si buuxda uga mid noqda bulshada.

Xagee joognaa hadda?

- Ma jirto xog aasaasi ah oo hadda cosbitaalada iyo IMD-yada laga helay warbixinadii hore ee Olmstead Plan. Tani waxay u baahan doontaa in la abuurto sanadka ugu horeeya.
- Inta lagu guda jiro saddexdii rubac ee hore ee 2023, tirada dadka ka guuray ICF/DD una guuray goob isku dhafan waxay ahayd 87.
- Inta lagu jiro saddexdii rubac ee ugu horreeya 2023, tirada dadka da'doodu ka yar tahay 65 ee ku jira xarunta kalkaalinta in ka badan 90 maalmood oo u guuray goob isku dhafan ayaa ahayd 459.

Muxuu hadafkan muhiim u yahay?

Hadafkani wuxuu diiradda saarayaa in la aqoonsado baahiyaha guryeynta goor hore iyo xoojinta kala guurka isku dhafan ee guriyeynta iyo nidaamka maaraynta kiisaska si dadka raba inay u guuraan guryaha bulshada ku salaysan ay si toos ah ugu guuri karaan. Waxay xooga saaraysaa bixinta taageerada socota ee dadku u baahan yihiin inay xasiloonaadaan oo ay degaan bulshooyinkooda ay door bidaan. Waxaa jira qiimo ku jira taageerada asxaabta si ay u caawiyaan socodka nidaamyada, waana muhiim in diiradda la saaro qorsheynta qof ahaaneed oo leh doorasho xog ogaal ah oo ku saabsan meesha lagu noolaan karo iyo taageerada beesha ay doorteen. Wax ka qabashada baahiyahan, yoolkani wuxuu horumariyaa ka mid noqoshada bulshada, is-dhexgalka, iyo aayo-ka-tashiga ee dadka Minnesota ee naafada ah. Dadka naafada ah ee raba waa inay ku noolaadaan meelo dad isku dhafan.

Sideen u abuuri doonaa hadafka?

Marka la gaaro 2027, DHS waxay dejin doontaa gundhig iyo bartilmaameedyo hadafkan.

Jadwalka cusboonaysiinta qorshaha 2026

2023-2024

Sanadka 2023, Subcabinet-ka wuxuu go'aamiyay in la cusbooneysiyo Qorshaha Olmstead iyadoo la adeegsanayo habka wada-abuurka (co-creation model). Tani waxay noqon lahayd cusboonaysiintii ugu horreysay ee dhameystiran tan iyo markii qorshuhu la ansixiyay 2015.

Sanadka 2024, iyadoo lala shaqeynayo Subcabinet-ka, OIO waxay abuurtay habraac loogu talagalay cusboonaysiinta. Xafiisku wuxuu soo saaray Codsii Soo-jeedin (Request for Proposals) oo loogu talagalay qandaraasle si uu u taageero La-taliyayaasha Ka-Qaybgalka (Inclusion Consultants). OIO sidoo kale waxay furtay sahanka qoraalka ee heer gobol ee Ka Mid Ahaanshaha Naafada iyo Doorashada. Ujeedada sahankan waxay ahayd in la barto arrimaha ugu muhiimsan ee dadka naafada ah ee Minnesota.

Intaa waxaa dheer, OIO waxay la shaqeysay shirkad la-talin ah, ACET, si ay u qabato in ka badan 20 wada-xaajoodyo bulsho. Wada-xaajoodyadan bulsho waxay diiradda saareen fikradaha doorashada, isdhexgalka, iyo ka-qaybgalka. ACET waxay la shaqeysay la-hawlgalayaasha bulshada ee wada-xaajoodyadaas.

OIO sidoo kale waxay qandaraas la gashay Improve Group si ay u qabato Sahanka Nololaha Tayada Afaraad. Sahankan wuxuu raadraaca tayada nololaha ee koox ka mid ah dadka naafada ah waqti ka dib. Ka-qaybgalayaasha sahanku waa dadka u qalma inay helaan adeegyada goobaha laga yaabo inay kala-soocan yihiin.

2025

Bilo hore ee 2025, OIO waxay qandaraas la gashay Dendros Group si loogu soo kordhiyo La-taliyayaasha Ka-Qaybgalka (Inclusion Consultants). La-taliyayaashan waxay heleen tababar bilaha soo socda. Sidoo kale waxay diyaariyeen Warbixinta Aagga Diiradda (Focus Area Report) si ay uga caawiso hagidda shaqada. Warbixinta Aagga Diiradda waxay soo bandhigtay mudnaanta ay La-taliyayaashu u hayaan Qorshaha Olmstead. Kadib, La-taliyayaasha Ka-Qaybgalka waxaa loo qoondeeyay ilaa saddex kooxood oo hay'adeed mid kasta.

Inta lagu guda jiro xagaaga iyo dayrta, kooxaha hay'adaha iyo La-taliyayaashooda Ka-Qaybgalka waxay diyaariyeen hadafyada iyo istaraatiijiyada Qorshaha Olmstead. OIO iyo La-taliyayaashooda Ka-Qaybgalka ayaa diyaariyay qaybaha aan hadafka ahayn ee qorshaha.

Dendros Group waxay la shaqeysay ururada bulshada si ay u qabtaan in ka badan 20 wada-xaajoodyo bulsho xagaaga iyo dayrta. Wada-xaajoodyadan waxay ka dhaceen gobollada oo dhan. Kooxaha hay'adaha waxay tixgelinayeen jawaab-celinta bulshada inta ay diyaarinayeen hadafyada.

2026

Ka dib markii la dhammeystiray qoraalka qorshaha, waxaa la qabtay mudda faallo-bixin dadweyne oo ay ku jiraan .... Macluumaad dheeri ah ayaa halkan lagu dari doonaa.

Liiska la-hawlgalayaasha bulshada ee ku lug lahaa geeddi-socodka, fadlan eeg lifaaqa.

Hirgelinta Qorshaha Olmstead

Cusboonaysiinta hadafyada iyo istaraatiijiyada

Qorshaha Olmstead waa qorshe shan sano ah. Waxaa jiri doona fursado ay hay'adaha gobolka ku cusbooneysiin karaan hadafyada iyo istaraatiijiyada. Geeddi-socodkan wuxuu dhiirrigeliyaa isla-xisaabtan iyadoo la siinayo dabacsanaan. Sababaha cusboonaysiinta waxaa ka mid noqon kara:

- In hadafyada noqdaan kuwo ka sii dhiirran marka bartilmaameedyada la gaaro
- Dhibaatooyin deg-deg ah oo saameeya horumarka hadafyada
- Jawaab-celin dadweyne oo ku saabsan hadafyada ama istaraatiijiyada
- Isbeddel ku yimaada maalgelinta

Hadafyada

Beddelidda hadafyada: Hay'aduhu waxay soo jeedin karaan isbeddel ku saabsan hadafyada la cabbiri karo inta lagu guda jiro wareegga qorshaha shan sano ah. Isbeddellada hadafyada waxay u baahan yihiin faallo dadweyne iyo oggolaansho ka yimaada Madasha Hogaaminta (Leadership Forum) iyo Subcabinet-ka. Guud ahaan, hay'aduhu waa inaysan soo jeedin isbeddel lagu fududeynayo hadafyada. Si kastaba ha ahaatee, waxaa jiri kara xaalado gaar ah. Tusaale ahaan, haddii dhimista maalgelinta ee ka baxsan awooda hay'addu ay saameeyso awoodda ay u leeyihiin in ay gaaraan hadafka. Haddii tani dhacdo, hay'aduhu waa inay sharaxaan sababta beddelidda hadafka.

Ku darista hadafyada: Hay'aduhu waxay soo jeedin karaan hadafyo cusub sannad kasta. Hadafyada cusub waxay u baahan yihiin faallo dadweyne iyo oggolaansho ka yimaada Madasha Hogaaminta iyo Subcabinet-ka.

Istaraatiijiyado

Beddelidda istaraatiijiyada: Hay'aduhu waxay soo jeedin karaan isbeddel ku saabsan istaraatiijiyada hadafyada sannad kasta. Wax ka beddelidda istaraatiijiyada waxay u baahan tahay faallo dadweyne iyo oggolaansho ka yimaada Madasha Hogaaminta iyo Subcabinet-ka.

Ku darista istaraatiijiyada: Hay'aduhu waxay soo jeedin karaan istaraatiijiyado cusub sannad kasta. Istaraatiijiyada cusub waxay u baahan yihiin oggolaansho ka yimaada Madasha Hogaaminta iyo Subcabinet-ka.

Faahfaahin dheeri ah oo ku saabsan cusboonaysiinta hadafyada iyo istaraatiijiyada waxaa laga heli karaa Dastuurka Madasha Hogaaminta (Leadership Forum Charter) iyo Habraacyada Subcabinet-ka

Mabaadi'da ka-qaybgalka bulshada

Ka-qaybgalka bulshada waa muhiim si qorshuhu u guuleysto. Qorshahan waxaa la dhisay iyadoo la adeegsanayo ka-qaybgalka bulshada. Inta lagu jiro fulinta qorshaha, hay'adaha iyo OIO waxay sii wadi doonaan ka-qaybgalka bulshada.

Subcabinet-ka Olmstead waxay ka go'an tahay in bulshada lagu daro siyaabo:

La heli karo

Ka-qaybgalka bulshada waa in la heli karo dhammaan ka-qaybgalayaasha. Tani waxay ka dhigan tahay in goobaha ay ka dhacayaan ka-qaybgalka ay ahaadaan kuwo la tagi karo, iyo sidoo kale helitaanka xagga dareenka, luqadda, iyo dijitaalka. Ka-qaybgalka la heli karo waa inuu ku jiriyaa siyaabo badan oo dadka ay uga qayb qaadan karaan. Dadku waa inay ka qayb qaadan karaan iyada oo aan caqabado dhaqaale ama gaadiid ku haysan. Sidoo kale waa inay helaan wixii ay u baahan yihiin si ay u guuleystaan, oo ay ku jiraan macluumaad luqad fudud ah. Helitaanka waa inuu ahaadaa mid dabacsan

Si ula kac ah

Ka-qaybgalka bulshada waa mid si ula kac ah loo sameeyo marka hay'aduhu ay leeyihiin fikrad cad oo ku saabsan:

- Sababta ay u raadinayaan jawaab-celin
- Waxa ay ka qaban doonaan macluumaadkaas

Hay'adaha waa inay isku dubaridaan si ay u wadaagaan macluumaadka iyo xogta la xiriirta qorshaha. Sidoo kale waa inay isku xirnaadaan dadaallada ka-qaybgalka si looga fogaado shaqooyin soo noqnoqda.

Hay'adaha gobolka waa inay mudnaanta siiyaan dadka si weyn u saameeya barnaamijyada, go'aamada, ama isbeddellada. Ka-qaybgalka si ula kac ah wuxuu yareeyaa caqabadaha ka qaybgalka iyadoo la

- Ka jawaabayo dhaqanka, matalaya, oo ku habboon
- Bixinta macluumaadka iyo agabka ay dadka u baahan yihiin si ay uga qayb qaataan si firfircoon
- La kulanka dadka bulshada ay ku nool yihiin
- Dhisidda xiriir iyo isku xirka bulshad

La xisaabtanka

Ka-qaybgalka bulshada waa la xisaabtamaa marka ay jirto daahfurnaan buuxda oo lala yeesho ka-qaybgalayaasha Dowladda waa inay ka warbixisaa ka-qaybgalayaasha sida loo wajahday arrimaha ama

sida jawaab-celinta loo isticmaalay. Ujeedada ka-qaybgalka bulshada waa in la gaaro natiijooyin macno leh. Ka-qaybgalka la xisaabtamo waxaa loola jeedaa:

- Xubnaha bulshada waxay dareemayaan in horumar la sameynayo
- Xubnaha bulshada waa qayb ka mid ah horumarka
- Hay'adaha waxay sii ahaanayaan kuwo u furan jawaab-celinta bulshada

Intaa waxaa dheer, waxaa muhiim ah in gobolka uu aqoonsado oo uu qaato masuuliyadda waxyeelada nidaamsan ee dadka naafada ah soo gaartay. Qaar ka mid ah dadka naafada ah waxaa laga yaabaa inay gabi ahaanba ka fogaadaan ka-qaybgalka dowladda. Dowladda waa inay ka shaqeysaa sidii looga hortagi lahaa waxyeello dheeraad ah sida ugu macquulsan Waxaa ka mid ah:

- Yareynta halista aargoosiga ka dhanka ah xubnaha bulshada ee bixiya jawaab-celin
- Kor u qaadida asturnaanta iyo badbaadada ka-qaybgalayaasha
- Tixgelinta hababka ka-qaybgalka bulshada ee ku saleysan fahamka dhibka nafsaaniga ah (trauma-informed approaches)
- Ixtiraamka xuduudaha iyo khibradaha nololeed ee dadka naafada ah ee Minnesota

Matalaad

Ka-qaybgalka bulshada waa inuu matalaa kala duwanaanta bulshada dadka naafada ah ee Minnesota. Tani waxay ka mid tahay noocyada kala duwan ee naafooyinka, gobollada gobolka, iyo isdhexgalka aqoonsiyo kale sida: midabka, dhaqanka, jinsi, aqoonsiga galmada, heerka dhaqaale, waxbarashada, iyo kuwo kale.

Wada-shaqeyntu waa furaha si loo gaaro matalaad cadaalad ah. Si loo daboolo baahiyaha kala duwan ee bulshada dadka naafada ah, gobolka waa inuu la shaqeeyaa la-hawlgalayaasha la isku halleyn karo.

Si wanaagsan loo abaabulay

Ka-qaybgalka bulshada wuxuu noqdaa mid waxtar leh labadaba gobolka iyo ka-qaybgalayaasha marka si wanaagsan loo abaabulo. Si kastaba ha ahaatee, si wanaagsan loo abaabulay macnaheedu ma aha adkeyn. Ka-qaybgalka dhab ah waa mid la qabsada bulshada.

Abaabulka waa inuu dhaco ka hor, inta lagu guda jiro, iyo ka dib ka-qaybgalka. Ka-qaybgalka bulshada ee si wanaagsan loo abaabulay wuxuu ka dhigan yahay in gobolka: Ka-qaybgalka bulshada ee si wanaagsan loo abaabulay wuxuu ka dhigan yahay in gobolka:

- Qorsheeyo fursadaha ka-qaybgalka (iyo la-hawlgalayaasha si cadaalad ah loo magdhabo marka ay habboon tahay)
- Si joogto ah ula xiriiriyo bulshada
- U noqdo mid sida ugu macquulsan uga jawaabaya baahiyaha bulshada
- Qorsheeyo waqti lagu dhiso xiriir iyo kalsooni bulshada dhexdeeda

Inta lagu jiro ka-qaybgalka, fududeyntu waa inay la jaanqaadaa baahiyaha bulshada. Jawaab-celinta waa in si wanaagsan loo diiwaangeliyaa. Dowladda waa inay ka dhigtaa dadka naafada ah bartilmaameed iyadoo la caddeynayo jawaab-celinta ka timid dadka naafada ah marka la barbar dhigo kuwa aan naafada ahayn, marka ay suurtagal tahay.

Gunaanad

Ka-qaybgalka bulshada waa mid had iyo jeer isbeddelaya. Mabaadi'dan way isbeddeli karaan ama la qabsan karaan, iyadoo la ogyahay in baahiyaha bulshada oo dhan aysan isku mid ahayn. Ka-qaybgalka ma aha inuu isku mid noqdo dhammaan bulshooyinka iyo mashaariicda. Waxaan mudnaanta siineynaa hoggaaminta ruuxa wada-abuurka iyo ixtiraamka jawaab-celinta bulshada.

Hawlaha iyo Mas'uuliyadaha Xafiiska Fulinta ee Olmstead (Olmstead Implementation Office - OIO)

Ka-qaybgalka bulshada

Ka-qaybgalka bulshada waa aasaaska shaqada OIO. OIO waxay raaci doontaa Mabaadi'da Ka-qaybgalka Bulshada. Ujeedada OIO waa in la gaaro kooxo ka tarjumaya kala duwanaanta bulshada dadka naafada ah. Tani waxay ka mid tahay kordhinta ka-qaybgalka bulshooyinka taariikhiyan aan si buuxda loo matalin. OIO waxay ballanqaadaysaa:

- Inay raadsato jawaab-celin dadweyne ku saabsan:
  - Qorshaha Olmstead
  - Horumarka hadafyada qorshaha
  - Nololsha dadka naafada ah ee Minnesota
- Inay la wadaagto jawaab-celinta bulshada Madasha Hogaaminta iyo Subcabinet-ka
- Inay bulshada wax ka barato Qorshaha Olmstead iyo isdhexgalka bulshada
- Inay hubiso daahfurnaan iyadoo la wadaagayo warbixinno ku saabsan waxqabadka qorshaha
- Si joogto ah u sameeyo oo u wadaago qorshayaasha istaraatiijiga ah ee ka-qaybgalka bulshada
- Si joogto ah u wadaago warbixinno ku saabsan horumarka qorshayaasha istaraatiijiga ah ee ka-qaybgalka bulshada

U hoggaansanaanta

OIO waxay kormeeri doontaa hirgelinta iyo u hoggaansanaanta Qorshaha Olmstead. Isla-xisaabtanka iyo ka-qaybgalka bulshada waa furayaasha guusha qorshaha Hay'adaha gobolka ayaa mas'uul ka ah gaadhista hadafyada iyo istaraatiijiyada Qorshaha Olmstead. Si loo dhiirrigeliyo daahfurnaan iyo isla-xisaabtan, OIO waxay:

- La shaqeyn doontaa hay'adaha gobolka si ay u la socdaan horumarka

- Si joogto ah ula wadaagi doontaa warbixinno ku saabsan horumarka qorshaha Madasha Hogaaminta, Subcabinet-ka, iyo dadweynaha, oo ay ku jiraan:
  - Daabacaadda sawir-gacmeedyada muujinaya horumarka hadafyada
  - Soo bandhigida horumarka hadafyada
- Fududeynta shaqada hay'adaha kala duwan
- Ka-qaybgalka dadweynaha ee ku saabsan waxqabadka hadafyada, iyadoo la diiradda saarayo isla-xisaabtanka
- La shaqeynta hay'adaha ku saabsan qorshayaasha hagaajinta waxqabadka marka ay habboon tahay

Faahfaahin dheeraad ah oo ku saabsan u hoggaansanaanta Qorshaha Olmstead, fadlan eeg Habraacyada Subcabinet-ka Olmstead.

Sahminta bulshada

OIO waxay kormeeri doontaa sahmin joogto ah oo lagu sameeyo dadka naafada ah ee Minnesota si loo wargeliyo hirgelinta qorshaha. Sahannadan waxay raaci doonaan mabaadi'da ka-qaybgalka bulshada, oo ay ku jirto matalaadda kala duwanaanta bulshada dadka naafada ah. Sahannadu waxay diiradda saari doonaan:

- Tayada nololsha dadka ku nool goobaha kala-soocan
- Isdhexgalka iyo ka-qaybgalka bulshada
- Madaxbannaanida go'aan qaadashada

Xiriirinta Hay'adaha iyo Ra'yi-celinta Hay'adaha

Xiriirinta Hay'adaha iyo Ra'yi-celinta Hay'adahawaa laba hab oo kala duwan oo dadweynaha kula xiriiri karaan Xafiiska Fulinta ee Olmstead (Olmstead Implementation Office - OIO) iyo hay'adaha gobolka. Labadan ikhtiyaar waxaa laga heli karaa website-ka OIO.

Xiriirinta Hay'adaha

Xiriirinta Hay'adaha waxay ka caawisaa dadka leh arrimo gaar ah oo la xiriira barnaamijyada iyo adeegyada dowladda. Geeddi-socodkan, OIO waxay dadka ku xireysaa hay'adda ku habboon. OIO waxay la socon doontaa waqtiga iyo sida ay hay'adaha gobolka uga jawaabaan. Intaa waxaa dheer, xubnaha bulshada waxay leeyihiin ikhtiyaar ay ku bixiyaan jawaab-celin ku saabsan habka. OIO sidoo kale waxay la socon doontaa noocyada arrimaha ay dadka u gudbiyaan Xiriirinta Hay'adaha. OIO waxay macluumaadkan u isticmaali doontaa in dowladda lagu caawiyo xallinta arrimaha soo noqnoqda si nidaamsan.

Ra'yi-celinta Hay'adaha

Dadka waxay la wadaagi karaan fikrado ku saabsan horumarinta nidaamyada la xiriira Qorshaha Olmstead iyagoo adeegsanaya Ra'yi-celinta Hay'adaha. OIO waxay la wadaagi doontaa faallooyinkan iyo fikradahan hay'adaha Subcabinet-ka Olmstead. Hay'adaha waa inay tixgeliyaan jawaab-celintan inta lagu guda jiro hirgelinta hadafyadooda iyo istaraatiijiyadooda Olmstead.

Gunaanad

Gabagabo ayaa la qori doonaa marka qorshaha la soo gebagebeeyo.